LAURITZ ENGELSTOFT

MINE VANDRINGER

i Sjælland i Juni 1797

VED

POVL ELLER

ÅRBOG 1961

UDGIVET AF FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

LAURITZ ENGELSTOFT

Mine Vandringer i Sjælland i Juni 1797

VED

POVL ELLER

ÅRBOG 1961

Udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund

C. Nordlundes Bogtrykkeri (Oswald Terkelsen) - Hillerød

FORORD

I „Fra Frederiksborg Amt"s årgange 1908 og 1909 meddelte sekretær Chr. Behrend et par brudstykker af en rejsedagbog, som den senere professor i historie Lauritz Engelstoft (1774–1851) havde ført, da han som ung teologisk kandidat, endnu alumne på Valkendorfs kollegium, sammen med sin ven Jacob Neumann vandrede en tur gennem Nordsjælland. I disse stykker blev Hirschholm, Fredensborg og Frederiksværk beskrevet.

De lidt større partier af dagbogen, som Behrend ikke lod trykke, rummer imidlertid afsnit, der lige så fuldt er værdifulde for Nordsjællands historiske beskrivelse; her findes sådanne beskrivelser som turen ad Strandvejen, Enrum, Dronninggård, Hillerød, Frederiksborg slot og Jægerspris. Jeg skylder museumsinspektør H. D. Schepelern tak for at have gjort mig opmærksom herpå.

Engelstoft førte fra første til sidste rejsedag dagbogen så omhyggeligt, at det ville være morsomt at have den hele nogenlunde samlet. Meddelelsen af de hidtil utrykte afsnit skulle gerne muliggøre, at bogen kunne læses som det afrundede værk, den er; men da årbøgerne fra 1908 og 1909 i mangfoldige år har været udsolgt, tog skriftudvalget den beslutning, som jeg er det taknemmelig for, at lade Engelstofts tekst udgive som et hele.

Noterne, der naturligvis er nye også for de tidligere trykte afsnits vedkommende, er temmelig udførlige, ikke mindst med hensyn til kulturhistoriske oplysninger. Læseren skulle gennem dem sættes i stand til at følge vandreren på hans vej, vide hvad

han har stået overfor, undgå hans fejltagelser og i det hele taget lidt bedre forstå de oplysninger, teksten bringer. – Bag i bogen er indføjet en detalje af Videnskabernes Selskabs kort, som må være det, Engelstoft har benyttet.

Povl Eller.

INDLEDNING

Lauritz Engelstoft var præstesøn fra Himmerland, født 1774 i Gislum ved Aars. Faderen, magister Christen Engelstoft, der på dagbogens tidspunkt var præst i Næsby ved Løgstør, var en lærd latiner og samtidig en engelsk orienteret mand med moderne og ikke mindst pædagogiske interesser, alt sammen ting, der farvede sønnens åndelige arv. Lauritz Engelstoft blev 1791 student i København og tog 1796 sin teologiske attestats. Ikke blot historikeren Abraham Kall, som han besøgte i Holte på den tur, her er tale om, men også de teologiske professorer tilskyndede ham til historiske arbejder, der 1797 indbragte ham en guldmedalje og doktorgraden. Allerede 1803 blev han professor i historie. Han forstod at fængle sine studenter ved sine livlige og åndfulde forelæsninger, der ofte, ligesom hans ikke særlig store litterære produktion, kunne have tilknytningspunkter til det aktuelle. Han var vågen overfor det sønderjydske spørgsmål og stærkt interesseret i undervisning og opdragelse; en stor del af sin arbejdsindsats ydede han som medlem af direktionen for universitetet og de lærde skoler. Derimod blev han uberørt af de nyere åndelige strømninger, også indenfor sin videnskab; han hørte til dem, der bar „oplysningstiden" langt ind i det 19. årh.

Dagbogen kan på mange måder anskueliggøre den unge historikers tankeverden.

Den mulighed foresvævede allerede Engelstoft, han skriver det selv i dagbogen, at der måske kunne komme noget „offent-

ligt" ud af den. Rejsebeskrivelser var i slutningen af det 18. årh. på mode og ansås for en meget nyttig gren af litteraturen. Den har han og rejsefællen Jacob Neumann sikkert på turen talt om engang i fremtiden at virke for. Men indledningen hertil blev ikke dette lille Nordsjællands-foretagende, som allerede et års tid senere var sat i skygge af større planer og længere rejser. I en skriftrække, som Jacob Neumann i slutningen af 1798 begyndte at udsende under titlen „Danskes Reiseiagttagelser", og hvoraf to bind var udkommet i 1799, kunne Engelstoft bidrage med beretninger fra en rejse, han foretog til Frankrig; Neumann selv fortalte om egne i Tyskland. Nordsjælland havde været en øvelsesopgave.

Neumann indledte Reiseiagttagelserne med en redegørelse for de tanker, der lå bag skriftets udsendelse. Til motto havde han valgt et citat af Tyge Rothe: „At reise for at ville kiende andre Landes Fordele; at ville kiende dennem for at forskaffe Fædrenelandet Fremme ... det er at reise som en Borger." Det betyder ikke, at kun rejser i udlandet er nyttige, men meningen er, at rejser og beretninger om dem på en eller anden måde skal være belærende, historisk eller statistisk, for naturelskeren, fysikeren eller mekanikeren; man skal oplyses om kunst, forfatninger eller sæder, eller beretningerne skal i det mindste være pittoreske for at kvæge indbildningskraften, for at bruge nogle af hans egne ord. Hvorom alting er, de skal „angaae virkelige Gienstænder; thi de idealske Reiser" hører under en anden litteraturgenre.

Sådan var også Engelstofts ideal, da han studerede Københavns omegn. Dagbogen er en stofsamling. Den får sin store interesse netop på grund af den pedantiske vidtløftighed, hvis forbillede er det topografiske værk. Det originale ved dagbogen er, at den anlægger metoden, den selvoplevede topografi, på et strøg, der var alle og enhver bekendt, men om hvis karakter vi nu tit må søge oplysning i udlændinges rejsebøger, der ofte nok kan være kortfattede og overfladiske. Vil vi vide, hvordan da-

tidens danske så på disse seværdigheder, er vi tit henvist til at være glade for henkastede og tilfældigt anbragte ytringer, f. eks. i breve. Dagbogens bemærkninger til det iagttagede kan være lige så friske og veloplagte som nogen brevskrivers.

Et andet forbillede er nemlig trods alt den sentimentale rejse. Dette forbillede er afsvækket eller måske helt opgivet hos Neumann året efter, ligesom Engelstoft forlader det, måske påvirket af sit ihærdige arbejde med historiens realia. Det er meget muligt, at han har lagt sit manuskript bort, fordi det var for privat. Men den ungdommelige umiddelbarhed er for os det tiltrækkende ved det. Der er noget rørende over hans forsøg på at udtrykke sig i den følelsesfulde stil, når han vil meddele, hvad der bevægede hans sjæl. Det står ved siden af, men uden forbindelse med de tørre topografiske opremsninger. Den sentimentale rejse lod sig bedst praktisere i udlandet, som den blev foretaget af Baggesen og beskrevet af ham i „Labyrinthen" 1792–93. Det hjemlige opfatter man jo let som noget hverdagsagtigt. Men netop i det fortrolige, på en rejse i fædrelandet, finder den, der har friske øjne, næring for dybere følelser, her knyttes lettere de tankeforbindelser, der er nødvendige for en levende opfattelse af omgivelserne. Men det må indrømmes, at Engelstoft ikke formår at give udtryk for nogen enhed i oplevelsen. Natur og kunst, lyder omkvædet, kappes om at skabe skønhed (og rørelse!); men er historien ganske vist som oftest det materiale, der skal skabe oplevelsen, så hører den dog nærmest ligesom mekanikken til det belærende stof. Den romantiske sammensmeltning, der giver helhed og dybde, skulle ikke lykkes for Engelstoft. Han kender ordet romantisk, men anvender det kun om naturen. Den egentlig romantiske, den poetiske rejse fik vi først med den kun lidt yngre Molbechs „Ungdomsvandringer i mit Fødeland" fra 1811. Fortalen til denne bog viser, at Molbechs interesser spænder over lige så mange felter som Engelstofts. „Sprog og Historie, Folkets Tarv og Landets Forfatning, enhver Gienstand, der har sand national Interesse, ville vi skienke

Agtelse og Opmærksomhed." Men tonen er en anden. Hos Molbech er den drivende kraft og det, der holder det hele sammen, kærligheden til fædrelandet og folket, „hvis Aand er levende bevaret giennem den lange Række af Aarhundreder, som Historien lader os overskue". På den måde ligger historien bag selve oplevelsen af det land, han gennemvandrer. Hvad han ser, er „saa mangen en Egn og saa mangen et Sted, hvis Navn maa gienkalde Forfædrenes Daad og Idræt".

Selvom Engelstoft lille bog først nu kommer „på det hvide Bret" i sin helhed, havde den dog som litteratur fremtiden i sig.

Pinselørdag den 3. juni 1797 vandrede de to studenter (sådan falder det lettest at kalde dem, selv om de havde fået teologisk attestats året før) gennem Københavns Nørreport ud i det lyse sommerland. Beretningen om deres tur er foruden alt det andet et henrivende genrebillede, en illustration til den gryende studenterromantik. Engelstoft blev senere regnet for en særdeles elegant skribent. Han viser sig allerede her som en mand, der nyder at lade pennen løbe hen over papiret.

Den unge videnskabsmand er det 18. århundredes mand, som han vedblev at være det hele sit liv. Den, der taler, er et barn af oplysningstiden og af de økonomiske interessers årtier. Fabrikdrift og industrielle indretninger optager ham umådeligt. Skolevæsenet, som han senere fik så stor indflydelse på, gør han til genstand for undersøgelse, ikke mindst dets ydre side, klasseværelserne. Hans ånd er radikal og borgerlig. Som stiv latiner spotter han godmodigt adelens filologiske vankundighed, men overfor hof-kryberi vædmes han, og tanken om, hvad hoffets luksus har kostet skatteborgerne, vækker hans revolutionære misfornøjelse. Man forstår let, at han året efter kunne føle sig hjemme i Paris og tage præg heraf for livet. Engelstofts smag følger iøvrigt den borgerlige engelske mode: mahognimøbler og følelsesfuld havestil. Mangfoldige gange langer han ud efter den franske havestils „Hof-Maneer", og de lange, lige kongeveje

keder ham. Derimod søger han med iver de moderne havers „naturlighed", afveksling og - deres „attrapper". De manende historiske monumenter løfter den vordende historikers sind. Også på anden vis oplever Engelstoft på rejsen, at han er et

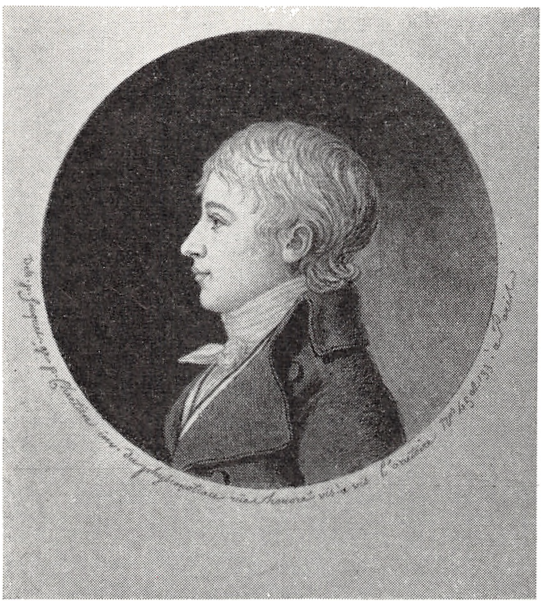

Lauritz Engelstoft.
Kobberstik af G.-L. Chrétien efter tegning af J. Fouquet. – Udført under Engelstofts ophold i Paris 1798–1800, kun et par år efter hans fodtur i Nordsjælland.

følende menneske, der henrykkes over naturens vide prospekter og røres ved tanken om venskab. Ved siden af sådanne høje stemninger virker kandidatens aftentanker sært snusfornuftige: efter et godt (eller oftest slet) aftensmåltid putter han sig i seng, glad over hvad han har lært!

Vi får et lille bidrag til befolkningslagenes og folkenes bedømmelse af hinanden. Det undrer Engelstoft, at en svensker kan være jævn og ligefrem; efter den almindelige tankegang

burde han være køligt overhøflig. Morsom er omtalen af de nordsjællandske bønder, der simpelthen forekommer ham at være tilbagestående væsener, der tilmed er ubehagelige. Træffer han en hyggelig og morsom mand, finder han først rimelighed i sagen, når han har konstateret, at manden er „fød Jyde" og har boet 12 år i Norge!

Den klassiske beskrivelse af nogle studenters spadseretur ud ad Strandvejen findes hos Poul Møller i indledningen til „En dansk students eventyr", hvor turens mål er „Norges Minde" ved Tuborg; her har en af studenterne, hedder det, sit „afsidesliggende sommeropholdssted". Neumann har ligeledes, men en snes år før Poul Møllers student, et sommerværelse fjernt fra byen, nemlig på Nørrebro ved grænsen til det åbne land. Men vi hører dog om flere studenter, der i sommertiden færdes længere fra stadens enemærker. De bor på Søllerød kro, de træffes på køretur gennem Fredensborg. Men det har nok været velhavende folk, og til dem kan vi ikke regne Engelstoft, der vender skillingen, før han giver den ud. Den jordbundne jyde noterede omtrent alle sine udgifter ned, og hvis man vil, kan man gennem disse små oplysninger få et overblik over turens økonomi.

Den hele rejse kostede os dog ikke mere end 26 rdl. begge, slutter bogen. Det er 13 rigsdaler for hver på otte dages spadseretur. Men hvad er nu 13 rigsdaler? Engelstofts hovedindtægt har utvivlsomt været distributsen på Valkendorfs kollegium, 33 rdl. årligt, og den fribolig, han nød der som alumne. Han har ganske vist suppleret sine indtægter ved at manuducere, ses det af dagbogen. Men en arbejderfamilie i København kunne opretholde livet for 80 rdl. årligt, og på den baggrund er 13 rdl. dog en post, et par måneders løn.

Den vigtigste udgiftspost er kost og logi, som de unge mennesker skaffede sig på kroerne. De fleste dage nævnes beløbet nøjagtigt, og skønner man forsigtigt om de andre dage, får man som resultat, at udgiften var knap 1 rdl. pr. mand pr. døgn,

ialt godt 11 rdl. Til transport brugtes naturligvis kun småbeløb, selv om Engelstoft kalder færgeoverfarten til Jægerspris dyr, den kostede 2 skilling for gående; ialt godt en rigsdalers penge, især til de bønder, der lejlighedsvis har kørt dem. Et sted nævnes betaling ikke, det er hjemturen fra Slangerup til København. Men eftersom studenterne skændtes med kusken, går jeg ud fra, at de har betalt befordringen. Nuvel, disse ting lader sig høre. Men en sidste post kan vel virke forbløffende. For at bese Hirschholm slot betaltes 2 rdl.; adgang til og omvisning på Fredensborg kostede 2 rdl. 2 mk., på Frederiksborg 2 rdl. 3 mk., og for Jægerspris har det vel beløbet sig til noget lignende. De 2 rdl. synes at være en takst, den kendes også fra kunstkammeret på Christiansborg; de gik til slotsforvalteren, resten var til omviseren. Med enkelte andre drikkepenge bliver summen for adgang til seværdigheder sikkert over 9 rdl. Der synes hermed at være gjort regnskab for omkring 22 rdl. Hvor de sidste 4 er blevet af, kan ikke ses. De kan dog næppe alle være gået til sopkener!

Har dagligdagen været billig i 1797, set med vore øjne, så har afvigelser derfra været dyre. En rask lille fodrejse har krævet en ikke uvæsentlig indsats af klingende mønt.

Når man må studse over det pengeforbrug, en sådan tur har krævet, skyldes det til dels, at den borgerlige vane har haft et langt fastere greb i Engelstoft og Neumann, end den ville have i et par unge mennesker i vore dage. Engelstoft og Neumann rejste ikke til fods for at sprænge borgerlige lænker, som studenterne gør hos Hostrup. Nu om dage taler treogtyveårige teologiske kandidater ikke latin langs grøftekanten; men de tillægger heller ikke indtagelsen af regelmæssige måltider en så imponerende betydning.

Intet måltid lades uomtalt. Desværre nævnes menuen kun ganske enkelte gange, men næsten altid kaldes maden simpel, tarvelig, dårlig, slet.

Måske har de sat sig for at stå tidligt op. De to første dage står de op kl. 5, men derefter kl. 6, og første gang bemærkes det med lidt flovhed. Om morgenen nydes helst te. Næste måltid falder midt på dagen, det er frokosten, der vistnok bestod af varm mad; det gjorde den i hvert fald selv en dag, hvor den var „så tarvelig som den kunde være". Da der engang blev båret 5 retter frem med vin, fik måltidet imidlertid navn af middag, og tanken gik til pengepungen. Om eftermiddagen hørte en kop te sig til. Engelstoft synes ikke at have næret sympati for kaffe, selv om han dog engang indrømmer, at den, han fik, smagte ganske godt. Et forsøg på at erstatte eftermiddagsteen med et glas mælk i en bondegård bragte en erfaring, der i hygiejnisk henseende var så chokerende, at den ikke fristede til gentagelse; næste gang ventede man, til man havde nået dagens rejsemål, og tog en sopken. Aftensmaden blev sen, kl. 8 eller 9, umiddelbart før sengetid. Mere kræsne var de dog ikke, end at en gang tykmælk med brød og sukker samt smør og brød hos en skovfoged både smagte og morede dem. Flere gange nævnes vin til maden som en åbenbart ikke alt for usædvanlig luksus.

Til gengæld synes de rejsende ikke at have været tynget af oppakning. Vi hører af udrustning kun om skrivemateriale, morskabslæsning og penge.

Den åndelige bagage var ikke negligeret. Engelstoft havde forberedt sig til rejsen ved at studere i det mindste een rejsebeskrivelse af en udlænding, italieneren Algarotti, og et større topografisk værk, Pontoppidans Danske Atlas, der vel var en menneskealder gammelt, men det eneste, der var for hånden.

På denne baggrund forstår man måske lidt bedre, at den lille vandretur i så høj grad blev opfattet som en studierejse med litterært formål. Hvordan arbejdet i marken er foregået, er ikke helt klart. Resultatet er et ganske smukt manuskript omtrent uden rettelser. Det foreligger i en lille hæftet bog i kvartformat (Det kgl. Bibliotek, Additamenta 384 b, 4°, 1) på lidt over 100

sider med tæt skrevet tekst, der fylder bogen til nederst på sidste side.

Der kan ikke være tvivl om, at Engelstoft har gjort omhyggelige notater under de forskellige omvisninger. Det nævnes lejlighedsvis, at han har brugt sin tid til journaliseren om morgenen mellem 6 og 8, i en hviletid om eftermiddagen eller på en regnvejrsdag. Da er måske det indsamlede materiale blevet redigeret og renskrevet. Men bogen har i så fald været opbevaret omhyggeligt; den bærer intet spor af støvede landeveje. Sidenhen har den været fremme et par gange og nogle ganske få oplysninger er blevet føjet ind.

Teksten gengives så nøjagtigt som muligt, idet der ikke er taget hensyn til, at Engelstoft allerede i sine første trykte arbejder (1798) har benyttet en lidt ændret og mere konsekvent ortografi. Der er set bort fra, at fremmedord og navne adskiller sig fra den øvrige tekst ved at være skrevet med latinske bogstaver, og den ret ofte anvendte forkortelse af mm til m med streg over er opløst. Til kolumnetitler er anvendt de navne, Engelstoft har anbragt i margenen af sit manuskript. Der er sket en lidt hyppigere inddeling i afsnit end manuskriptet har. De tidligere trykte afsnit er blevet sammenholdt med manuskriptet, men der har kun været grund til at foretage ganske enkelte egentlige rettelser.

MINE VANDRINGER I SIELLAND I JUNIJ 1797

Nunc formosissimus annus. Virgil Ecl. 3.

D. 3. Junij.

I Dag gik endelig i Selskab med Neumann min Fodreise, som jeg saa længe har foresat mig at giøre igiennem den nordøstlige Deel af Sielland, for sig. Himlen syntes ikke at smile til vort Forehavende, da dens mørke Aasyn truede os med Regn; vi vaklede alt i vor Forsæt, da Himlen opklarede sig lit efter lit, og vi belavede os begge til Touren; jeg fik Efterbud sendt til mine Manuducentere, som ej vidste af denne Rejse – gik saa hen paa Vestergade til mine jydske Præster, der havde i et Brev ladet sig melde hos mig til en Soupee i Aften, for at undskylde mig; jeg traf blot Hr. Blickert hiemme, som gierne havde ønsket, jeg var bleven hiemme for at han kunde have havt den Fornøyelse at tilbagekalde sig sine Ungdoms-Glæder i et got Studenter-Laug. Da Proust Jungersen var gaaet ud, afleverede jeg min Stambog til ham. Jeg gav da og Hr. Blickert en Anviisning til den unge Thorlacius, som skulde vise dem om paa Kongens Bibliothek, siden jeg nu ej bliver hiemme. Nu pakkede jeg en lille Reise-Paqve sammen, og sendte den med en Vogn til Holte med Juul. Efterat have frokostet, gik jeg ned til Neumann med Stok i Haand og Skrivertøy i Lommen, og saaledes begave vi os nu begge, forsynede med et speciel Landkaart over Siellands østlige Halv-Deel, Kl. 11 paa vor Fod-Reyse, og her begynder da min Rejse-Journal, som jeg vil kalde:

Forsøg til en indenlandsk Rejse, foretaget i Sommeren 1797 giennem Siellands nordøstlige Deel.

Paa Nørrebroe saae vi ind til Møhl, som havde foresat sig at giøre denne Tour med os, men er saa afhængig af sin Kone, at han ej engang turde giøre hende Forslaget derom, om end hans Embeds-Forretninger havde tilladt ham at blive saa længe borte – Hans Følgeskab vilde ellers have kundet blive os gandske interessant, da han er en Mand af Smag og Aand. Imidlertid

er jeg dog ret vel fornøyet med, at vi ej fik 3de Mand med; thi nu kunne vi ugenerede tale Latin og tydsk med hinanden, og kunne nu og behielpe os med een Sang, hvor vi komme –. Herfra skal vi, efter et øyeblikkelig Ophold paa Neumanns Sommer-Værelse ved det yderste af Nørrebroe, hvor først Land-Luften ret mærkes, over til Vibens Huus, og derfra ned til Stranden, havende paa høyre Haand en utallig Mængde Soldater, der i denne Tid sætte de Kiøbenhavnske Underofficeerers Stokke i en for Menneskeheden ærefuld Bevægelse, samt fordrive de hierne- og pengeløse Officeerer een Maaneds Kiedsommelighed og Sult. Vor første Passage paa Strand-Vejen var uagtet den herlige Udsigt ej meget behagelig formedelst den Mængde af Kalkrøg, som fra de ved Søen dog i en temmelig Afstand fra os liggende Kalkovne udbredte sig til os over Sletten. Naar Vinden er østlig, driver denne ubehagelige og skadelige Kalk-Damp over de udenfor Østerport liggende Lystgaarde og Haver, hvor Træerne overtrækkes med en Kalk-Skorpe, der dog ej skal skade deres Frugtbarhed. – Vejen langs med Søen, som tilforn var Lande-Vejen fra Kiøbenhavn til Helsingøer og 1 Miil kortere end den nærværende, er besaaet med en bestandig Række af yndige Lystgaarde, Fabriker, Slotte etc., der giøre Vejen for Vandreren, der have disse paa venstre og Søen paa høyre Haand, lige saa behagelig, som de giøre Kysten interessant og yndig for den forbisejlende Søemand. Efter de flestes Dom, kan ingen Kyst i Europa i Henseende til Yndighed sættes i Ligning med den Siellandske fra Kiøbenhavn til Helsingøer; selv Italien, Naturens Skiødebarn, maae heri staae tilbage efter selv Italieneres f. E. Alghiarottis Dom og Tilstaaelse.

Det første Sted man kommer til, naar man vandrer ad Strand-Vejen, er den saa kaldte Bagernes Mølle, og derpaa følge en svite Kildendal, gammel Vartov, lille Tuborg, Tuborg. Ved alle disse Steder ere smukke Haver, hvor Vandreren kan see ind igiennem Staaltraads-Gitter, der ere anbragte i Muurene eller Stakitterne.

Strandvejen ved Hellerup i begyndelsen af 19. årh. Radering af Elias Meyer. – Hellerupgård i baggrunden var i 1797 et mindre anseligt hus; billedet giver et indtryk af Strandvejens karakter og dens trafik, som den var, da fodturen gik for sig.

Fra sidst nævnte Sted kommer man til Mariendal, et skiønt lyst-Sted, bygget i Italiensk Smag med fladt Tag og smagfulde Udziiringer. Paa høyre Haand mod Søen ligger et lille Sted kaldet Hellebek. Naar man herfra kaster Øyet hen paa Kiøbenhavns Rhede, aabner sig en meget interessant Scene; en Skov seer man der af Master mellem Byen og Batterierne. – Fra Mariendal kommer man af en sandig Vej, der er beplantet med Tax-Træer til Marienlyst og Constantia; Ved Marienlyst er en herlig Have, hvori en stor skyggefuld Allee, i hvis Baggrund sees en anden Lystgaard, aabner sig for Øyet. I Constantia drak vi et Glas ikke alt for got rød Viin, og besaae en gandske vakker lille Have derved. Verten var en Mand med Paryk i en blaae Manchesters Kiole efter forrige secul. Coûtume.

Strax derpaa kommer man til Charlottenlund et Slot, hvoraf

vi blot saae nogle stive nach dem Elle abgemaassene Partier i Haven, alt efter Hof-Maneer. Lit videre frem kommer man til Skovshoved, et Fiskerleje. Oppe i Landet øyner man allevegne Lystgaarde, hvis Mængde og Smukhed vidne om en stor og riig Hovedstads Naboskab. Lit videre frem kommer man til Hvidøre; strax herved er den af Pram besungne Emilias Kilde; Over denne Kilde er oprettet et Marmor-Monument i Form af en Pyramide af Grev Schimmelmann, hvis Lystgaard Søelyst ligger strax oven for, til et Minde om hans forrige Kone. I en Hvelving, som aabner sig ind under Pyramiden rinder Vandet saa sagte ud af et af Steen udhugget Øye, som et Symbol paa hans evige Sorg over sin Kones Død, skiøndt denne ellers smukke Idee taber sig en Deel for den Vandrer, der veed, at Schimmelmann er gift igien. Paa Pyramiden staaer følgende smukke Inscription af Pram:

Emilias Kilde
=
Emilia
Her vandrede du eengang
Ach for længst ej meer;
Helligt er det Sted, du yndede;
Uskyldighed, Himlens Uskyldighed
Opfylde Hiertet ved dit Navn
Og hvo som har elsket, nævne det med Taarer

Ved Marmorets Fod fandt jeg med en Steen ridsede følgende skiønne Hexameter af en rejsende:

Rein sey Wandrer dein Herz wie diese liebliche Qvelle
Unbeschränckt dein Geist wie die Natur um dich hier!

Kilden omringes af høye Træer, giennem hvilke man seer Søen tæt ved. Paa en Høy tæt oven for inden for Søelysts Indhegning nøde vi den skiønneste Udsigt, som jeg troer Naturen er istand til at frembringe. Øyet finder næsten ingen Grændser for sin

Prospekt og ingen Ende paa de interessanteste Natur-Scener og Afvexlinger. Hvo der ej her kan henrykkes af Naturens Skiønhed, maae være et udartet Menneske.

Strax herved kommer man til Bellevue, det bekiendte Rendezvous for de Kiøbenhavnske store og smaa Herrer. – Der holdt en halv Snees Karether uden for, og for ej at genere os gik vi ej ind – Tæt ved ligger Klampenborg og Anneberg, her seer man oppe i Marken paa venstre Haand Eremitage, et Slot, som har en skiøn Udsigt ud over Søen, men skal være meget forfaldet.

Strax efter kommer man til Drewsens Papiir-Fabrik i en herlig Dal. Skiøndt vi ingen kiendte her, vilde vi dog ej lade en saa mærkværdig Ting være ubeseet. Vi gik derfore lige ind og bad om Tilladelse at besee Fabrikkens Indretning. Opsynsmanden bevilgede os strax vor Begiering og viiste os ej blot omkring overalt med megen Høflighed, men giorde og for os de Experimenter, som skee ved Menneskers Hænder, saa vi fik et meget tydeligt Begreb om heele Sagen, som er overmaade simpel og dog neppe ret fattelig uden for den, som seer det. Materien til Papiir bestaar af Linnedklude hvoraf man her paa Fabriken havde for 10000 Rd., hver 1℔ til 20 sk. beregnet. Først bliver nu alle Kludene sorterede ved dertil ansatte Koner efter deres forskiellige Fiinhed. Derpaa skieres enhver Sort Klude ved en med Knive forsynet Valse, der drives ved Vand, i mindre Lapper. Disse Lapper bliver nu igien ved Hielp af andre Valser, hvori der ere skarpe fiine og mod hinanden ligesom Saxe-Blade skierende Knive, og som drives ved Vand, malede til en Velling og med det samme rensede fra alt Snavs; thi Indretningen er saaledes, at det skidne Vand bestandig flyder bort, og reent indlades istedet. Naar Kludene saaledes ere malede til en tyk Velling, samles denne op, og legges atter i Blød i et Kar med varmt Vand, som hendes ved Kiedlen uuden fra, hvorved det nu opløses meere og bliver til en hviid Suppe. Nu tager man, efterat Opløsningen har faaet den tilstrækkelige Grad, en Form saa stor som et Ark Papir, giordt af Messingtraad, og dypper denne

Emilias Kilde.
Kobberstik af H. A. Grosch 1794 efter maleri af Jens Juel 1784.

ned i den hvide Suppe; i det man tager Formen op igien, bliver lidet af den tynde Suppe liggende paa Formens Overflade, Vandet synker igiennem Messing-Traaden og et tyndt Lag hvidt

bliver liggende ovenpaa; og der have vi et Ark Papir. Jeg giorde selv saaledes et Par Ark. Dette tynde Lag opløste Linned, der saae ud som søde Fløde, der ere skildte ad, legger man nu ved at vende Formen om, paa udbredte Klædestykker, ligesom man legger Teglsteen, man danner, paa Græsset. Naar en Mængde af saadanne ere færdige og noget tørrede, legges de under en Presse, tages atter derud fra, og hænges enkelte op paa Snorer for at tørres paa et dertil indrettet og med Trækhuller forsynet Tørreloft. Tørrede dyppes de i et Kar med Liim, hvorved de bliver tienlige til at skrive paa; nu hænges de atter op paa Snorer i Tørrehuset, og naar de ere tørrede, legges atter under Pressen; derpaa legges de sammen i 2 halve Ark, og presses atter. Saa blive de sorterede, Udskuddet ledt fra, det gode lagt i Riis og Bøger, og da atter lagt under Pressen; saa er det færdigt. Det forstaaer sig selv, at man ved alle disse Operationer stedse behandler enhver Sort Papir for sig selv.

Glade over denne Opdagelse vandrede vi videre frem til Skodsborg, en lille Flekke, der heel udgiør en Engelsk Læder- og Olie-Fabrik med tilhørende Boepæle for Fabrikernes Folk. Man kommer ned til denne nette lille Flekke giennem en yndig Dal, der dannes fra den eene Side af en Bakke, fra hvilken der er en saare skiøn Udsigt til Søen. Entrepreneuren for begge Fabriker er Hr. Harris, en Englænder, som hertil har faaet store Summer af Credit-Kassen. Vi kiendte intet til Manden, men gik sans façon ind til ham og bad ham at lade os see sine Fabrikers Indretning. Ved Læder-Fabriken var intet mærkværdigt, men en afskyelig Stank. Men desto mærkværdigere er Olie-Møllen, en saa sammensat Maschine, som jeg før ej engang i Modeller har seet Magen til. Den indtager næsten det heele store Huus, og ved et eeneste Kronhiul drives forskiellige Stamper, Qværne etc. og dog lader denne uhyre Maschine sig bevæge ved een Hest; men naar den ordentlig skal bruges, maae dog 3 a 4 Heste for den. Den havde efter vor Englænders Sigende, som giorde sig ej lidet til af den, kostet ½ Tønde Guld, og er den eeneste af sit

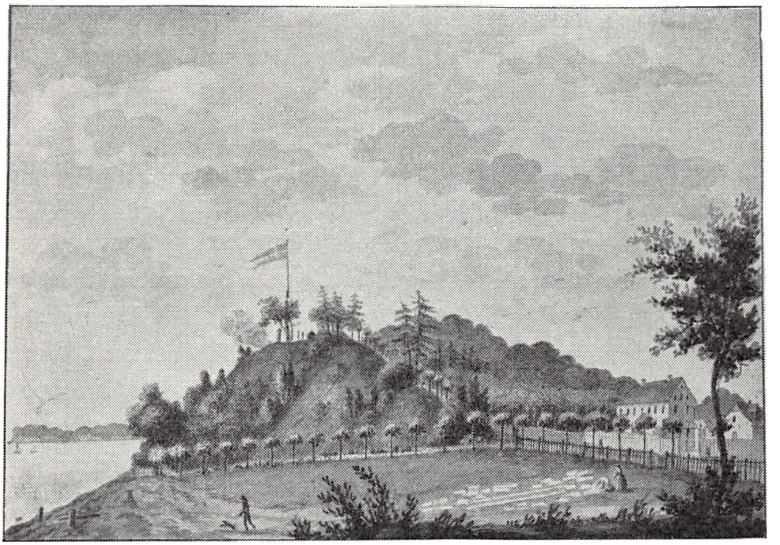

Skodsborg.
Tegning, udført af Søren Læssøe Lange år 1800. Nationalmuseet. – Til højre ejendommen Retraite, hvor hr. Harris havde læderfabrik.

Slags i de nordiske Riiger. Den er ej fuldt færdig endnu, men det maae være meget interessant at see den i Gang. Oven paa Loftet laae en uhyre Masse af Hør- og Hampefrøe (thi Olien, som skal presses, er Lin- og Hampe-Olie) som om man saae en paa næste Aars Misvext lurende jydsk Kornjødes Lofter. – Atter berigede med en nye Opdagelse gik vi nu videre til Vedbek.

Strax oven for Vedbek ligger Aggershvile, hvis Ejerinde Frue Lügge har paa en Høy mod Søen strax ved Vejen oprejst en Mindestøtte for sin Mand; den er en hviid Marmor-Vase, som hviler paa et Sandsteens-Fodstykke. Paa Vasen staaer mod Søen disse Ord:

Dette
helligede Venskab
Abraham Pelt Lügge

En Gang som gaaer rundt om Høyen og er beplantet med smaa

Hassel-Qviste fører op til Vasen, ved Indgangen til hvilken 2 høye Lindetræer ere satte. Ideen er i det heele smagfuld, og skiønt udført.

Nu vare vi snart i Vedbek, til hvis Kroe vi søgte for at faae Natteleje; Madamen sammesteds giorde sig i Begyndelsen lit kostbar, da hun sagde, at hun ventede Fremmede fra Kiøbenhavn, men fandt dog snart baade Kammer og Seng til os. Efterat vi havde faaet en Kop Thee, som var maadelig nok, og bestilt Aftensmad, gik vi hen for endnu i Aften at besee Eeneroms Have, hvor jeg og var i Fior med Professor A. Kall. Haven er anlagt med megen Smag i Engelsk Maneer. Natur og Kunst forener sig her med søsterlig Bistand. Om Indretningen har den for det meeste sin nuværende Ejer Conference-R. Fabricius v. Tengnagel at takke for. Allevegne finder den Rejsendes Øye noget sin Opmærksomhed værdigt. Paa Siden af den østlige Side, som hæver sig op ad en høy Bakke, hvorfra der er den meest romantiske Udsigt over Søen til Hveen, Sverrig og Helsingøer, staaer en skiøn Grotte, got malet, men Skade, at den inden i er decoreret med et Skilderie, der forestiller alle Nationers Flagge. Derved findes og et Par Sphinxer af Leer, et Par Mercurius'er den eene af Marmor, den anden af Træe. Ligeledes en Jupiter, hvis Stilling er god, men Læggene for tynde, og det venstre Laar meget tyndere end det høyre, saa at man let opdager, at ingen Praxiteles eller Phidias har dannet ham. Nede i en Dal, hvori er anbragt en Canal, der dannes ved Hielp af en lille Bæk, seer man den saa kaldte Carls-Kilde, hvorover er sat en Obelisk, som skulde være ret smagfuld, dersom den ej vanziiredes ved en midt paa den anbragt fiirkandt, hvorpaa staaer skrevet: Carls Kilde. Hvorfor den kaldes saa, seer man af Inscriptionerne paa Obeliskens Fod, der lyde saaledes; paa Siden mod Norden:

> Carl XII, Sverrigs Konge hentede selv daglig Vand fra denne Kilde, imedens han fra 28. Aug. til 4. Sept. 1700

indskibede sin Krigshær i Vedbek. Bonden Lars Pedersen, som da ejede Kilden og hver Dag talede med denne Monarch, har underrettet Eeneroms nærværende Eyer C. A. Fabricius v. Tengnagel herom, og denne sidste, som har istandsat og prydet Kilden, har vildet bringe dette i Efterkommernes Minde ved at kalde den:

Carls Kilde

Paa Fodstykkets anden Side mod Søen staaer følgende smukke Inscription af Grev Stolberg:

Hier am kühlende Qvelle und
unter hangenden Schatten
Ruhte von Schlachten der Held
ruhte Bellona mit ihm.
Carl vergass der Sieger, vergiess
die kleineren Sorgen
Freund, und geneuss die Ruh'
in dem Schoss der Natur
Frid. Leop. Graf zu Stolberg.

Paa den modsatte Side staaer følgende Inscription af Colbiørnsen, der efter min Dom ikke er meget skiøn, og selv tildeels her upassende:

Her fordum tolvte Carl Najadens Røst indbød
Og Helten ledsket sov i hendes ømme Skiød
Og smiilende hun saae Bellonas Søn at glemme
Blodstænkte Laurbær-Krands og Krigsbasunens Stemme
Saa Sverrigs Gustav nu forglemmer al sin Harm,
Naar trygt han smiiler i vor Christians Søsters Favn
Held Dig Sophie og velsignet vær din Haand
Hvormed i Norden du befordrer Fredens Baand
Gid aldrig Tvedragts Aand sig Fredens Tempel nærme,
Vor Konge og hans Huus o Himmel Du beskierme!

Ynd vore Rigers Haab og giør ham lykkelig
Og elsket af sit Folk, vi da tilbede Dig.
Chr. Colbiørnsen.

Fremdeles finder man i Haven nogle chinesiske Broer, en chinesisk Fæstning, og et tyrkisk Lysthuus, som er meget smuk. Der ere 2 Hoved-Værelser, som adskilles fra hinanden ved et Vestibul, hvori hænge alle Slags tyrkiske Vaaben. Begge Værelserne ere smukt malede al fresco af en Maler Büsch og et Par Italienere. Lyset kommer tildeels ind af Væggenes Vindver, tildeels af maaneformige Vindver fra Kuppelen, der ligeledes er malet al fresco. Man finder ogsaa tyrkiske Meubler f. E. ottomanner, Sophaer etc. Paa en Commode ligger i det inderste Værelse en sovende Venus af den hvideste Alabast, fortreffelig giordt i Italien. At Hr. v. Tengnagel herinde har ladet sit adelige Vaaben male er i vore Tider høyst upassende og allermeest i et tyrkisk Lysthuus. Saaledes er det med en heel Deel af Eeneroms Skiønheder; gierne nedsættes de ved en eller anden Smagløshed. – Som vi sadde i det tyrkiske Lysthuus styrtede med eet et Tordenskyl ned; vi maatte være glade, at vi vare i Lye. Nu var da vor Vandring i Eeneroms Have forbi i Dag; dog var denne Naturscene, den mørke Himmel med den giennem Træetoppene nedstyrtende Regn, ledsaget med idelige Lyn, os saare interessant, og den aromatiske Duften, som efter Regnens Ophør besvangrede Luften, lod os nyde den meget paafaldende Contrast af Kiøbenhavns Røg. – Vi gik da nu hiem, hvor vor Vertinde opvartede os med Røræg og Skinke samt Pandekager i temmelig knap Maal, thi da vi ej havde spist, siden vi toge Frokost i Holte, havde vi en god Appetit. Søvnige gik vi i Seng Kl. 9, visse paa, at Søvnen vilde smage os sødt, og inderlig fornøyede over denne Dags Anvendelse. Rigtig sagde Møhl, da vi gik bort: ikke misunder jeg dem, som i Karether med 6 Heste kiøre Riger igiennem, men Eder misunder jeg; I forstaae at nyde.

D. 4. Junij.

Stode op Kl. 5 efter en meget qvægende Søvn. Vi havde fra i Gaar af ej meere Lyst til vor Vertindes Thee, og havde derfore bestilt til i Dag tidlig Viinost med Smørrebrød isteden derfor. Kl. 7 vilde vi havde gaaet i Eeneroms Have for at besee hvad Regnen jog os fra i Aftes, men inden vi bleve færdige med vore Journaler, var Kl. over 8. Nu betalte vi da vor Vertinde den gandske billige Fordring af 4 mk., og tridsede da op i Eenerums Have, hvor vi da efter nogen Søgning fandt vor Vejleder Sieur Friderik, som viser Fremmede om for en passende Drikke-Penge. Naar man kommer her til det chinesiske Anlæg, seer man der et forfaldet Trophæe, paa hvis eene Side hænger adskillige Krigs-Redskaber f. E. Spyd, Sverd, Hielm etc. paa den anden Side Agerdyrknings-Redskaber. Den er oprejst til Afmindelse af en Officeer Koplow, som efter sin krigerske Løbe-Banes Ende tog nogen Deel i dette Anlægs Udførelse; Dette findes og overleveret til Efterkommernes Erindring ved en Inscription, som er saa ulæselig, at den nærværende Generation nok maae være den sidste af den Efterslægt, den er bestemt for. Indskriften lyder saaledes i Hexameter

> Koplow der rüstige Krieger entsagte den blutigen Loorbeer
> Und der Schatten der Baüme kühlet die glühende Stirn
> Seine ..... verliese ihren Gevech'ten
> Und erfreute die Ruh'; beyde verlassen ihm nie.

Lit dybere inde i Haven seer man en smuk Obelisk, som nogle af v. Tengnagels Familie eller Venner, der havde opholdt sig paa Eenerom nogentid, have ladet opsætte. Monumentet er, som jeg bemærkede, en Obelisk, som 2 Genius'er omvinde med Festons, hvoraf den eene omslynger Navnet: Debora; saa hedder v. Tengnagels Kone. Paa Foden staaer:

Til Venskabs Minde.
Foreente Stemmers Fryd opfylde
Dig Egn, som Edens Billed er
Dig Eenerom vor Tak vi skylde
Og viid den ofres dig nu her
Hvor stille Bønners Røst gienlyde
For Deboras og Conrads Vel
Den Gud som eene alting byder
Forunde dem bestandigt Held.
Af oprigtige Venner
A. F. M. F. F.

Skade at heele Monum. er kun af Træe.

Et af de skiønneste Monumenter i Haven er et, som Ejeren har oprettet til Erindring om sin Moder, og som staaer i en Fordybning eller lille Dal omringet af tætte og høye Træer. Monumentet selv, giort af skiønt Marmor, bestaaer af en paa en Marmor-Piedestal hvilende Marmor-Colonne, paa hvilken en anbragt i en fiirkandt der her ligesom ved Carls Kilden vanziirer den smukke Colonne, disse Ord: Den Andenken der besten Mutter geheiliget von C. A. F. v. Tengnagel. Over Colonnen nedbøyer sig hendes Skytsgud, hvis Fødder hvile paa Piedestallen; han staaer grædende med sammenfoldede Hænder, og i hans Ansigt er megen Udtryk. Ja det er sandt, saaledes at kunne i Steen udtrykke de menneskelige Følelser, det er den menneskelige Kunsts Stolthed. – Monumentet er giort af Prof. Wiedewelt*); men Kunstnerens Navn fandt jeg ikke.

Desuden finder man nu i Haven adskillige Indretninger til adskillige Slags Leege f. E. Bold, Gynge, forskellige Slags Keglespil etc.

Naar man gaaer videre et got Stykke op paa høyre Haand langs med den høyre Grændse af Haven, finder man lige der,

*) rettet fra: Monumentet er kommet fra Italien, Hustruens Moderland.

hvor man i Baggrunden af den Dal, der danner Havens nederste Deel, har Udsigt til Søen, en yderst simpel Tavle ophængt, hvorpaa man finder opskreven følgende herlige Vers, hvis Forfatter jeg ønskede at vide: Pram

Rungsteds Sanger, Skaldes Hæder
Du ej saae dets Naboested
Da Du sang om Kierlighed
Og Naturens høye Glæder
Thi Du taug om Eenerom
Deboras Elysium.

Her hvor Kunstens sieldne Gave
Følger viist Naturens Spoer
Her hvor Fliid og Venskab boer
Som i Verdens første Have.
Herved blev af Eenerum
Deboras Elysium.

Her hvor klare Kilder flyde
Alle som den frommes Liv
Og hvor Kunstens store Bliv
Dundrende bød Fosser lyde
Skiøn ved den blev Eenerum
Deboras Elysium.

Her fra skyggefulde Gange
Overseer mit Øye glad
Mandens Gierning og jeg bad
Gid hans Dage blive mange,
Glade paa sit Eenerum
Deboras Elysium

Og mit Hierte glad gienkaldte
Denne Dag for ham saa stor
Han som i det høye boer
Hørte hvad mit Hierte talte

Smiilte ned til Eenerum
Deboras Elysium.

Held Dig skiønneste blandt Steder
At du ejer disse toe
At du hegner deres Roe
Og forskiønner deres Glæder
Længe bliv o Eenerum
Billed paa Elysium.
d. 29 Junij 1785.

Saa skiønt har Digteren besungen dette Sted; o maatte Enhver, der har Følelse for Naturens Skiønheder selv see dette Sted, som en Baggesens Pen selv er for svag til at male, dette Sted, for hvis Skyld ingen Rejse kunde være for lang. Man rejser til Italien for at beundre Naturens fortryllende Scener; hic est qvod qværis; man rejser til Schweitz for at skue Naturens frappante Afvexlinger, men til Norge, der ej blot har, hvad man i Schweitz søger, men meget desuden, som man ej der finder, didhen rejser man ikke, o jeg skulde see Tydskland og England, Frankrig og Schweitz og ej see Norge - nej, om jeg saa skulde gaae paa min Fod - - -

Naar man nu kommer saa vidt ind i Haven, at man kommer lige for Gaardens Port, finder man her et nyt Monument, og vist nok det prægtigste i heele Haven ja nesten i heele Sielland, at sige i sit Slags. Det er en hvid Marmor-Vase omslynget af en Viin-Ranke-Krands, i hvilken ere indflettede 2 Storke-Halse med Indskrift:

Hocce amicitiæ monumentum
Cacparo Wilhelmo Wewer
Sacrum
Posuit
C. A. F. v. T.
1784.

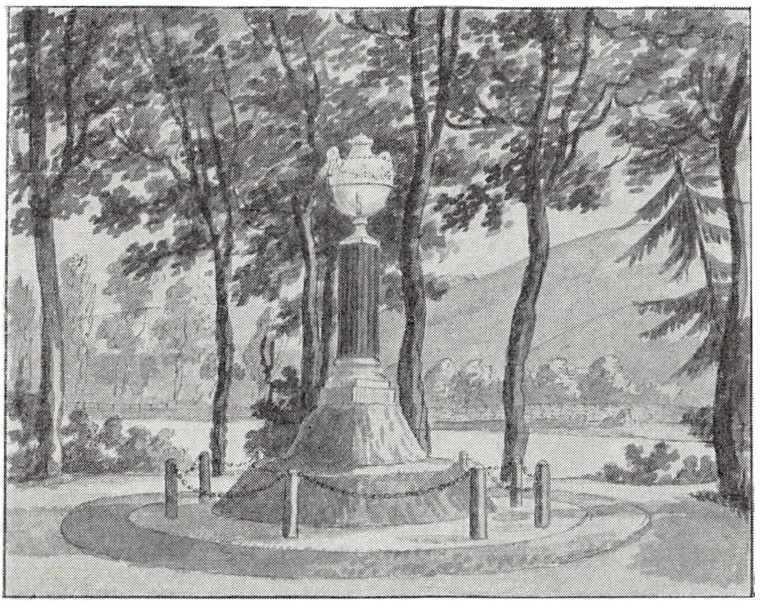

Monumentet i Enrums have for C. V. Wever.
Tegning udført af Søren Læssøe Lange 13. maj 1801. Nationalmuseet. – Vasen er betydelig større i forhold til søjlen, som bærer den, end det fremgår af tegningen.

Vasen omfattes for neden af 4 brændende Fakler, og hviler paa en Fod, hvis midterste Colonne er af sort riflet Marmor, men dets nederste Fodstykke af hviid Alabaster; dets underste Grundlag er Granit. Det heele Monument staaer paa en dobbelt Grønhøy, omgivet af 10 Sandsteens-Pillarer, som foreenes ved Jernkieder.

Efterat have beseet disse Ting spadserede vi til Frydenlund, som ligger et lidet Stykke derfra. Det var tilforn et kongeligt Slot bygget i en regulær Ottekandt, og havde en Sal, som modtog Lyset oven fra. For to tre Aar siden blev det solgt til den nu værende Ejer, en Svensk, som kalder sig Secretair Bohmann. Skiøndt vi intet kiendte til Manden gik vi dog sans façon op til ham, og fortalte ham, at vi kom for at besee hans Herlig-

heder. Han tog meget artig imod os saavelsom og hans Kone, og viiste os om overalt. Han har gandske omkalfatret Slottet; Ottekandten er bleven til en ordentlig Hoved-Bygning med 2 Fløye - alle Værelserne vare ej færdige endnu; men hvad der var færdigt, var saa propert, kostbart og smagfuldt, som jeg endnu aldrig har seet i noget privat Huus. Alt var Mahonie og Silke. Spejlene overgik i Pragt og Smag alt, hvad jeg hidtil har seet. Det allerprægtigste af alle Værelserne var en stor rund Sal. Senge og Kakkelovne vare især overalt af en gandske original Goût. Enten maae den Mand besidde uoverstyrsættelige Midler eller og han maae komme i en bundløs Gield. Prof. Kall siger at han før han kom herover, var en simpel Haandværks-Mand; men hvorfra skulde en Haandværks-Mand faae al den Smag? Det var ellers en gandske original Fyhr; thi han var saa bestemt og selvstændig i sit heele Væsen og selv i sine Ord, som ellers er sieldent hos Svenskerne, der gierne med Munden ere enhvers allerunderdanigste Tiener; da vi havde seet os om noget, og vi da vilde gaae, og sagde for Høfligheds Skyld, at vi vare bange, vi opholdt ham, svarede han med en Selvstændighed, jeg got kunde lide: o naj, jag later mig ikke genere, thi jag er en fri Mand. Vi besaae derpaa Haven, hvorved der slet intet mærkværdigt er end en heel Deel Levninger af de fordums, smagløse Anlæg, da man gierne vilde give Naturen den selvsamme stive Hof-Coûtume, man selv havde; jeg meener snorrette stærk beskaarne Alleer, Anlæg i Chiffer og Navne, etc. saadanne, som man endnu, at sige i mindre Format, finder dem hos de fleeste Herregaarde i Jylland - Den nye Ejer vil lade det alt omstøbe i Engelsk Form.

Herfra gik vi nu op til Holte, 1/4 Miil fra Frydenlund. Vi toge lige ind til Prof. Kall, som vi før vor Afrejse havde lovet paa denne Tour at giøre en øieblikkelig Besøg, og som først i Gaar tilligemed sin Familie var kommen ud paa sit Lyst-Sted. Efterat vi havde tilbragt en Times Tid hos denne herlige Familie, og frokostet got hos den beste (ustridigen) af alle Kiøbenhavn-

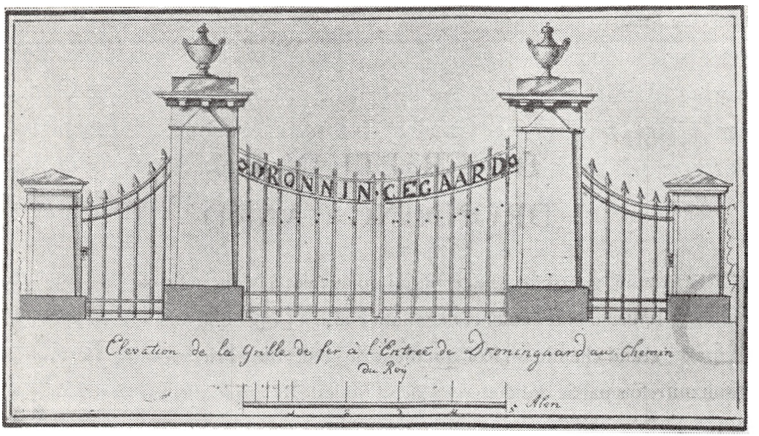

Jernporten ved indgangen til Dronninggaard.
Efter Drevons beskrivelse af Dronninggaard 1786, udgivet ved Eiler Nystrøm 1930. – Den var anbragt helt ude ved kongevejen. (Det er ikke disse støtter, som nu står i Gl. Dronninggårds alle.)

ske Koner, vandrede vi videre, uden at lade os opholde af Middags-Invitationer, hvor behageligt det end havde været for os; men vor Reise-Route bød os at vogte nøye over den knappe Tid, vi har maattet lade os nøye med at tilmaale den –

Vi fik nu den gode Juul med fra Holte og den eene af Prof. Kalls Sønner, som ville følge os til Dronninggaard. Vejen gik igiennem Søllerød, hvor før har været et Slot med en prægtig Have; nu er det solgt til en Berider, som har brudt Slottet ned, saa nær som noget af Stalden, som han har indrettet til Vaanings-Huus og giordt Haven til Mark. Efterat have besøgt nogle Studentere, som boe i Søllerød Kroe, gik vi videre fort til Dronninggaard. Vejen er heel igiennem meget behagelig, og gaaer for en stor Deel igiennem Skov. Efter at have tilbagelagt omtrent en lille halv Miil fra Holte, bebudede en stor Jern-Port, hvorpaa stod med forgyldte Bogstaver: Dronninggaard, at herigiennem gik Vejen til denne saa meget for sine Natur- og Kunst-Skiønheder berømte de Conincks Lystgaard. Ved om-

meldte Jernport maatte vi aflevere den eene Billet; thi alle de, som vilde fornøye sig i Dronninggaards Have og besee dets øvrige Herligheder – og hertil giver Ejeren fri Adgang 2 Gange om Ugen, Søndag og Onsdag – maae hos ham i Kiøbenhavn forsyne sig med 2 Indgangs Billetter, som han frit uddeeler, og hvoraf den eene afleveres ved Indgangen til hans Ejendom, den anden ved Indgangen til Haven. Vi gik nu først ned i Skoven, som hist og her giennemskieres ved anbragte Gange, og hvor der nu hist nu her møde Vandrerens Øye adskillige Afvexlende ved Kunsten skabte Gienstande. – Det første vi opdagede under Juuls Anførsel, som her var vel bekiendt, var en Trophæe til ære for Agerdyrkningen; det er en Træe-Obelisk behængt med alle slags Bonde-Redskaber in natura f. E. Spader, Øxer, Bøtter, Lee, Fork, Hat etc. Paa Foden denne Indskrift:

Indefesso Agricolæ
Labori.

Hvorfor ikke Indskriften her hellere paa dansk? Med blyant havde en rejsende der skrevet:

Beatus ille, qvi procul a strepitu urbis in rure
vivit, vitat superba civium potentior[um] limina.

Strax derved er en Grotte, hvori er en Kilde omringet med Jern-Gitter; en Øse hænger ned i Vandet hvormed man kan drage Vand op for at drikke. Paa Gitter-Værkets inderste Side er fæstet en Marmor Plade, hvorpaa læses denne Indskrift af Ovidius's Metamorph. 1. 3 v. 407 oversat paa dansk saaledes:

Af Kildens reene Væld et sølvklar Vand udflød
Hvortil ej nogen Hiord, ej Hyrde Adgang nød
Ej tørstigt Dyr, ej Fugl, ej falden Green oprøred'
Dens Vand. En frugtbar Dug og Vædske den tilfører

Det Græs, som stedse grønt omkring dens Bredder gaaer
(maaskee: groer)
Og altid kiølig den i Skovens Skygge staaer.

Noget derfra er en Eremit-Bolig, bestaaende af 2 Værelser for Eremiten, begge beklædte med Birkebark (paa Norsk: Næver); Tavler til at skrive paa vare hist og her indfæstede i Væggene; de vare saa overkradsede, at man ej kunde see noget af hvad der var skrevet paa dem. En Lodbenk var vor Eremits heele Boeskab. Uden for var en lille Have anlagt til Brug for Eremiten; men den syntes mig at være lit for ziirligen anlagt for ham. Da man ej fandt Eremiten hiemme, saa maatte man vel spørge, hvor han var bleven af. Forretninger havde kaldt ham bort, og derfor seer man lidet derfra en Tavle ophængt, hvor man læser ham tage Afskeed fra sit kiere Opholdssted, hvortil han siden igien vil komme tilbage, og der ende sine Dage. Afskeden lyder saaledes:

Les Adieux de l'Eremite
de Dronninggaard.

Entrainé sans retour dans le fracas du monde
l'Ermite a donc perdu cet paix profonde
cet tranqvillité, ces doux amusements,
ce travaille, ce repos, ces plaisirs innocents,
dont Dronninggaard toujours abonde,
et qu'il trouva si consolans;
mais s'il dut consacrer le reste de sa vie
a servir de nouveau son prince et sa patrie
s'il doit connoître encore au declin de ses jours
le tourbillon de camps et l'intrigue des cours
cette retraite si cherie
tien a son coeur pour toujours;
o Dronninggaard endroit trop enchanteur
tu vis renaitre mon bonheur;

chez toi de l'amitie constante
la voix si consolante
me fit oublier mes malheurs
sur tous mes jours, que tu semas de fleurs,
tes forets, tes jardins et tes bocages,
de ton immense lac les superbes rivages;
et dans ton charmant hermitage
j'ai vu tarir la source de mes pleurs,
mais puisqu'enfin il faut, que je le quitte
conserve moi toujours le nom de ton hermite;
et lorsqu'un jour l'impitoyable mort
de sa faulx meurtriere aura fini mon sort,
je veux, qu'a ton genie on offre une hecatombe,
et que l'on grave sur ma tombe:
cij git l'ami de Dronninggaard.

Ved Foden af denne Afskeeds-Sang er i Sandsteen anbragt en Rosenkrands en Stav og en Hat.

Lige over for er vor Eremites Gravsteen, som staaer næsten heel oprejst, og bag den seer man en opkastet Grav, hvori han skal ligge, naar han kommer tilbage til sin Lund og der ender sine Dage. Inscriptionen paa Gravsteenen er følgende:

D. O. M.
Icij reposera, qui retiré du monde
Vecut à Dronninggaard dans une paix profonde,
Il connut de la cour le brillant si trompeur
De l'etat d'un guerrier l'ambition trop vaste,
Des sottes passions la seduisante erreur,
Du luxe eblouissant et l'orgueil et le faste,
Du tendre amour il gouta la douceur;
Ce Dieu lui promit tout, mais trompa son coeur.
La raison le fixant sur les loix d'Eymenee;
Il crut apercevoir la route du bonheur;

„Hermitagen" ved Dronninggård.
Tegning af Erik Pauelsen efter et maleri af ham selv. Efter Drevons beskrivelse af Dronninggaard 1786, udg. ved Eiler Nystrøm 1930. – Denne del af parken lå mellem indgangen til Dronninggård og Furesøen, nord for Vejlesø. Til venstre eremittens hytte; til højre for den kilden i den grotte, som findes her endnu. Længere til højre støtten til agerdyrkningens ære, og yderst eremittens grav med et kors og en skråtstillet indskriftsplade.

Cruelle illusion, fatale destinée!
L'interêt y sema le germe du malheur;
La fidele amitié plus vraie et plus constante
Lui tend dans ses chagrins une main bienfaisante
Elle eleve a son tour sa consolante voix;
La paix renait deja dans son coeur plus tranquille,
Et le bonheur, qu'il cherche tant de fois
Ne l'abandonne plus dans ce charmant azyle.
1783.

Meere mærkeligt fandt vi ej i Skoven, og gik da nu videre frem til det saakaldte Næs, hvor Dronninggaards Have er, og hvor ogsaa den Lyst-Vaaning eller snarere Palais, hvor de Coningk boer, er beliggende. Ved indgangen til Haven afleverede vi den anden Billet og fik en Karl med til at vise os ned

til de Conincks Residens, hvor vi fik en anden med til at vise os om i Haven, og under hans Vejledning giennemvandrede vi nu denne skiønne Plet, hvor Natur og Kunst synes at kappes med hinanden om Stedets Forskiønnelse, hvor baade Aand og Sandser finde den meest tilfredsstillende Underholdning. Tænk et temmeligt stort med Skov bevoxet Stykke Land som paa de 3 Sider omringes af en stor og yndig med Skov og herlige Lyststeder paa alle Kanter bekrandset Søe, Furesøen. Hen mod Pynten af denne Halv-Øe ligger de Conincks Sommer-Bolig, skiøn i Bygning, med den herligste Udsigt ud over Furesøen, hvor de Coninck og har adskillige Lystbaade liggende. Rundt om er Skov, som prunker med de herligste Anlæg i Engelsk Smag, og hvor nu et Marmor-Monument, nu et smagfuldt Lysthuus nu en fortryllende Udsigt overrasker den henrykte Vandrer. O lykkelig Du Egn, som ej blot blev Naturens Yndlings-Datter men og fik en Besidder, der havde Smag nok til at ville forhøye dine Yndigheder ved Kunstens søsterlige Bistand. Nogle synes, at Kunstens Anbringelse her er alt for hyppig, saa at Naturen skulle lide derved. Dette finde jeg ej; i Forhold til Havens Størrelse ere Kunstens Værker sparsomt nok indstrøede, saa Øyet vist nok ej trættes ved dem, og Pladsen, hvorpaa de ere anbragte, ere stedse saaledes valgte, at Naturen aldrig kan tabe noget derved. De vigtigste enkelte Gienstænder, som jeg der fandt seeværdige, vare følgende: Strax bag ved Palæet ud mod Søen ere anbragte 2 athleter af Blye, hvis Stilling forekom mig meget god. Strax ved finder man et Lysthuus, hvorover staaer: unissez tous les tons pour plaire à tous les Goûts – ej langt derfra finder man over en Bænke i en tæt Løvhytte disse Ord, som maa være satte der af en af Husets Favoriter:

De ces paisibles lieux aimables possesseurs
qvelqvefois de ce banc venes cherchez l'ombrage
a vos coeurs paternels, qv'il retrace l'image
de celui, qvi de vous a recut la bonheur.

Over et andet Lysthuus mod Søen staaer: amicis et qviete. Nær derved finder man en Obelisk af Marmor med følgende Inskription:

I. F. H. de Drevon
Summ. Eqv. Belg. Præf[ect].
cujus ingenio
consilioqve
amoenissimum
hoc nemus
amoenius redditum
gratiis posuit
prædii possessor
F. de Coninck
1783.

Noget længere oppe henmod den nordre Side skiuler sig beskeeden bag Buskverk en Pyramide opsat af Graasteene og hist og her beklædt med Moes, oven paa den staaer en Urne eller Vase med følgende Inscription, som viser at den er sat i Anledning af en Venindes Død:

No warning given of inceremonious fate
A sudden Rush from life's meridian joys;
A Wrench from all we love from all we are
And Oh! the last last silence of a Friend.
Sacred
to the memory
of Mrs. C. C. de Conninck
deceased a Dronninggaard
June the III. 1789.

Siden kommer man ned til den Deel af Søen, som omgiver Næssets nordlige Deel, og her finder man et chinesisk Lysthuus med chinesisk Broe, Postamenter etc. Det er meget kostbart og vidner om Ejerens Rigdom. Bag til Lysthuuset er Søen,

og paa de øvrige Sider omringes det af en Kanal, hvorover gaaer en bueformig Broe paa chinesisk Maneer. Her træffer man et Spring-Vand, som er indrettet saaledes, at Straalerne springe ud af en Løves Tunge. Denne Idee er dog nok ikke meget skiøn; havde Vandet sprunget ud af Munden, saa havde det dog været taaleligt. I øvrigt er Løven selv, hvis Bagdeel skiuler sig ind i Jorden, ret got dannet, saa vidt jeg kunde see, af Blye. Man stiger et Par Trapper i Vejret, saa kommer man til Lysthuuset selv, der har en chinesisk Inscription over Døren; om det betyder noget, eller det blot ere Bogstaver som der ere satte af en, der ej forstod chinesisk, skal jeg lade være usagt - Foruden Vinduerne vare og Væggene heel omkring indlagt med smaae Glasruder i forskiellig Form. Inden i staae chinesiske Stole, og paa Veggene ere anbragte chinesiske Malerier. Lysthuuset har et Spiir i 5 Etager, behængt med Klokker - af Træe. Fra Lysthuset gaaer en Broe lit ud i Søen, hvor man kan legge Baade til. Lit ude i Søen seer man 2 Svaner; de ere kun af Træe, men saa naturlige, at dersom man ej saae, at de stedse blive paa samme Sted, skulde man ikke falde paa at de ej vare virkelige. - Fremdeeles er her en lille Dyrehauge, hvori vi saae adskillige Hiorte og Raadyr, alle saa tamme, at de kom lige hen til os og rakte Hovederne ud af Stakittet, og alle regelmæssigen spættede, saa de ere af en sielden Art. Et Huus er bygget derved, hvori de indelukkes om Vinteren. Videre finder man en prægtig Marmor Obelisk paa en Marmor Fod, hvis 2 Sider bære Indskrifter, de 2 Symboler. Øverst paa Obelisken hviler Jordkloden. Inscriptionerne ere: paa den nordlige Side:

Til Ære
for
Handelen og Søefarten
Som under en viis
og mild Regierings
Indflydelse og Beskyttelse

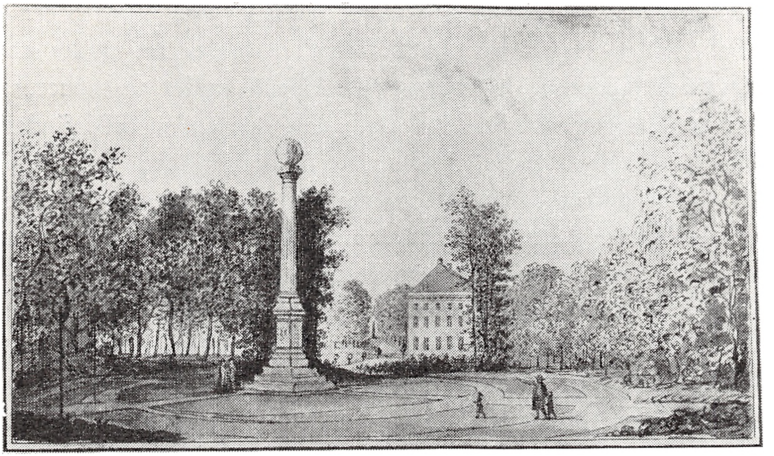

Parti fra Dronninggård.
Tegning af Erik Pauelsen efter et maleri af ham selv. Efter Drevons Beskrivelse af Dronninggaard 1786, udgivet ved Eiler Nystrøm 1930. – I midten østgavlen af hovedbygningen, nu kaldet Næsseslottet. I forgrunden obelisken til ære for handel og søfart. Mellem obelisken og bygningen en allé, der førei op til den fjerne obelisk for Fr. de Conincks ven J. H. F. Drevon. Trods den højmoderne, uregelmæssige udformning af planen var grundmønstret dog et symmetrisk system af lige alléer ud fra hovedbygningen.

gav mig Ævne
at forskiønne dette Sted
og forbedre dets
Agres Dyrkning

paa den modsatte Side:

Mine Børn
og
Deres Efterkommere
tilegnet
af
Frederich de Coninck
i
Aaret 1784.

De paa de 2 øvrige Sider anbragte Symboler ere: paa den eene Side sidder Handelen og Søefarten personificeret under en Qvindes Skikkelse, der i den høyre Haand holder en caduceus, og læner sig til Roeret af et Skib. Paa den anden Side finder man Agerdyrkningens Symboler; en Bonde med Spaden i Haanden stikker den i Jorden, medens en anden paa det eene Knæe ligger og støder en Staver ned i Jorden; alle Symbolerne ere af Parisk Marmor i ophævet Arbejde. Dette var det mærkværdigste jeg veed at optegne om Dronninggaard. Vi gave nu vor Ledsager de ham tilkommende Drikke-Penge og vandrede ud igien fra dette jordiske Elysium, der kunde give en malende Pen Stof nok til et stort Verk.

Vor Tour gik nu til Ebberød for derfra i Aften at lande i Hirschholm. I Rudersthal skiltes vi fra Juul og Kall, og gik, ledsagede af en Bonde, videre til Ebberød. Bonden var en snaksom Broer, som snart fandt sig meget glad ved vor Compagnie og tilbød sig at ville i Morgen føre os med sin Vogn fra Hirschholm til Fredensborg, hvorhen vi fortalte ham, at vi agtede os; vi bleve snart eenige med ham om den Bagatel af 4 mk. for at kiøre os 2 Miile. Vor Bonde fandt sig meget misfornøyet med de Skov-Plantninger, man i denne Egn har begyndt paa, fordi Landmanden derved mistede en Deel Græs-Slet. Han meente, som Bønder i Almindelighed, at det var best, at lade Naturen raade sig selv. Vi gik nu hen ad en Side-Vej, som førte til Ebberød, der ligger et lille Stykke fra Lande-Vejen. Kl. var 7 og da vi havde næsten vanket den heele Dag om i Dronninggaards Egn, havde vi belavet os paa at sette Marschal Lowzow i Contribution baade for Thee og Aftensmad; men da vi kom der, var der ingen hiemme uden nogle vakkre Børn og en Jomfrue, som dog havde en Koppe Thee at byde os. Ebberød ligger ikke meget interessant. Der er vel Skov runden om, men Udsigten er meget borneret. Gaarden selv er baade ud- og indvortes meget simpel, ligesom dets Ejer. Da Neumann havde afleveret nogle Documenter til Lowzow,

gik vi til Hirschholm, hvor vi ankom Kl. 9. Juul havde anviist os til Logis en vis Haases Huus; vi gik derind og fik rigtig nok Logis der, skiøndt Madamen, der var en vakker lille Kone, i Begyndelsen syntes at frygte for saadant et Par vandrende Riddere; men da vi paa den eene Side vare vel klædte, forlangte en Flaske Viin og varmt Mad til Aften, sagde at vi vilde see Slottet etc. saa spurgte man blot, hvad vi befalede til Aften etc. Saasnart vi havde spiist til Aften, gik vi trætte til Sengs.

d. 5 Junij.

Stode op Kl. 5, drak The og skrev Journal til kl. 9. Saa gik jeg med min Rejse-Compagnon ud for at besee Byen og især Slottet. Vi fik en Vejviser hen til Slotsforvalteren for at lade ham vise os om paa Slottet. Vi havde neppe sagt ham, hvad vi vilde, førend han gik med os. Denne Slotsforvalter, som heder [J. B. Hintzpeter], er en Tydsker, som da kunde vides a priori, siden han har en Fod inde i Hofkredsen. Hans heele Coûtume har og Hofsnittet; han foreenede nemlig med al udvortes Høflighed saa megen Stivhed i Paaklædning og Væsen, som om han kunde have været en Kammer-Junker eller opvartende Kammerherre eller et andet Hof-Huusdyr; ogsaa fandt vi ham at være meget stærk i Hof-Genealogien – om han ogsaa var det i den nyttige Søster-Videnskab Heraldiken, som desværre til Skam og Skiendsel for vor Tid er ligesom saa meget andet til samme Rubrik henhørende nu kommen i en slem Decadence, havde jeg ej Lejlighed til at erfare. Han viiste sig og som en underdanig Undersaat ved stedse at nævne Personerne af den regierende Familie med deres fulde Titulatur f. E. Hans Kongel. Høyhed Kron-Prinsen etc. Imidlertid vidste han meget god Besked om alt og tilfredsstillede vore Fordringer fuldkommen til vor Fornøyelse.

Jeg vil nu forsøge at give en kort Udsigt over det mærkværdigste, som findes ved Hirschholms Slot – det mærkværdigste

blot, thi ellers skulde jeg aldrig komme til Ende dermed. Foreløbigen bemærker jeg, at Slottet er bygget af Christian den 6te efter hans stolte tydske Dronnings Sophie Magdalenes Tilskyndelse og fuldført 1739; at uhyre Rigdomme og Pengesummer ere paa Landets Borgeres Bekostning ødslede bort for at tilfredsstille en Forfængelighed, hvorfore Riget hverken har eller skal velsigne 6te Christian; og gid dette Slot havde været det eeneste, hvor han begrov Landets Formue! Nej, jeg vil ej længere dvæle ved denne for Patrioten saa ubehagelige Hensyn til Landets Tarvs Opofrelse, der for hiin pietistiske Konge ey kom i nogen Betragtning – jeg vil abstrahere fra alle andre Bemærkninger og gaae til Slottet selv.

Heele Slottet med Haven er bygget i en Søe eller Morads paa en Grundvold af utallige pommerske nedrammede Eegebielker, som, naar de engang opløses, vel vil føre Slottets Nedstyrtelse med sig; det har allerede begyndt at synke temmelig til den eene Side, saa at man endog kan see det uden paa. Slottet selv bestaar af 4 Hoved-Fløye og er ziiret med et smukt Taarn. Det er overalt hvidt kalket. For nærværende Tid boe ingen af Hoffet der; kunde ej heller, da det inden i er meget forfaldet; ja selv Kiøkkenet er ruineret, saa at, da engang Hoffet giorde en Lyst-Tour herud, det deels selv maatte tage Mad med, deels Maden maatte laves paa Steengulvet.

Indtrædelsen røber strax Slottets Forfald, thi man kommer ind i en stor Forsal, hvor Dørrenes og Loftes Malning tildeels er affalden eller gandske har tabt sig; Laasene rustede, Vindverne slette. – Kirken er ret smuk, men ikke prægtig; den er rund, og Prækestolen staaer over Alteret lige for den kongelige Stol. – Den har et Gallerie, som hviler paa Træe-Colonner af corinthisk Orden, malede som Marmor. Kirken bruges nu af Meenigheden, men tilforn var den alleene for Hoffet. For nærværende Tid er Hr. Pawels Præst her, som er meget yndet for sine Prækener; han har og giordt sig bekiendt som Poet.

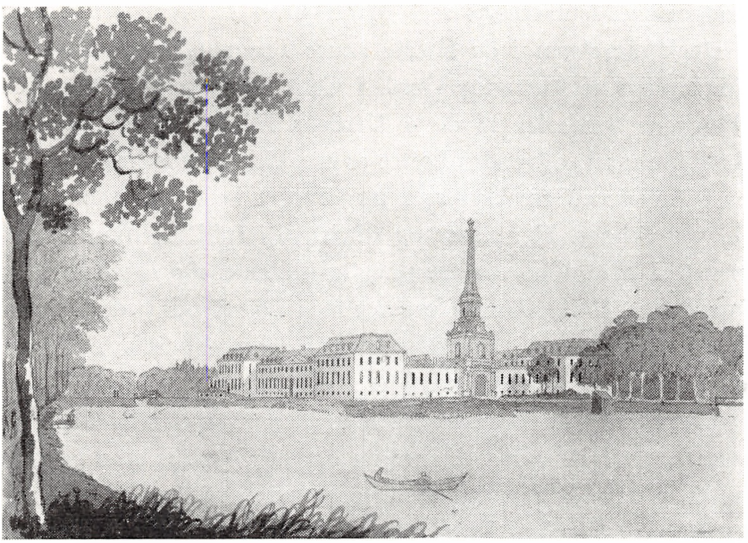

Hirschholm, set fra sydvest.
Farvelagt tegning, udført af Søren Læssøe Lange (1760–1828). Frederiksborg Museet.

Gemakker har Slottet utallige, og meublerede med en Pragt og Ødselhed, som blot en orientalsk Despot, en Ludvig 14. og en Christ. 6. kunde falde paa. Af chinesiske Meubler har Sophia Magdalene været en særdeeles stor Elsker, thi overalt finder man chinesiske Chatouller, Borde, Stole, Betrækker etc., hvoraf nu meget er forfaldet og halv fortæret af Fugtighed. Det vilde være baade vidtløftigt og kiedsommeligt at opregne alle Gemakkerne; jeg anmærker blot de vigtigste.

Conseils-Gemakket er et af de prægtigste Værelser, hvor Guld og Sølv er rystet sammen paa Meublerne, Væggene og Loftet. Her finder man og et Chatoulle i chinesisk Smag, giordt af et Slags Træe, som Forvalteren meente var et Slags Ceder, men som dog ingen Lugt havde. Dette Chatoul havde i Træet en Fiinhed og Politur, hvortil jeg ej engang i de fiineste engelske

Mahogany-Meubler har seet Mage. Over Dørrene ere i dette Gemak saavelsom i de fleeste andre Frugt-Stykker i Form af Medaillons af fortrinlig Værd. I Conseils-Forgemakket ses paa Væggene Symboler af de 4 Verdens Deele, malede med en heldig Pensel; og under Loftet er en skiøn Plafond. –

I Audience-Gemakket seer man meget kostelige Tapeter, af L. van Schoor. Her staaer og Christ. 6 i fuld Kronings-Dragt, malet af Pilo. Gulvene ere prægtig indlagte. Dørstrykkerne ere mesterlige. Plafonden er forgyldt med Dukat-Guld; de kostbare Spejle bleve kort før Christiansborgs Ildebrand bortførte derhen, og bleve da og et Rov for Ilden.

Det skiønneste Værelse paa Slottet er unægtelig Riddersalen, som gaaer igiennem 2 Etager og har et Gallerie, som prunker med en udvalgt Samling af historiske Stykker, malede af Cancellie-Raad Crock. I Riddersalen selv, hvis Længde udgiør den heele Hovedbygnings Bredde, staae 12 Fontaines med Marmor-Bassins, paa hver Side 6. I Salens Midte er ogsaa en Fontaine, men den er skiult under en Lem, som nu aldrig aabnes. Over Fontainerne ere en Samling af Portraiter anbragte. Her staaer Frid. 3. malet af Als, Frid. 4. i Kronings-Dragt, Christ. 6. og fleere Konger, Dronninger, Prinser og Prinsesser. I Nicherne mellem de 12 Fontainer staae Forsigtighedens, Retfærdighedens, Samdrægtighedens, Tapperhedens og fleere Dyders personificerede Symboler paa skiønne Fodstykker lueforgyldte. – Endnu skiønnere ere Galleriets Malerier; de ere 12; a) en vestalsk Jomfrue, som ved at holde Vand i en Sigte beviser sin Uskyldighed for Dommerne. Kunstneren har saaledes vidst at udtrykke himmelsk Uskyldighed i hendes Ansigt, at man skulde troe Vand-Prøven unødvendig; b) Moses, opfisket af Vandet, overleveres Pharaoes Datter; c) Alexander liggende bleg paa Syge-Lejet drikker med tillidsfuld Mine den Skaal, hans Læge overrækker ham, uagtet han var advaret om, at det var Gift; d) Abigail møder David med Frugter; e) Iephta ofrer sin Datter; f) Alexanders Besøg hos Diogenes; g) Dido, som har dræbt sig selv; h) Su-

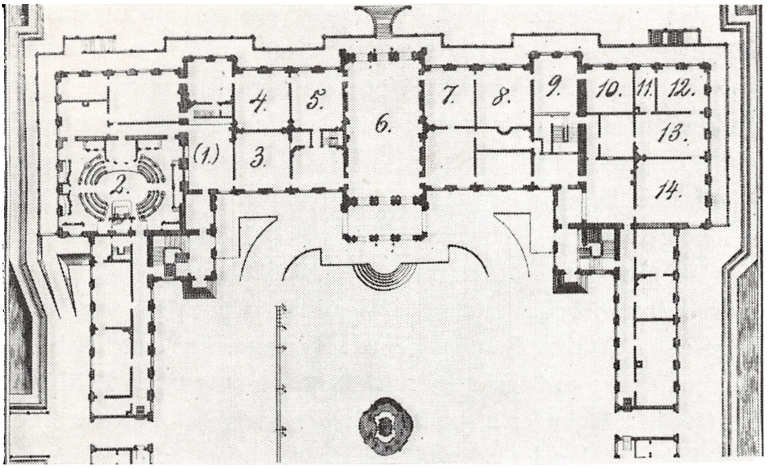

Plan over underste etage i Hirschholm slots sydfløj. Efter Thurah Den danske Vitruvius II, 1749. – Numrene angiver de værelser, Engelstoft beså. 3 (med de 4 verdensdele) nævnes efter 4; mellem de to var der en nyere dør. 7 (spise- eller „Bilder"gemakket) kalder han blot „et af Sophie Magdalenes Værelser". 8–10 (Dronningens audiensgemak, grevinde Danneskiolds gemak og Spejlkabinettet, som Engelstoft kalder „Stats-Kabinettet") omtales efter 11–14. 11 (sovegemakket) var blevet udvidet på 12's bekostning. Fra 12 gik en gang mod syd (opefter) ud i haven.

sanna i Badet; et mesterligt Stykke; i) Alexanders Drøm om den helbredende Urt; k) Esther og Ahasverus; l) Romulus og Remus; m) Eliesers Møde med Rebecca ved Brønden. – Kun eet er der at udsætte paa disse herlige Stykker; Crock elskede sin Kone inderlig; ethvert Fruentimmer-Ansigt han malede, blev derfor hans Kones; derfor ligne alle de Fruentimmer-Ansigter, han malede, hinanden, og hver for sig hans Kone; hun blev stedse Idealet for det blide, qvindelige Udtryk i alle hans Malerier. – Plafonden i Ridder-Salen forestiller Dagskifterne: Morgen, Middag og Aften.

I et af Sophie Magdalenes Værelser findes Frid. Wilhelm I af Preussen og hans Kone; Frider. II. i Preussen og hans – forskudte, smukke – Kone; August af Polen med Kone og endelig Friderich Landgreve af Hessen, som blev Sverrigs Konge.

I den vestlige Ende af Hoved-Bygningen ere den ulykkelige Mathildes forhen beboede Værelser; kort var det, at hun her nød lykkelige Dage; maaskee fortiente hun dem ej; men dette undskylder dog ej dem, hvis lumske Cabale styrtede hende; Haan være over dem! Jeg saae i hendes Værelser den Seng og de Madradser, hvorpaa hun laae – med Kongen (?); en Colonnade afsondrer den fra det øvrige af Værelset. I dette Gemak er og den skiønne Lovise fød. Strax ved Siden havde Mathilde sit Have-Kabinet, behængt med en Samling af udvalgte paa Væggene uden Glas og Ramme klinede Kobbere. Fra dette Kabinet gik hun under en bedækt nu ruineret Gang over til en Lysthave, som ved et Stakit er afsondret fra det øvrige af Haven. Strax ved Siden af hendes Sove-Gemak er det, hvor hun klædte sig paa, og strax ved dette den Sal, hvor hendes lille Friderich tumlede sig i sin Barndoms første Dage. Hendes Audience-Gemak er meget pragtfuld; en rød Fløjels Baldaqvin staaer der endnu. Bordet og Rammen om Speylet, hvilket er bortplyndret, ere af Sølv. Tapeterne ere fortreffelige; men da den Mester, som var forskrevet herind, døde inden han fik meere færdig end til at beklæde de 2 Vægge; for derfore at faae den tredie ogsaa beklædt, afcopierede man med Penselen, og det heldigen, det eene Tapet. Det forestiller Apollo og de 9 Muser med deres Attributer tilligemed Mercur og Handelens Insignier. Det andet Tapet, som bedækker den største Væg, forestiller Christ. 6. i Høytids-Dragt; ved Thronens Fødder ligge pietas, justitia o. s. v. og Rigets Provinser personificerede nedlegge deres Vaabner, og Neptun sin Trefork.

Ved Siden af dette Audience-Gemak er et Værelse, hvis Silke-Tapeter ere mesterligen stukne med Naalen paa Grevinde Danneskiolds Bekostning, som lod 20 Fruentimmer arbejde derpaa i 7 Aar; de forestille adskillige Prospekter af Rangskibenes Linie, Nyholm, Christiansborg, Hirschholm, Glückstad etc. I et Hiørne af et Tapetserie, som forestiller Dokken paa Christianshavn, findes denne Indskrift syet:

„begyndt Octob. 1734, endt May 1739
under Direction af Grev Danneskiold".

I Hiørnet af Værelset staaer en Model af Taarnet i Pekin og denne Model er en Bilægger-Ovn. Paa Dørrene finder man skiønne lakerede Malerier, hvoriblandt især eet udmærker sig i Anlæg og Fiinhed.

Stats-Kabinettet indeholder en Pragt uden Lige, som ogsaa bragte en Rejsende engang til at fortælle ved sin Tilbagekomst, at alt, hvad som paa andre Slotte findes af Jern eller anden Metal, paa Hirscholm er af Sølv. – Borde, Speil-Rammer, Laaser, Lister paa Væggene, Vindves-Karme etc. er tilhobe enten af støbt Sølv eller overtrukken med forgyldte Sølv-Plader. Alle Vægge og alle Meubler ere indlagte med Speil-Glas, Perlemor og Elfenbeen. Selv Nichen, hvori Ovnen staaer, er overtrukken paa Sølv-Grund med en Fernis, der ligner Perlemoer. Og alt dette er forfærdiget af en dansk Snedker, som en Indskrift viser saaledes lydende:

„Efter hendes Majestæt Dronningens allerhøyeste Invention er dette saaledes allerunderdanigst forfærdiget af M. Ortmann. Hafn. 1746." – Platfonden er et ovalt Speil med skiønne Malerier paa. Dørstykkerne forestille Sommerens og Vinterens Symboler. I dette Værelse hænger Georg 2. af England.

Lige over Mathildes Værelser ere de, som den ulykkelige Struensee beboede, og som ere meget simple. I samme Etage er ogsaa Christ. VI's Sovekammer, hvor han døde. Foran Stedet, hvor hans Seng har staaet, er en skiøn Colonnade indrettet til alle Slags Beqvemmeligheder. I dette Værelse staaer endnu Sophie Magdalenes Garn-Vindel af Ibenholt, indlagt med Elfenbeen. – I en stor med et smagløs Tapetserie beklædt Sal staaer et Uhr, konstig engang indrettet, der tilforn har givet liflige Toner, men tier nu bomstille, da det er gaaet itu.

Midt i Gaarden staaer Levninger af et Spring-Vand, som nu er reent fordærvet, og Bassinet opfyldt med Jord.

Efter saaledes at have seet alt, afskeedigede vi vor Veyviser med 2 Rd., og gik ned til Haven, lige misfornøyede over at see uhyre Skatte, udpressede af Borgernes Lommer, sammendyngede i en Bygning, der skyldte blot Forfængelighed sin Oprindelse, som over at Konstens engang frembragte Verk nu saa gandske forfalder og snart vil blive ved sin totale Ruin et talende Beviis paa de menneskelige Tings Forgiengelighed.

Paa Vejen ned til Haven bemerkede vi paa Hirschholms Byes Torv en Æresstøtte. Ved at gaae hen til den fandt vi, at den er oprejst til Æres-Minde for en Oberhofmester Stolberg, som alt i Christian 6tes Tid bevirkede de Hirschholmske Bønders Frihed for Hoverie, og denne Støtte er altsaa det første talende Monument om Bøndernes Frihed i Dannemark.

Mindet er en fiirkantet Marmor-Pyramide, paa hvilken ere udgravede for oven 2 Overflødigheds Horn for neden et Anker og et Plougjern.

Indskriften er følgende:

Til evig Hukommelse
af en priselig Indretning
efter
Hendes Kongelige Majestæts
Sophia Magdalenes
Befaling,
da
paa det viise Raad af
Hr. Christian Gunther
Greve af Stolberg
Hendes Oberhofmester
alle Undersaatter
i Hirschholms Amt
befriedes fra Hoverie,
Fæstegaarde forvandledes til Ejendomme.
1761.

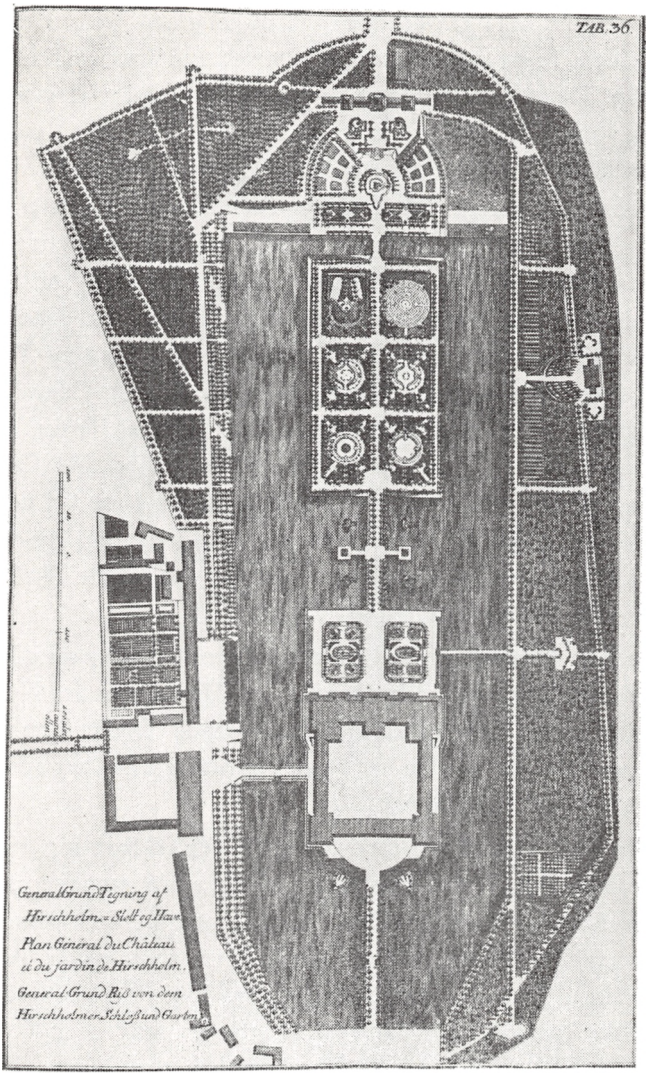

Plan over Hirschholm slot og slotshave. Efter Thurah Den danske Vitruvius II, 1749. — Syd opefter. Forneden oen med slottet. Øverst ses lyst- eller havehuset, i højre side Norske hus.

Vi gik nu ind i Haven, som er temmelig stor, men overmaade forfalden. Søen, som er næsten tilvoxet, indtager en liden Deel af den. Langt nede i Haven lige for Slottet staaer et stort Lysthuus, som i Midten har en meget stor rund Sal med Vindver til begge Sider, men som nu staaer øde og tom. Christ. VI opholdt sig ofte her nede fleere Dage. I 2den Etage ere Værelser for Domestiqver. I dette Lysthuus er og i Hoffets glimrende Alder Opera bleven opført. Gienlyden er i det gandske fortreffelig, saa det har været vel skikket til Musik. Uden for dette Havehuus er en Lysthave, nu tillukket; mellem de 2 Marmor-Trapper, som føre op til den, er bygget en skiøn Marmor-Cascade, hvis Udspring er en Hippopotamus, paa hvilken en dejlig Apollo spillende paa en Lyre sidder gandske begejstret. At Cascaden er tør og Bassinet bleven til grøn Eng, behøver jeg vel neppe at sige Læseren. Ogsaa nogle Fontainer staae her, som ligesaa lidet ere i Stand. Lit fra Lysthuset ligger det saa kaldte Skydehuus, hvor vi ej kunde komme ind.

Som en Mærkværdighed i Haven ansees det saa kaldte Norske Huus, som Frid. 5. lod bygge efter sin Hiemkomst fra Norge til Erindring om dette Lands Bygnings-Maade. Det har nu ophørt at være til. Kun i raadne hist og her omslængte Stolper og Lægter sporer man dets Reliqvier.

Paa et Parterre oppe mod Slottet staaer en Samling af moesbegroede Gudestøtter, som engang have været smukke, men nu følge Slottets Skiebne. Hen mod den vestlige Side kom vi til en forfalden Grotte, der og i sin Tid har været meget skiøn og naturlig. Vi saae i den 2 Liigsteene, hvis Indskrift vare saa gandske opfyldte med Sand, at vi efter en lang og omhyggelig Rensen først bragte det til Muelighed at dechiffrere dem, og fandt os da ret moerede ved følgende Indskrifter over 2 Fyrste-Hunde.

Paa den eene Steen:

Hier liegt Badine eingegraben
Sie war ein Möpschen, klein und schön,
Gar selten wird man's hübscher sehen,
Und von Gemüth es besser haben.
Sie war sehr dankbar und dabey
Gehorsam, munter, freundlich, treu
Und wüsste ohne alles Heuchlen
Doch recht sehr gut sich einzuschmeichlen,
Sie zeigte vielen Hunds-Verstand
Das jederman sie artig fand.
Die Stimm' in Bellen schön zu machen
Das wusste sie und kunnte (könnte) lachen.
Die Möpschen lebte 15 Jahr
Und 14 es am Hofe war
Da würde es sehr wohl gepfleget
Und nach dem Tod hieher geleget
Den dieses Hündschens treuer Sinn
Fand Gnade bey der Königinn.

Gandske naiv er følgende paa den anden Steen over en anden Hund:

Hier liegt nun auch bey der Badin
Der kleine schöne Harleqvin;
Sie war sehr hübsch und klein und zart
Von Harleqvin- und Mopsen-Art.
Man schickte sie von Hildburgshausen
Und hier so wohl als wie auch d'raussen
Fand man sie ganz besonders rar.
Sie lebte aber kaum zwölf Jahr';
Sit tanzte schön in ihre Jugend,
Und eine gros und seltne Tugend
Kann man von ihr und der Badine sagen.
Sie konnten stets zusammen sich vertragen

Und ohne Nejd mit treuem Hundes-Sinn
Genossen sie die Huld der Königinn.

Ved den østre Ende af Hoved-Bygningen finder man en Grotte under en Pavillon; den er ret smukt indrettet, kun savner man for meget Naturen, og øyner for meget Kunsten. Dog derover skal man ej længe have Aarsag at klage, thi snart vil den falde i Gruus og ikke efterlade Spor om, hvad den har været. Iøvrigt har Haven mange skyggefulde Alleer, men alt i stiveste Hof-Maneer.

Efter saaledes at have anvendt 3 a 4 Timer paa at besee Slottet og Haven, gik vi hiem i vort Logis for at spise og derpaa rejse til Fredensborg. Som vi sadde ved Bordet, kom begge Friiserne, Benzon og en heel Deel fleere Studentere kiørende for at giøre en Lyst Tour. – Da vor Bonde ej endnu var kommen, gik vi deels hen at besee noget af Byens Environ, deels satte os til at skrive i vore Journaler. Byen Hirschholm er kun liden, Husene ere kun een Etage; det er skident i Gaderne. Uden for Slottet er en stor grøn Plads indhegnet med Træer, som man kalder Ridebanen. Kl. 2 kom endelig vor Bonde, som skulle føre os til Fredensborg; vi betalte vor Vertinde 14 Mark for hvad vi havde nydt – som og var nok for Logis, varm Aftensmad og Frokost, halvanden Flaske Viin og 1 Gang Theevand. – Vi steege da nu paa Vognen og rullede ud af Hirschholm.

Vejen fra Hirschholm til Fredensborg har ikke meget interessant; det vidste vi i Forvejen, ellers havde vi ikke kiørt. Efter 5 Qvarteers Forløb havde vi tilbagelagt de 2 Miile fra Hirschholm til Fredensborg, thi vor Bonde kiørte som i Almindelighed alle Siellandske Bønder rask. Vi vilde have taget til den store Kroe, men kom af en Fejltagelse til en Mad. Bache, som og herbergerer Fremmede, og min Ven fandt i hende en af sine gamle Bekiendterinder. Her betingede vi os da Natteleje, drak en god Koppe Thee; og derpaa strax i Slotshaven. – Overalt var Lystighed, Spil og Dands; thi det var anden Pindsedag, og

Sværm og Sviir ved enhver Lejlighed hører til Siellændernes National-Carakter.

Haven omkring Fredensborg Slot er meget stor og snarere en Skov end en Have; den skal have 1 Miil i Omkreds. Den giennemskieres af en stor Mængde Gange, hvoraf de fornemste foreene sig op til Slottet som radii til et Centrum. Paa den nordvestlige Side begrændses Haven af den store og romantiske Esrum Søe. – Vi passerede forbi en Deel invalidformige Ex-Officianter af Enkedronningens, som sadde uden for Have-Porten og under Discourser om fordums-drabelige Bedrifter nøde den frie Luft, og gik nu ned ad en Allee, som fører ned til Esrom Søe, og hvori man har paa høyre Haand den saa kaldte Gran-Skov, bestående af lutter høye og ranke men meget tæt plantede Gran-Træer, paa hvis anden Side den saa kaldte Normands-Dal er. Ved det nederste af Alleen nøde vi den herligste Udsigt over Søen, hvis krusede Bølger hævede dens Majestæt. Ved dens Bredde er bygget en lille Havn med et høyt Tag over, i hvilken tilforn, da Hoffet var i sin Glands, en Lystjagt laae, der var lueforgyldt og havde Silke-Sejl; nu ligger der blot nogle Baade.

Nordmands-Dalen er noget af det seeværdigste i Haven; det er en Circus, omgiven med en tredobbelt Terrasse; enhver Terrasse er runden om besat med Billeder af Blye forestillende Nordmændenes forskiellige Dragter hos begge Kiøn efter Egnenes Forskiellighed; paa Fodstykket af enhver var malet, hvilken Egns Dragt det forestillede. Dog ere ikke nær alle Egnes Dragter her fremstillede. Ogsaa Færøiske Dragter seer man her. Skade, at Couleurerne ej tillige ere fremstillede; thi de ere alle malede hvide. Man kan i Almindelighed sige, at alle de Norske Bonde-Dragter ere hos begge Kiøn stygge; men Sølv og Guld bruge de meget. – I Midten af bemeldte Circus staaer en Obelisk af norsk Marmor, forfærdiget af I. G. Grund 1766; den er omvunden med 7 Krandse og bærer en forgyldt Kugle paa Spidsen. Paa Fodstykkets eene Side ere udhugne Harnisk, Hielm og Kølle,

paa den anden en Rosenkrands, paa den tredie en ... Krands, paa den fierde et Kogger, et Skiold, Pile og en Krands. Til Fodstykket gaaer man op ad 3 Marmor-Trapper paa alle 4 Sider.

Nu vandrede vi op mod Slottet og bleve af en Karl indlukkede i en liden Have, som ligger dybt under Slottet. Her er en ottekantet Park, og i denne bygget som et Slags Castel, hvortil man gaaer over en Broe, en Mængde Reder til Ænder og Gies, den eene over den anden i lutter triangulære Figurer; hvad denne underlige Bygning kaldes, glemte vi at spørge om. Paa Spidsen staaer et ottekandtet Postament, hvor 2 Delphiner og en Ørn bære Overflødigheds Horn. Lige over for Broen, som fører til dette Castel, er en Nische med et Vandspring og et Basin.

Nu gik vi op for at see de Statuer og Vaser, som ere ligesom saaede rundt om Slottet. Men hvor skal jeg begynde paa dem? Og naar vilde jeg komme til Ende, om jeg vilde opregne dem alle? Hist staaer en Dido, her en Venus med en vinget Amor, hist en Fortuna, her en Mercur i herlige Stillinger; hist en Obelisk af norsk Marmor med Guirlander om Fodstykket, her en anden af Granit, udarbejdet med saa megen Kunst og Nærhed til Naturen, at man endog i Rifterne mellem dens uregulære Figurer bliver enkelte Grene og Blade vâr og paa Fodstykket smaae Steene, som vare de faldne ned af Fieldet ved en Hændelse. Paa Monumentets Spids staaer en Marmor-Vase omslynget af en Slange, og i dens Midte ligger en forgyldt Drueklasse. I en graa med Festons udziiret Marmor-Ramme, over hvilken hænger i forgyldte Kieder en antik Lampe, findes et Basrelief af Parisk Marmor forestillende en Gruppe af Bacchanter, giordt af en Mesterhaand. Paa Fodstykket af dette Basrelief sees Bacchi Attributer udgravne. Paa Støttens bageste Deel staaer et Ansigt i Basrelief af parisk Marmor i Form af en Medaillon, omgivet med en Krands, udhuggen i Graniten. – Ikke langt fra dette herlige Monument staaer atter en Obelisk af samme Form og Materie som den næst føromtalte.

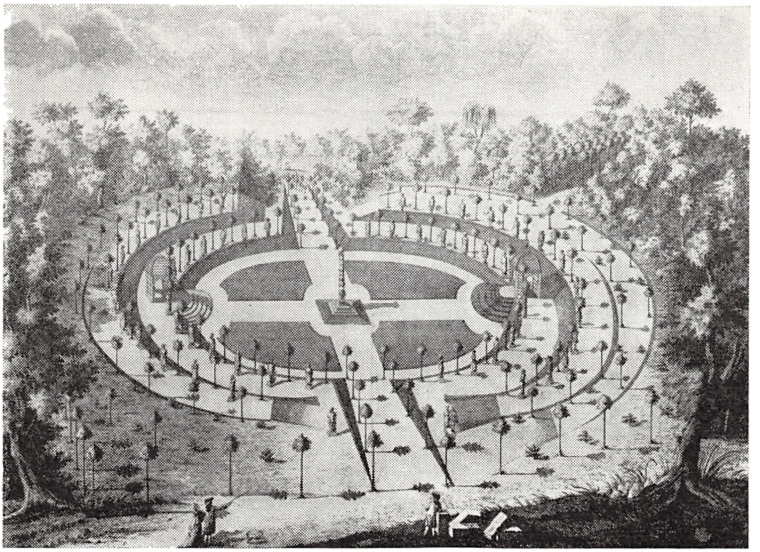

Nordmandsdalen i Fredensborg slotshave.
Kobberstik af A. Heckel efter Grunds tegning i dennes publikation „Afbildning af Nordmands-Dalen", 1773.

Paa en cirkelrund Høy i en temmelig viid Circus af Træer staaer den berømte columna rostrata af Marmor, omslynget af 4 Festons. Ved Cylinderens Basis staae 2 rostra; mellem begge paa hver Side en Medaillon af hvid Marmor, omslynget af en Krands; paa den eene Sides Medaillon staaer:

Fortissima
consilia
tutissima,

paa den anden:

anno
M.D.C.C.L.X.II.

Den heele Cylinder staaer paa et Fodstykke, hvis eene Side har til Indskrift:

Iuliana Maria
Consors
restituit
1784.

Paa de 2 øvrige Sider er et Anker udgravet. Det heele hviler paa en stor Marmor-firkantet Grundsteen. Ved hver af Siderne uden for Cirkelen seer man Solens Billede af Marmor hvilende paa Forstavnen af et Skib med Krigs-Redskaber omgivet. I Baggrunden af en større Cirkel sees en Marmor-Støtte, paa hvis Spidse en stor Kugle, neden for hvilken ere anbragte 4 Satyr Hoveder med Bukkehorn, fra hvilke nedhænge 2 dejlige Festons; nede ved Foden er den riflet og conisk udvidet. Fodstykket er dobbelt.

I en lang bred Allee lige for Slottets Frontispice staae 8 herlige Monumenter; de 4 midterste ere 4 Trophæer; ved Foden af enhver er en Løve anbragt. De 4 øvrige ere colossalske Grupper; Nr. 1 forestiller Æneas bærende sin Fader Anchises med Iulus ved Haanden. Monumentet er fortreffeligt. I Æneæ Aasyn ser man udtrykt en ædel Glæde over at kunne redde sin Fader. Anchises, der seer ud som Viisdommen selv, spejder med omhyggeligt Øye, om nogen Fare skulde være i Nærheden; den lille Iulus gaar heel ubekymret ved Siden med en Bylt under Armen. Nr. 2. En qvindelig Figur hæves op paa Armene af en ung hvilende mandlig Figur; ved Siden staa en lille – maaskee – Amor. Nr. 3. En til en Klippe lænket Qvinde-Figur, bag hvilken staaer en Mand, som synes at ville hæve hende op. Ved dem ligge en Drage, Medusæ Skiold og en Sabel. Nr. 4. En mandlig Figur i Romersk Cou[s]tume hæver en qvindelig Figur op paa Ryggen af en, som bukker sig for over i en Baad. Baade Neumann og jeg vare ærgerlige paa os selv over, at vi ej havde læst bedre over paa vor Mythologie; thi hvad disse 3 sidste Grupper skulde udtrykke, kunde vi slet ikke opdage.*

* i margenen senere tilføjet: (2) Paris og Helena, (3) Perseus og Andromeda, (3) Zephyr og Flora.

Paa hver Side af den store Gang op mod Slottet staae de skiønne Monumenter, som forestille begge Rigers Symboler; paa høyre Side Norges Genius i qvindelig Gestalt og skiøn Attitude med Norges Vaaben paa en Piedestal, omgivet af Overflødigheds Horn; paa høyre Side de 3 Kroner og Islands Vaaben, paa venstre Grønlands og Finlands. – Heele Monumentet er af Marmor. Paa venstre Side af den store Gang staaer Danmarks Genius ligeledes i qvindelig Figur med Overflødigheds Horn, og har de Danske Provindsers Vaabner paa høyre og venstre Side.

Ved Indgangen til Balons-Pladsen staaer et andet skiønt Monument, hvis Basis er af graat, det øvrige af parisk Marmor; det forestiller paa den eene Side Udødeligheds Tempel i antik Smag og Basrelief; Døren til Templet staaer halv aaben; oven over staaer følgende Indskrift:

Hoc vivus paravit, divus intravit.

Den anden Side forestiller et andet Tempel med Overskrift:

Hoc pie coluit Frid. V, hoc demum jussit.

Dette forstaaer jeg ikke ret. Ved Siderne af Monumentet ligge to hvilende Løver af Blye.

Neden for dette i Balons-Pladsen, som er en rund med Træer omringet Plads, treffer man den store Obelisk af Norsk Marmor med Guirlander ved Spidsen og 4 Medaillons paa det øverste Fodstykke; paa den eene stod: F. V., paa den anden hans Brystbillede, paa den tredie: prudentia et constantia, paa den fierde: A°. 1763. Heele Monumentet hviler paa en høy og bred Fod, udarbeydet som lagte Qvadersteene, og staaer paa en terrasseret Høy i et Bassin, omgivet af 18 Marmor-Pillarer foruden de 8 paa Broen over Graven.

Rundt om denne Cirkus staae 14 Marmor-Gelænder.

Paa en Øe i et Bassin gaaer man over en Broe til en sortegraa Marmor-Colonne af den Corinthiske Orden, ziiret med Festons;

den hviler paa en Qvadrat, paa hvis eene Side en Medaillon af parisk Marmor forestiller de 3 Gratier i hævet Arbeyde, de øvrige 3 blot udgravede Blomster. Det heele hviler paa en Marmor-Fod. Ved hver Side af denne Colonne staae 2 mindre Støtter med Frugt-Kurve paa Spidsen. Øen er omgivet af et Træe-Gelænder.

Paa en rund Plads langt nede i Haven staae 4 Fodstykker, hvoraf kun det eene har en Buste, der forestiller et Mohrhoved af sort Marmor.

Ikke langt derfra treffer man et gandske smukt Lysthuus paa en Forhøyning, som omringes af en heel Mængde Rader af høye Hækker, der tilforn have udgjort en vildsom Labyrinth, men er nu giennemskaaren; dette skeede, siger man, paa Kongens Befaling, som blev ærgerlig over, at han ej kunde finde ud af den, naar han først kom ind i den.

I en Cirkus paa en Piedestal i Havens østlige Deel staaer en Merkur i Riese-Størrelse med en Rørfløyte hængende i et Belte, i en truende Stilling med et draget Sværd over Hovedet for at halshugge en under ham bøyet Figur, ligeledes i Riese-Størrelse.

I en lang Allee paa en Plads nær ved Slottet staaer en skiøn Diana med sin Hund ved Siden. – I samme Gang en stor Vase med en Bacchus-Fest i Basrelief. Bag ved Staldene staaer i et Bassin en Bacchus i skiøn attitude.

Dette er et kort Resultat af, hvad vi saae i Fredensborg Have. Vi beklagede kun, at vi havde maattet tage Tiden saa knap til at besee den, og dog medtog denne flygtige Beskuelse 4 Timer. At beskrive alle de skiønne Monumenter, der findes, kan en blot Liebhavers Pen ikke, og at opregne dem alle vilde blive et heelt Opus. Vi havde endnu tilbage at besee Lysthaven, hvor Wiedewelts og Stanley's Udødelighed staaer. – Dette med Slottet selv maae bie til i Morgen. Kl. 9 kom vi i vort Logis, styrkede os med et simpelt Aftensmaaltid, og gik strax til Sengs for at udhvile os efter Dagens Møye.

D. 6. Junij.

Vi kom i Dag ikke op før Kl. 6. Allerede i Aftes havde vor Vertinde giordt Anstalt for, at vi Kl. 8 kunde faae Slottet at see. – Jeg løb et Øyeblik ned for at besøge min Collega Withusen, som i disse dage opholdt sig her, hvor hans Moder boer. – Kl. 8 gik vi op for at besee Slottet; paa Vejen mødte vi Slotsforvalteren, som just var ifærd med at udøse en Mængde Holmens Velsignelser over nogle Bønder. Ved vor Ankomst slap Bønderne, og vor Slots-Forvalter, hvis Udvortes havde al muelig negativ Hof-Form, lovede at giøre Anstalt for, at vi strax skulde faae Slottet at see. Imidlertid vandrede vi op i Slotsgaarden, som danner en Octogon, bebygget paa de 7 Sider, den ottende er Porten. Midt i Gaarden staaer paa en høy Colonne af Corinthisk Orden Fredens Billede, giort i Florenz af hvidt Marmor. Hun bærer under sin venstre Arm en Bundt sammenbundne Stokke, Samdrægtigheds Symbol, og i den høyre fremviser hun en Oliegreen. Paa Foden staaer mod Slottet følgende Inscription:

Paci
patriam, arcem
qvodqe reliqvum fuit vitæ
dedicavit
Fridericus qvartus
A° 1720.

Mod Byen:

Pacis
hucusque continuæ
Regis Christiani septimi
moderamine firmatæ
Statori et conservatori
D. O. M.
litat
Juliana Maria
A° 1792.

Op til Foden ere 3 Trin, og det heele Monument er omgivet af 12 sammenkiedede Pillarer.

Ved de nederste Trapper, som føre op til Slottet, ligge 2 store Marmor-Løver. Laasen paa den første Gangdør er et Mesterstykke, giort af en Smed i Kiøbenhavn. Oven paa den staaer en Vase med Festons.

Man skulde ved at see Slottet uden fra ej formode, at der vare saa mange Værelser som der virkelig ere. Efter den Orden, vi saae dem, ere de følgende:

Damegemakket. Her staaer en smuk Fedtsteens Ovn, forgyldt, om dens Fod en Bacchus Fest. To store Spejle findes her af heelt Glas.

Dronningens (fordums) Sovegemak; her finder man en heel Samling af nydelige Malerier i og uden Glas; det smukkeste blandt alle var et, hvorpaa af en svensk Kunstner var malet Kong Gustav III i Sverrig tillige med hans Søn og Kone. I Baggrunden seer man Samdrægtighedens Symbol.

Dronningens Audience-Gemak. Her 2 prægtige Spejle og 2 nydelige Vaser af Kbhavns Porcellain, omkransede med Festons. Paa Vaserne selv staae Arveprindsens og hans Kones Portraiter og denne Indskrift:

Længe leve den beste Moder
d. 4. September 1789.

Nok en endnu prægtigere Vase af samme Fabrik findes i dette Værelse paa en Fedtsteens-Kakkelovn. De 4 Dørstykker ere dejlige.

Dronningens Retirade-Gemak. Atter en dejlig Vase med Indskrift:

Helliget vor Moder
d. 4. Sept. 1796.

Foran Kaminen staaer en Ovnskierm af Straa med en silkebroderet Medaillon i Midten, hvor Ecliptiken sees og 2 Genier

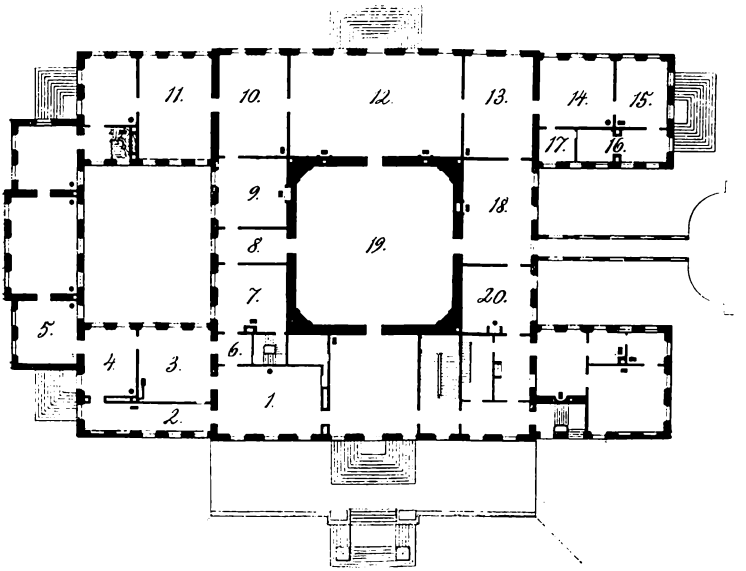

Grundplan af Fredensborg slots underste etage. Efter Fr. Weilbach: Fredensborg Slot, udg. af Frederiksborg Amts historiske Samfund 1928, 90. – Numrene angiver rækkefølgen af de værelser, Engelstoft beså. Værelserne foroven til venstre er det lukkede bibliotek; forneden til højre er prinsesse Charlottes værelser „en suite", som kun nævnes summarisk. Retiradegemakket nr. 9 kalder Engelstoft Conferenze-Gemakket. 18 kalder han Kirke-Gemakket, måske fordi der herfra gennem gangen til Damebygningen var adgang til kirken; ellers kaldes det kronprinsens forgemak.

ofre paa et Alter. Den skal være forfærdiget af en Frue Hornemann. Over Kaminen hænger et nydeligt Stykke af *Viertel;* man seer der gamle Bedstemôr Juliane siddende ved et Bord, omringet af sine Sønnebørn. Ved hendes høyre Side staaer Prinds Christian Friderich og ved hendes venstre de 2 smaae Princesser, alle vel trufne. I et Glasskab i Baggrunden seer man en lille Pige; det var Arve Prindsens ældste Datter, som for længe siden er død, og som Juliane lod poussere i Vox og har stedse havt staaende i saadant et Glas-Skab i sit Cabinet. I Forgrunden staaer en overordentlig mesterlig Blomsterkurv.

Dronningens Sove-Gemak, hvor hun døde. Dette Værelse har en Mængde udvalgte Malerier paa Væggene, især er et Natstykke skiønt, hvor Maanens bleege Straaler kaste et svagt Lys giennem Mulmet. Ogsaa findes her 5 fortrinlige Stykker, pousseerte i Vox, blandt hvilke et, der forestiller en Eremit, der sidder i sin Løvhytte og læser i en Bog med et Crucifix for ved sig, er uforlignelig skiønt. Paa Bordet i dette Gemak laae en Mængde Bøger, som ere komne hid efter hendes Død, og som tildeels alle vare gode. Blandt dem var og Pragt-Udgaven af Wielands Værker, udkommen i Leipzig 1794 i stor Qvart paa Velin Papiir og med fine Kobbere, 20 Deele, der vist i det mindste have kostet 200 Rd. – Hendes øvrige Bibliotek, som er meget got og tildeels prægtigt og staaer i 4 Værelser, var desværre lukt, saa vi ej kunde faae det at see.

Det mørke Cabinet, egentlig kun en Gang. Over Dørrene Blomsterkurve.

Kong Frid. V og Dronningens Sove-Gemak med en skiøn Plafond, som forestiller en Ceres-Fest.

Kammertienernes Gemak med adskillige Stykker af den nederlandske og italienske Skole.

Conferenze-Gemakket har herlige Malerier af den nederlandske Skole. Fortrinligt er et af dem, som forestiller et Gude-Giestebud, hvor Muserne opføre Musik.

Kongens Audience-Gemak. Under Spejlet en siddende Cybele af Grossi. Hafn. 1783, som vor i slige Ting meget uerfarne Vejleder sagde var Iuliana Maria. – I Værelset Kronprinsen i Romersk Coustume, ligeledes Kongen og Arveprindsen.

Conseils-Gemakket er fuld af mesterlige Malerier af forskiellige sujets; nogle af de fortrinligste vare: Moses opfiskes af Vandet: David nedlegger Goliath: Et Vinterstykke: en sovende Nymphe i en Lund saares af Amors Pile: et Perspektiv-Stykke forestillende en Colonnade i en Kirke: Christi Fødsel: en Kone exercerer en Hund paa et Bord: et Natstykke, hvor Reflexionen af det brændende Lys falder paa Ansigtet. – Plafonden forestiller

Apollo og de 9 Muser. – I Værelset er et Skab indlagt med Mosaik.

Spisesalen har prægtige Marmor-Kaminer og skiønne Perspektiver i Betrækket af Cancellie-Raad Fabritz. Plafonden forestiller en Gruppe af Guder.

Kron-Prinsens Kavaleer-Gemak har et Perspektiv-Stykke af en Kirke, hvori en heel Deel Gejstlige ere forsamlede (formodentlig for at holde Concilium) og slaaes med lange Pennefier. Hvad det er for et Concilium, finder man intet om; man kan gierne uden at tage Fejl applicere det paa det første det bedste, som falder ind. En Fredens Engel gaaer ned imellem dem.

Kron-Prinsens Audience-Gemak, hvor Carl XII i fuld Legems Størrelse og nogle fleere Malerier.

Kron-Prindsens Retirade; her blev han underviist. Paa Væggene henge et Par Landkaarter og Lovise Auguste, malet af Viertel.

Kron-Prinsens Sove- og Paaklædnings Gemak; i det sidste en Svanejagt og et Vinterstykke.

Kirke-Gemakket; har et herligt Slagterstykke.

Kuppelen, en stor Sal, som gaaer igiennem 2 Etager, og hvor der undertiden blev holdet aaben Taffel. Rundt om et Gallerie, hvor Tilskuerne kunde staae. Salen har 8 Malerier forestillende Scener af den Trojanske Krig og 4 andre af den Danske Historie a) Frid. IV underskriver Freds-Tractaten. b) Chr. VI og Danneskiold. c) Frid. V sanctionerer det asiatiske Compagnie. d) Christ. VII tusker Oldenborg med Kiel; imellem ham og Kejserinden staaer et brændende Alter. – Kaminerne og Portalerne ere af sort Marmor, foræret Frid. IV af Gasto, Hertug i Florenz.

Kron-Prinsens Spise-Gemak; her hænger afbildet den hollandske Familie, som beboede Stedet Østrup, da det forvandledes til et Slot.

Princesse Charlotte Amalias Værelser en svite.

Ovenpaa ere en stor Mængde for det meeste smukke, men tildeels smaa Værelser, meest for Arve-Prindsen, Hertugen,

Hertuginden og Prins Christ. Friderich, som endog der har sit Audience-Gemak (!). Ved Siden af Arveprinsens Værelser er det Kabinet, hvor Gul[d]berg sad og arbejdede, da han var i sin Glands.

Fra Slottet gik vi nu ned i Lysthaven for at besee de mange herlige der værende Marmor-Monumenter af Wiedewelt og Stanley. Her seer man en sovende Amor, en sovende Genius, adskillige Grupper og Vaser. – Men det skiønneste er 4 forskiellige Vaser, forestillende den forskiellige Smag i Billedhugger-Konsten hos Romere, Grækere, Hertrurer og Ægypter.

a) en stor Vase med 2 Martis Hoveder i Ørerne, hvilende paa en Marmor-Cylinder med Indskrift:

Marti sacrum, patriæ custodi, inimicis obstanti,

indfattet i en Ramme med en Feston for neden.

b) en oval Urne med bueformige Festons; paa Vasen sees Zeus med Lynet ved den høyre og Ørnen ved den venstre Side. – Ved hans høyre Side er en Genius; dernæst Iuno indsvøbt i en Skye, siddende paa en Paafugl, mod hvis høyre Side ligeledes hviler en Genius, alt i Basrelief. Paa Fodstykket sees tvende Bukkehoveder, fra hvis Horne nedhænge Festons. Paa Fodstykkets Cylinder staar paa den eene Side ZEYΣ, paa den anden HPA.

c) en hetrurisk Vase, ægformig med 2 Hoveder i Basrelief af sortegraa Marmor, hvilende paa en ionisk Piedestal.

d) en ægyptisk Vase i Mumie-Form, paa hvis Spidse 2 ægyptiske Hoveder; paa den eene Side staaer et sistrum med en Sphinx i Toppen; dens Piedestal er conisk, betegnet med Hieroglypher.

Paa en riflet Piedestal af norsk Marmor sees en skiøn Ceres af parisk Marmor, holdende i den venstre Haand nogle enkelte Ax, i den høyre en Nege-Krands.

Paa et lavt Fodstykke sees en Cleopatra liggende paa et Teppe og holdende en Slange til det venstre Bryst.

Efter saaledes at have beseet alt affærdigede vi vor Ledsager med 2 Rd. til den klodsede Slotsforvalter og 2 Mark til ham selv. Vi gik nu hiem i vort Logis, fik os en god varm Frokost, betalte vor Vertinde 9 Mark og 8 Sk. og lavede os til at gaae til Frederiksborg, som ligger en lille Miil herfra i Vest-syd-vest.

Klokken var omtrent eet, da vi tog Afskeed fra vor Vertinde, Mad. Bache, en rask Kone, der vidst[e] at underholde sine Giester med al Slags Passiar; hun var fremdeeles en god Aristokrat og var meget vred paa dem, der vovede at skrive mod Regieringen og imod Bispen. Hun lod for Resten til at være en Rasmus i sit Huus, thi hun buldrede ideligen derude i Stuen.

Vejret var temmelig hedt, og vi gik kun langsomt. Vejen fra Fredensborg til Frideriksborg gaaer gandske igiennem Skov, som giør den meget behagelig, saa meget meere, som den slynger sig frem og ej gaaer i en snorret Linie som de kiedsommelige Chausseer; thi jeg veed ej, hvorledes det kommer sig, at det er græsselig ennuyant at fare af en saadan snorret Vej. Øyet trættes og finder ingen Afvexling. Selv Allee-Plantninger afhielpe ikke denne Mangel. Naturen hører op at være skiøn, naar man giver den en stiv Paaklædning. – Enhver Fodvandrer, der ikke rejser for at flyve fra et Sted til andet, men for at nyde Naturen og see Mærkværdigheder, vil jeg derfore raade saa lidet som mueligt at følge Lande-Vejene.

Bønderne her i Egnen have en meget styg Dialekt, som dog bliver værre siden. Den er bred og slæbende og meget forskiellig fra den, som de sydlige og vestlige Siellands Beboere bruge.

Kl. 3 omtrent kom vi til Frideriksborg. Vor Vej gik lige igiennem Slots-Gaarden. Slottet med sine høye Spiirer tager sig ret got ud, naar man kommer fra Fredensborg. Vi adresserede os til Giestgiveren Hr. Abel for at blive der i Nat. Vi fik os nu en god Koppe Thee, som smagte os overordentlig vel, da vi vare meget tørstige. Siden skreve vi en Times Tid i vore Journaler, og jeg læste et Stykke i Wielands Kleinere prosaische Schriften.

Da det var blevet lit køligt, gik vi ud deels for at besee Byens Beliggenhed, deels den latinske Skole og Skeede-Vands Fabriken. Frideriksborg er ikke saa liden en Bye, men har blot et Par Huuse af taalelig Bygning; den har ingen egen Kirke, men Indvaanerne bruge Slots-Kirken. – Byens Navn er egentlig Hillerød, men man kalder den i Almindelighed efter Slottet Frideriksborg. Den ligger ikke ubehagelig mellem Skove og ved en lille Søe, som omgiver Slottet.

For at faae den latinske Skole at see gik vi op til Rector Bentsen, en gandske artig Mand, men i Dag ikke beqvem til at entretenere Fremmede, da han havde Tandpine. Vi fik Nøglen til Skolen, som vi ej fandt os meget opbyggede ved at see. En styg Lugt – saadan som man plejer at treffe den i Skolerne mødte os strax, og Vindverne fandt vi og saa tæt tilsluttede, som om man ex confesso vilde udelukke enhver renere Luft. Skolen var ved et Skillerum deelt i 2 halve Deele. Bordene var i uregelmæssige Skikkelser, ikke meget bredere end en Fiel. Paa Loftet stod: 1633. Ja, hvo der ej kan finde sig overbeviist om Nødvendigheden af en Skole-Reform, han gaae til vore latinske Skoler, den første den beste, og da spørge han sig selv, om slige Munke-Celler oplive eller nedtrykke Geniet, om slige Steder kunne være de, der skulle giøre Museme behagelige for den muntre Yngling. Naar denne Aarsag legges til Underviisnings-Maaden selv, saa vil man uden Tvivl opdage Grunden hvorfor disse yndige Gudinder elskes af saa Faa.

Vi gik nu hen for at besee Skeede-Vands-Fabriken, som ejes af en Ulstrup, der tillige har mange fleere Fabriker, og ikke driver denne just i det Store. Vi fik fat paa Fyhren, der forestaaer Fabriken, og fik af ham en meget fuldstændig Underviisning om det Heele, saa vi ved at see Indretningen med Øjnene lærte Tingen langt bedre at kiende end om vi havde seet 100 Kobbere eller hørt ligesaa mange Forelæsninger derover.

Proceduren, hvorved man frembringer Skeedevand, er følgende: Ingredienserne ere Vitriol og Salpeter; Vitriolen – man

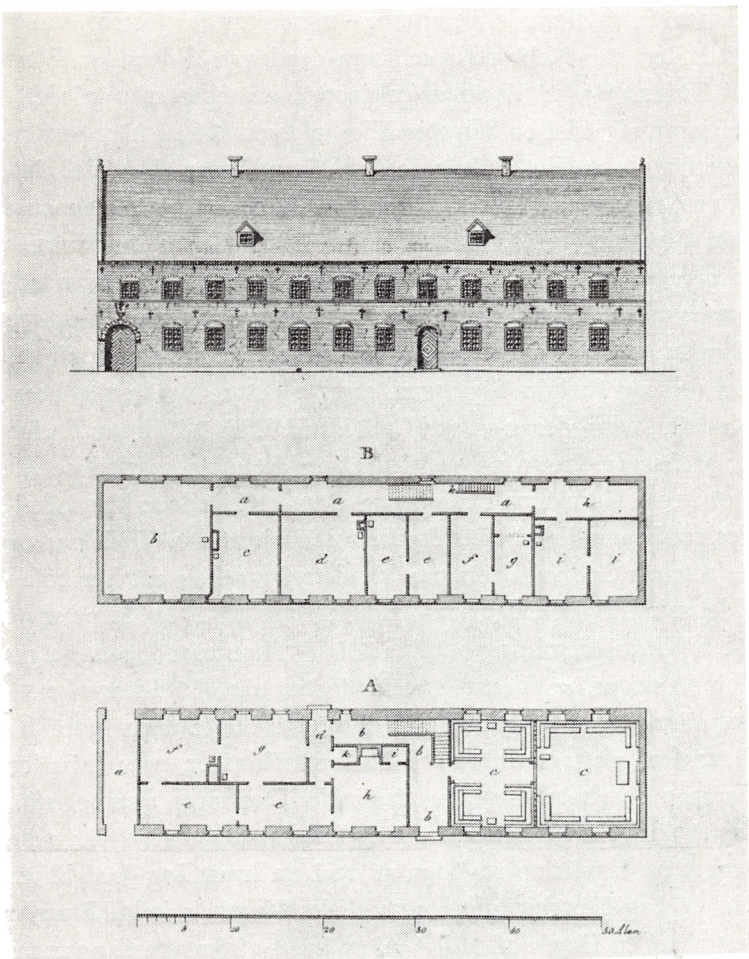

Frederiksborg lærde Skole 1631–1806.

Stik i E. P. J. Dahl: Historiske Efterretninger om den Kongelige lærde Skole ved Frederiksborg I, 1836. Nationalmuseet fot. – Øverst facaden mod gaden. Nederst stueetagen, i midten 1. sal. Forneden, c, skolestue for de tre „lektier", foroven g og h læsestuer for 2. og 3. lektie; her er g og i værelser for „hørerne". Alle øvrige værelser hørte til rektorboligen. – Skolen dimitterede gennemsnitlig 5–6 elever årlig.

bruger af den almindelige grønne – maae først calcineres, hvilket skeer i en stor Kobber-Kiedel, som der legges Ild under. Efter 24 Timers Ild er Vitriolen calcineret; nu tager man af dette calcineerte Vitriol og Salpeter i Forhold som 24 til 27 og maler sammen til et fiint Pulver paa en Haandqværn. Dette af Salpeter og calcineret Vitriol bestaaende Pulver kommer man nu i Jern-Gryder, som ere anbragte i en Ovn, der nu maa varmes meget stærkt. Her vare der 6 saadanne Gryder. Ved Ilden uddrives nu af den i Gryden lagte Masse en Mængde Gas-agtige Dunster, som i en over Gryden anbragt Retorte samle sig til Draaber og flyde ned giennem samme i store Bremerske Leer-Krukker, hvori der er en god Deel Vand. Efter 24 Timers Forløb er al Gassen dreven ud ved Ilden, og det saaledes med de fra Retorten i Krukkerne nedløbende Draaber blandede Vand, kaldes nu Skeede-Vand; dets Styrke beroer deels paa Vitriolens og Salpeterets Godhed deels paa Vandets Qvantitet; det bør holde i det mindste 4 Grader paa Gradestokken. Af 27 ℔ Salpeter og 24 ℔ Vitriol frembringes 220 a 230 ℔ Skeedevand, som sælges for 44 sk. pr. ℔. Verket sysselsætter omtrent 30 Mennesker. – Salpeteren, som bruges til Skeedevandet, bliver deels kiøbt fra Bengalen, deels frembringes det ved Fabriken selv. Maaden hvorpaa det frembringes, er følgende: Der tages gammel stinkende Jord fra Møddingssteder og hvor man kan faae det; dette legges nu lagviis op saaledes, at imellem hvert Lag Jord bliver lagt et Lag Hestegiødning, og saaledes Vexelviis indtil Dyngen har naaet en Høyde af 3 til 4 Alen, hvert af omtalte Lag vandes med Urin og andre uhumske og stinkende Vædsker, man kan faae. Naar saadan en Stak har staaet i 3 Aar og idelig er bleven Vandet med omtalte fluida, har Salpeteren avlet sig i den. For nu at udtrække Salpeteren af Jorden, hvori den er avlet, bær man sig saaledes ad: Man tager af den salpetersvangre Jord og øser i et stort Kar; herpaa øses Vand, og det røres nu vel sammen; saa opløser Vandet Salpeteren, som er i Jordet, og bliver til en skarp Luud; naar Jorden er sunket til Bunds, og Luden

flyder oven paa, tapper man den igiennem en Hane ud i en Rende, som fører den ned i et meget stort reservoir; heraf oppumpes det nu atter i Renden, som fører det ned i store indmurede Kiedler, som holde indtil 27 Tønder, og under hvilke der nu legges stærk Ild; naar det har kogt nu i disse Kiedler saa længe indtil kun lidet – men desto kraftigere – er tilbage, saa øses dette saa heed som det er op i forskiellige coniskdannede Kar; naar det nu heri staaer og kiøler, sætter sig paa Siderne af disse Kar et heelt tykt Lag af ægte Salpeter, som nu skrabes af, og bruges til Skeevands-Lavningen paa ovenanførte Maade. Den Lud, som bliver tilbage i de coniske Kar, efterat Salpeteren har krystalliseret sig paa Siderne, koger man nu om igien og sætter paa nye hen til Crystallisation; den Luud, som da bliver tilbage, duer sielden til at omkoge 3de Gang, men tages til at vande de til Salpeteravl bestemte Jord-Dynger.

Endnu en anden Artikel frembringes ved Skeedevands-Fabriken, nemlig Engelsk-Rødt, som bruges til Farverier. Naar al Gassen ved Ilden, som oven for er sagt, er uddreven af Vitriolen og Salpeteren igiennem Retorten, saa bliver der et rødt residuum paa Bunden af Jern-Gryden, dette tages nu op og mænges i et Kar med kogheedt Vand; det røres vel om, saa det bliver en rød Suppe. Derefter lader man det synke og fremskynder præcipitationen med lidet alcale; naar det har præcipiteret sig, tapper man Vandet, som flyder oven paa, ud. Derpaa tager man det røde præcipitat op og fylder det i Poser, som man hænger ud, hvorved det tilbageblevne Vand sies igiennem. Saa tager man det med Skeer, og legger det i smaa Klatter paa en Bænke mod Solen, hvorved det da bliver haardt og faaer den Skikkelse, som den Farve-Artikel, man kalder Engelsk-Rødt. Dette sælges for 7½ sk. pr. ℔ og skal betale den Vitriol, som forbruges til Skeevandet.

Vi gik nu hiem, recapitulerede paa Vejen, hvad vi havde seet, spiste et tarveligt Aftens-Maaltid og gik til Sengs, ret vel fornøyede med hvad vi i Dag havde seet og lært.

D. 7de Junij.

Stode op Kl. 6, og skreve Journal til Kl. 8, da vi gik op for at besee Slottet. Pigen fortalte os, at der havde været en græsselig Støj ved Siden af os af nogle Kiøbenhavnere, som først vare komne til Giestgivergaarden (NB. alle Giestgivergaarde hede i Sielland Kroer, om de end ere nok saa prægtige) i Aften Kl. 12 og spurgte, om vi ej vare blevne vaagnede af dem; men vi havde ikke hørt det mindste. Men nu hørte vi dem begynde at støje og lee derinde igien da de stode op; jeg hørte, at de sagde, at de først i Aftes Kl. 10 vare kiørte fra Kiøbenhavn. De havde altsaa kiørt 5 Miile i 2 Timer; dog dette er her i Sielland gandske almindeligt paa Chausseerne, skiøndt vist de Jydske Heste ej skulde kunne holde saadan en evig Galop ud.

Kl. 8 gik vi op paa Slottet, hvor alt Slotsforvalterens Fuldmægtig mødte os i Porten, da vi havde ladet os melde til denne Tid. Slottet er bygget af Christ. 4, i gammeldags Smag, omgivet paa alle Sider med en Søe – Det har 3 Taarne, som give det en god Anseelse langt fra. Ude paa Muuren, som udgiør den 4de Side af Slottet, og hvorigiennem man kører ind, staae i 12 Nicher ligesaa mange Steen-Gude-Støtter, som den fromme Pontoppidan kalder afskyelige hedenske Diviniteter. Portalet over Kirkedøren er prægtigt; vi kom nu ind i selve Slotskirken, som brammer med en overordentlig Rigdom. Prækestolen saavelsom Altertavlen er af Ibenholt, udhuggen i kunstigt Arbeyde; paa hiin seer man Christus og hans 4 Biographer, paa dette alle Scener af hans Liv, dels i heele Sølv-Figurer, deels i Bas-relief af Sølv, mesterligt Arbeyde af Italienske Kunstnere. Bag paa Altertavlen er en Mængde Skuffer, hvis egentlige Brug vor Vejleder ikke vidste. Plafonden er af saare kunstig Billedhugger-Arbeyde i Antik Smag. Paa Galleriet, som gaaer rundt om Kirken ere Deviser af bibelske Sprog allevegne anbragte paa smaa sorte Marmortavler. Skiøn er den dobbelte Colonnade, som bærer Galleriet; Støtterne ere af Italiensk Marmor, og imellem hver 2 af dem staaer i en Niche en Apostel. Paa selve Galleriet hænge 12 store Malerier,

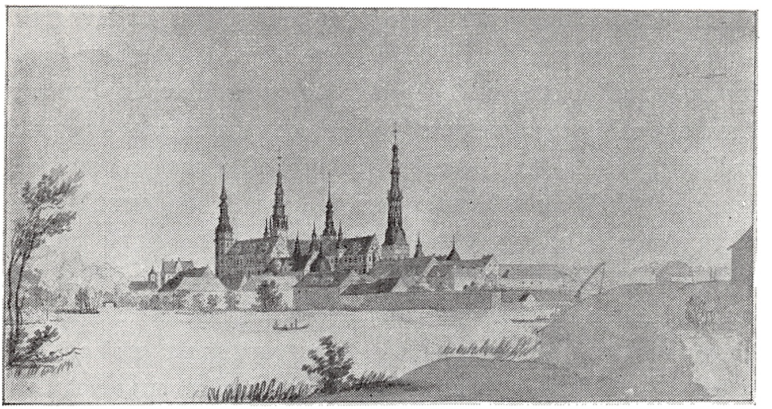

Frederiksborg.
Tegnet 17. maj 1801 af Søren Læssøe Lange. Frederiksborg Museet. – Ganske ligesom Engelstoft har tegneren især været imponeret af tårnene og spirene, hvis højde er meget overdrevet.

hvoraf 6 paa den eene Side alle bibelske Stykker er af en Dansk Maler Andreas Persen (?), som Christ. IV lod rejse udenlands. Det eene af dem er ikke fuldført. Paa den anden Side ere de fleeste Stykker af Italienske Mestere, og de mærkeligste iblandt dem a) et hvor David forestilles at slaaes med Goliath; det har kostet 10000 Rd. b) et som forestiller Abraham velsignet af Melchisedek, malet af Caravaccio. – Det berømte Stykke af Salva[tor] Rosa, som forestiller Jonas prækende for Nineviterne er taget bort herfra, og skal nu hænge paa Kunstkammeret. I Baggrunden af Galleriet lige over Alteret er det saa kaldte Ordens-Capel, hvor Riddere fordum sloges; en prægtig Baldaquin staaer i Midten, omgiven med et guldbroderet rødt Fløyels Gardin, og Rigernes Vaaben inden i med den nærværende Konges symbolum: Gloria ex amore patriæ. Foran staaer et Bord belagt med et Fløyels Klæde, hvor Ordenerne lagdes. Rundt om i Kapellet hænge alle endnu levende blaa Ridderes Vaabener med deres behørige Farver og Symboler; langs med Galleriets Vindver hænge alle endnu levende hvide Riddere. Saasnart en

Ridder døer, udtages hans Vaaben fra denne Plads, og hænges i visse dertil bestemte Værelser i nederste Etage. I et Værelse, som fordum var Rosen, hvor 3 Marmor Colonner bærer en dobbelt Arcade, og Rigets Provinsers Vaaben ere malede paa Væggene nedhænges alle blaa Ridderes Vaabner efterhaanden, som de døe; i et Side-Værelse hænges de afdøde hvide Ridderes. Mange af Symbolerne er meget flaue og aristokratiske, nogle endog uforstaaelige, fordi de Hre. ikke altid have forstaaet Latin, saa man kan finde Paralleler til hiint Gravskrift paa en Excellences Gravminde paa Assistents-Kirke-Gaarden; nogle ere og ret smukke f. E. denne: virtus sola nobilitat, hvilket man nok bør kalde – i Adelssproget – et Kvittering.

Fra Galleriet over Kirken gaaer man ind i det lille Kapel som udmærker sig ved en skiøn Samling nederlandske Malerier paa Kobbertavler. Ogsaa paa Vindves-Ruderne findes en Deel Malerier mest bibelske Scener med Aarstallene 1620–21. Paa en af disse Ruder er med en Diamant eller Flintesteen udgraven disse Ord: „eile und errette dich" som man siger med Christ. 6. egen Haand. Paa et Bord under Vindvet af herlig Mosaik ligger en ældgammel Bibel fra Aaret 1589 i Folio med illuminerede Træesnit. Endnu findes her et andet og større Bord af Mosaik, hvis herlige Arbeyde satte Ruslands store Peter i saadan Forundring, at han, stedse vant til at undersøge før han troede, tog sin Kniv og skar et stort Hul i Bordet, som endnu sees der. Blandt Kobber-Malerierne er et herligt af Werner som forestiller Pharisæeren og Tolderen. Aarstallet 1619 staaer derpaa. Loftet er indlagt og behængt med Elfenbeens-Zirater, som Christ. IV selv har drejet. Pillerne ere af Marmor.

I et Gallerie ved Siden, som fører ind til det egentlige Slot hænge en Deel gamle Portraiter, som ikke due noget.

Muurene paa dette Slot er af en svær Tykkelse omtrent 3 alen, men blive tyndere op ad. I Kongens Forgemak er Udsigten skiøn over Søen og Haven, som ligger paa hiin Side af Søen. Endeel

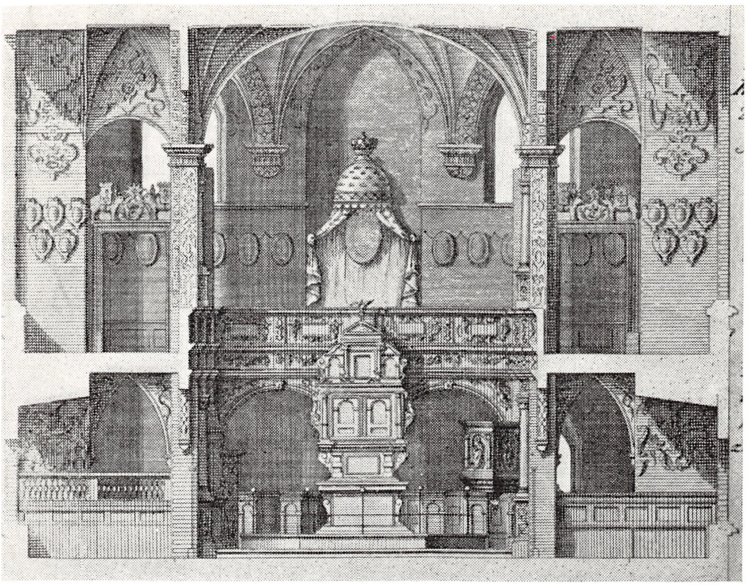

Frederiksborg slotskirkes sydende. Efter Thurah Den danske Vitruvius II, 1749. — På galleriet over alteret ses tronhimmelen i det såkaldte kapel for riddere af Elefanten, som omfattede galleriets sydlige, bredere del. Elefantriddernes runde skjolde ses på begge sider af tronhimmelen. I vinduesnicherne yderst ved siderne hænger skjoldene for de „hvide riddere".

skiønne Malerier hænge i dette Gemak. I et Værelse, som tilforn var Mynte-Cabinet, findes adskillige antikke Stole.

I det Gallerie, som er i den Fløy, der gaaer fra Slottet over til den yderste Broe, hvilende paa 5 Buer i Søen, hænge endeel gamle fordærvede Landskabs-Malerier.

I Conseils-Salen hænge alle Kongerne af den Oldenborgske Stamme fra Christ. I til Christ. V. Over Vindverne er denne Konges Krigshistorie malet. Efter hiine Portraiter ere de Cobbere stukne, som Haas har udgivet. Endnu staaer her det gamle Bord, hvor Stats-Raadet holdtes ved, med et gammel Overtræk af Skind.

Kongens Audience-Gemak, hvor Tronen er borte, udmærker

sig ved en Samling af prægtige Malerier, blandt hvilke de fortrinligste ere a) et Landskab, hvor 2 stejle over en Dal hængende Fielde danner en Bue b) en Falkejagt.

I Kongens Skriver-Cabinet findes et Alter, som fordum stod i Eberholts Kloster, og siden blev flyttet til det lille Capel; det er af Ibenholt med sølvdrevne Figurer i selvsamme Maneer, som det i Slots-Kirken og formodentlig af samme Mester. Her staaer og et gl. Taffel-Uhr. Over Kaminen hænger Frid. IV. Paa Betrækket ere Chinesiske Figurer udsyede; i et Hiørne af Værelset staae 3 gamle Stokke, hvoraf den eene er en knortet Tornekiep ligesom vore nu brugelige, med den norske Løve, holdende Hellebarden udskaaren af Træe, til Knap.

Dronningens Kabinet har prægtig marmorerede Gibs-Vægge, der neppe kunne skilles fra Marmor, og et herligt indlagt Gulv, hvilket er giort i Christ. VI Tid.

I Sove-Gemakket staaer Juliana Marias Brudeseng med røde guldbesatte Fløyels-Gardiner. Paa nogle Stole ligge en Slaabrok, en Hue, et Belte, en Brevtaske og et Par Tøfler, som fordum har tilhørt Frid IV, hvis Navn staaer broderet paa dem.

I Dronningens Audience-Gemak hænger Christ. VI.

I Spise-Gemakket ere Tapeterne af Kiøge Fabrik, men ikke meget smukke og tildeels ogsaa afblegede. Her er Flise-Gulv.

I Nærheden af dette er et Gallerie med en Mængde Portraiter, mærkelige for Dragtens Skyld.

I Prinsesse Charlottes Værelse staae endnu Stole fra Christ. IV Tid med en heel Deel Udgravning paa.

Tæt forved Riddersalen er Kron-Prinsens Gemak, hvor der hænger et mesterligt Stykke af en svensk Maler *Kløker Ernst,* forestillende Carl XII som Barn legende med en Løve, og holdende i den eene Haand en Olie-Green. Ved Siden af ham ligge hans 2 Sødskende. 2 meget gamle Portraiter findes ogsaa her Christ I og Christ IV Dronninger.

Riddersalen er lige oven over Kirken, og til dens Forskiønnelse synes Christian IV at have opfordret alt, hvad Kunsten til hans

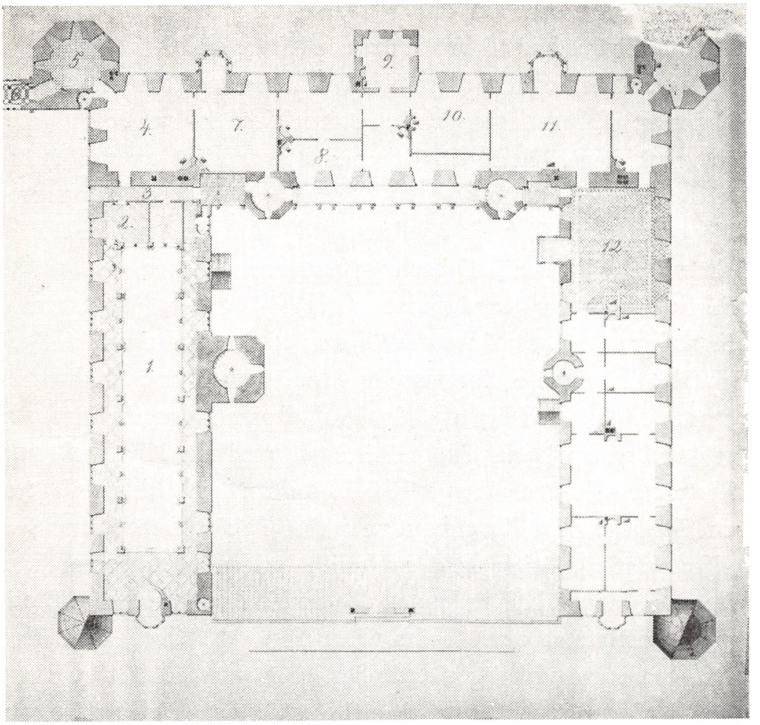

Plan over Frederiksborg slots 1. etage. Det kgl. bygningsinspektorat. Planen udateret, men stammer sikkert fra o. midten af 19. årh. – Numrene angiver de værelser, Engelstoft omtaler. 6 er gangen ud til Conseilsalen, som ikke er med på planen her. 7 og 11 er audiensgemakkerne. I prinsesseføjens sydende (nederst til højre) havde prinsesse Charlotte Amalie (1706–82) haft nogle værelser. – Riddersalen ligger over kirken (1), kronprinsens gemak over 4 og 7; „Rosen" ligger under 4, 7 og 8.

Tid formaaede at tilvejebringe. Dens Længde er meget anseelig, og efter hiin Christiansborgske Riddersals Tilintetgiørelse eje Slottene neppe en større Sal. I Enden af Salen staaer en Kamin af sort Marmor, ved hvis Sider fordum stode 2 Vildmænd af støbt Sølv, og oven paa dem de 12 Apostle ligeledes af støbt Sølv; Disse og Vildmændene tog Carl X med sig, da han havde Sielland inde – underligt nok, at han ei tog meere af alt det

Sølv og Guld, som her findes. Ogsaa det prægtige Positiv, som siden er flyttet hen til Frederiksberg-Kirke, stod her.

Paa alle Pillerne mellem Vindverne hænge Mesterstykker af Malerier; vi bemærkede af den store Mængde især følgende a) en norsk Jæger, herlig malet, men besynderligt og næsten latterligt er det, at man saae en Abekat i et Træe. b) 2 prægtige Hoveder c) et Portrait af Rubens d) Admiralerne Reüter og Tromp e) Frider III Dronning; hun hænger eene, da Frid III Portrait, som hang ved Siden af, er flyttet bort, jeg troer, til Kunstkammeret. f) 2 Bønder-Gilder; af den nederlandske Skole g) En Skibsbygger forevisende Modellen af et Skib h) Carl Stuart. i) St. Cecilia; af Salva[tor] Rosa; meget bedærvet k) et Jødebryllup l) en gammel Skipper med sin Kone m) smaa Portræter af den Gyldenløviske Familie n) en Vildsviinjagt o) en Tyrejagt eller Tyrefægtning p) et dejligt Landskab q) en Hjortejagt r) Griffenfeld s) Judith holdende Holofernes's afhuggede Hoved i Haanden; af den døde Krop udsprudler Blodet saa naturligt, at man fristes til at føle, om ikke ogsaa Blod-Draaberne ere virkelige; dette herlige Stykke er af Ciro Ferro. For det hænger et Gardin, at ej Fruentimmer af svagere Nerve-System skulle ræddes, især frugtsommelige. Gulvet i denne herlige Sal er belagt med Fliser. Plafonden er – i antik Smag – et Mesterstykke af Billedhuggerkunst. 26 Mestere have i 7 Aar arbeydet paa det, siger Pontoppidan. Alle 7 frie Kunster ere i den allegorisk udarbeydede a) Møllebyggeriet b) Skibsbyggeriet c) Bogtrykker-Kunsten d) Apotheker-Kunsten e) Urmagerkunsten f) Kanonstøber-Kunsten g) Vaabenmaler-Kunsten. – Paa den ene Side under Loften er en Mængde – vor Vejleder sagde: alle muelige – Fugle afbildede, og paa den anden Side en Mængde firføddede Dyr. Over Vindverne staae alle Maanedernes Symboler i Billedhugger-Arbejde.

Dette er, hvad vi saae af Slottet, de øvrige Værelser beboes af Gehejme R Levetzau og Slots-Forvalteren. Portalerne i Gaarden ere prægtige. Spring-Brønden er fordærvet. Vi skildtes nu

Badstuen ved Frederiksborg. Maleri af C. Steenbloch (?) 1811. Frederiksborg Museet. – Her ses bygningen i den skikkelse den fik i 1740erne og havde indtil Frederik VIIs tid. (Personerne viser den midlertidige anvendelse som hospital under krigen 1807–14).

fra vor Ledsager, som vi gave 2 Rd til Slotsforvalteren og 3 Mk til ham selv, som, skiøndt han kunde give os lit meere Beskeed end hiin paa Fredensborg, dog prostituerede sig selv adskillige Gange med sin Ukyndighed i Historien f. E. da han i Anledning af et Malerie synchronologiserede Julius Cæsar og en tyrkisk Kejser.

Vi vandrede fra Slottet til Haven ud ad Fredensborg Vejen; inden for den yderste Port er en fritstaaende Port med to lavere Porte ved Siderne, over hvilke forskiellige Tritoner ere udgravne. Den yderste Port er anseeligere, og over den er et prægtigt Stykke i Basrelief formodentlig af Alabaster, forestillende Christ. IV siddende med sin Dronning paa en Trone med en Himmel, hvor paa 2 Duer, Kierligheds Symboler, sidde, og et Gardin,

som holdes tilside af 2 skielmske Genier. Christian holder i sin høyre Haand et Begger, taget fra et hosstaaende Bord, hvorpaa ligge Frugter og staae Drikkekar, og som bæres af to Genier. Ved Dronningens Side staae en Ceres og en Pomona, og over dem svæve i Skyerne en Gruppe af Genier, belæssede med Frugter. Figurerne ere tildeels prægtigt forgyldte, og over Stykket staaer Chr. 4.

Vi gik nu op i Haven; det chinesiske Huus der er ikke meer; Badestuen, som ligger paa den anden Side af Vejen, beboes af en Major v. Holten, saae vi ej saae den; den har nu og ophørt at være det, som dens Navn tilkiendegiver, og det Tin, hvormed den var beklædt, er solgt. – Haven selv er stor, riig paa Alleer og Nattergal-Sang; i Baggrunden lige for Slottet er en cirkelrund Park, rundt om besat med Træer; for Resten er der slet intet mærkværdigt ved Haven, og den har ingen Statuer – Da nu altsaa her ikke var meere, som fortiente vor Opmærksomhed, gik vi tilbage til vort Logis igiennem Slottet. Ved den sidste Slots-Broe, som gaaer over til Hillerød, er et stort Taarn, der synes at have været bestemt til Fanger.

Halv trætte og hungrige kom vi hiem; vor Vertinde modtog os med et Middags-Maaltid paa 5 Retter Mad, saa prægtigt, at vi begyndte at ræddes for vor Pung; imidlertid fik vi en Flaske Viin til, og slap det heele dog gandske taaleligen med 15 mk. Dagen var saare varm, og Gaars-Dagens Erfaring havde lært os, at det ej er alt for got at gaae i Heeden; vi satte os derfore til at journalisere, og begav os først Kl. 3 paa vor Vandring igien efter vort Korts Anviisning.

Vor Tour gik nu til Friderikswærk, hvortil man sagde, at vi havde 3 Miile. – Ikke langt fra Frideriksborg ligge 2 smaae Landsbyer Trunte og Ullerød, som vi passerede igiennem; her er ingen Skov, men Markerne stode overalt i yndigste Flor, og vi følte ikke først nu, at det var saare rigtigt, hvad Frue Kall anmærkede, at Foraarets Nydelse har dette forud for Midsommerens og Høstens, at hiin er for de fiinere, denne for de grovere Sandser.

Imellem Ullerød og Mehrløse, en Landsbye, hvorigiennem vor Vej ogsaa faldt, fandt vi Ruiner af det gamle Eberholdts Kloster, som har ligget ikke langt fra Vejen; at Pletten, hvorpaa det har lagt, er saare interessant, behøver ej den Læser at giøres opmærksom paa, som kiender noget til de Beliggenheder, de Herrer Munke udsøgte for deres Boepæle. Vi fandt blot Gruus og sønderslagne Muursteen, men Arealet, hvor Klosteret har staaet, er temmelig stort; efter al Rimelighed har der været 3 Fløye og i Gaarden har formodentlig de 2 store Træer, som endnu findes, staaet. Mod Østen synes Haven at have ligget, thi der spores endnu en Slags Indgrøftning. Vi havde gierne opholdt os endnu noget længere ved disse Rudera, i Nærheden af hvilke vi ej vare istand til at finde den Liigsteen, som Pontoppidan taler om; men nogle Regndraaber og Himlens truende Aasyn skyndte os frem til Mærløse. Paa heele Vejen lige fra Frideriksborg af hørte vi en stærk Kanonade ved Cronborg, som vi ej kunde begribe hvorved foranledigedes; den var[e]de vist i 4 Timer.

Sproget er i denne Egn yderst slæbende og ubehageligt, og Bønderne ere som Fæe; vi tiltalte nogle, men fik neppe Svar, derimod gloede de paa os som paa fremmede Dyr; og hvad de svarede os, var saare eenfoldigt. For at faae et Glas Melk gik vi ind i et Bondehuus, hvor en Kone stod eene i Stuen; Stank mødte vor Næse og al Slags Ureenlighed vore Øyne; hun kunde neppe forstaae os; da vi endelig havde faaet hende giort begribeligt, at vi vilde have Melk, satte hun et græsseligt stort Kar for os og forundrede sig meget over, at vi ej kunde drikke det ud altsammen. I Frederiksværk, som ligger en Miil derfra, havde hun aldrig været, som ikke forekom mig saa forunderligt, da jeg i Jylland kiender saa mange Exempler paa saadan Aands-Indskrænkning; meere forunderligt forekom det mig, at den Mand, som førte os fra Hirscholm til Fredensborg, ej havde været paa sidste Sted i 40 Aar. For at komme til Mærløse igien: med Byens Velstand synes det at staae paa samme Fod som med dens Cultur; Fattigdom og Armod fremviiste sig overalt. For denne stygge Plet er Hr. Ussing Præst, som man beskylder for

at have taget sin Formand af Dage med Gift og sat Ild paa sin Præstegaard.

Fra Mærløse gik vor Vej igiennem Store Lyngbye; her falder en Viig ind af den store Arresøe. – Vi standsede ved disse Sletter for at betragte de romantiske Egne heromkring; Aftenen var skiøn, og vi vare begge saare vel tilmode; Blomsterne duftede om os; Neumann plukkede en Kiærminde (Forgiet-migej) og gav mig; jeg tog den og taug; plukkede en igien og gav ham; et trofast Haandtryk var vore Hierters Følelsers Tolk. Jeg forvarte omhyggelig min Neumanns Kierminde for at sette den i min Journal, og her staaer den:

Vi gik nu videre til Ubberup, og fra denne Bye gaaer man op ad en Bakke til Byen Kregume, som Bønderne udtale Kreime. I denne Bye talte vi med en Bonde, som spurgte os, om vi skulde til Værket at arbejde; han maae nok have taget os for et Par Haandverks-Svende. Skade, at vi ej gave os Tid til at indlade os lit nøyere med ham om Daglejen og andre Ting, der kunde vedkomme os som Haandverkere. - Frideriks-Værk kaldes i heele Egnen κατ' εξοχην Værket eller efter den stygge Dialekt Vhæ'rkit.

Arm i Arm vandrede vi nu op ad en høy langsom opstigende Bakke, paa hvis Side Rugagrene bølgede sig saa sagtelig frem. Vi skyndte os at naae Bakkens Spidse, fordi vi ventede der at finde, hvad vi ogsaa fandt – en sielden Udsigt. Før var Eenerum mit non plus ultra, men – da vidste jeg endnu ej, at der var en Magle-Høy; vi stode henrykte; en umaalelig Horizont trindt om os. Vi saae paa eengang Isefiorden, Roeskilde-Fiorden, Arre-Søen og i Baggrunden det sorteblaa Kattegat. Henved 20 Kirke-spidser ragede deels frem i fierne Horizont, deels laae strøede om os paa Sletterne. Imellem Isefiorden og dens Datter Roes-kildefiorden saaes de skiønne Iægerpriis's Egne; i fierne Vest Ods-Herreds Kyster; et høytideligt Stille hvilede over Naturen og vore Siele sympathiserede med den. I denne behagelige Sinds-stemning forlode vi nu dette fortryllende Sted for at vandre videre frem til Frideriksværk, som nu kun var ½ Fierdingvej borte.

Fra en Høj tæt uden for Værket kan man oversee dette skiønne Sted. Det ligner en Plantage, mellem hvilken man seer et og andet Huus indstrøet. Det ligger i en Dal, og en Bugt af Roeskilde Fiord sniger sig ind til det. Rundt om paa Høyene ligge Krudt-Magaziner, og til at bevogte disse er her henlagt en Guarnison af 40 Invalider med 2 Under-Officerer og en Capit. Scherning, som er Chef og tillige Inspectør ved Verket. Af disse Invalider traf vi strax nogle, da vi kom ind paa Verket, og en Dreng, som gik i samme Uniform som hiine, viiste sig strax

villig til at anvise os Herberge. Vi kom da til Kroen omtrent Kl. 8 i Aften; Manden, som holder Kroen her, heder Larsen. At det forekom ham og hans Kone meget fremmet at see Folk, nogenlunde skikkelig klædte, komme vandrende hid til Fods, mærkede vi deraf, at han med nysgierrige og mistænkelige Øyne maalte os fra øverst til nederst, og spurgte os, om vi vare komne hid til Søes, siden vi saa kom vandrende, og det forekom ham meget forunderligt, da vi svarede ham, at vi saaledes vandrede om i heele Sielland. Vore Navne bleve vi anmodede at opgive paa et Stykke Papir, og dermed bleve vi indførte i vore Værelser. – Vi fik et koldt Aftensmad, som vi meestendeels lod urørt, da det Smør man satte for os ikke lignede de Sorter, vi vare vandte til at spise, hvilket vi og bad Pigen at melde hendes Madame fra os. For Resten fik vi 2 smukke rummelige Værelser og en god Seng.

D. 8de Junij.

Saasnart vi havde i Morges drukket en god Kop Thee, gik vi ud for at besee Værket. Vi havde just ej Adresse til nogen af Værkets Betiente, men vi kiendte Bogholder Todberg fra en Søetour, som vi begge giorde med ham for 2 Aar siden til Jylland; og til ham vendte vi os nu. Hans vakkre Kone, som gienkiendte os paa Øjeblikket, bød os med en venlig Mine velkommen.

Efterat vi havde maattet fortælle disse Folk vor Rejses Hensigt o. s. v., og en god Frokost, som strax kom ind, var taget til Livs, fulgte Manden med os for at vise os det heele prægtige Værk, som foreviger Clasens Minde.

Anlægget er saa mangfoldigt, at man neppe paa et saa lille Sted finder saa mange Verker concentrerede. Langs med Siderne af den Kanal, som fører Vandet fra Arre-Søe til Krudt-Møllerne og de øvrige Maskiner, løbe skiønne Alleer, og uden for disse ligge Fabrikhusene i forskiellige Længder. Meget beqvemt ere disse Fabrik-Huse indrettede; hver Arbejder, som er fast ved

Frederiksværk, set fra foden af Classens bakke. Midterpartiet af en radering efter en tegning fra 1773, formentlig udført af J. G. Winckler, der var ansat på værket, Nationalmuseet fot. — Yderst til venstre Giethusets store trefløjede bygning og i baggrunden prambroen. Bygningerne i midten er hovedsagelig for håndværkere. Til højre ligger krudtmøllerne langs kanalen.

Værket – thi adskillige boe paa Landet omkring – har ved Siden af sit Værksted et Par Værelser og bag disse en Have. Her er Guldsmed-, Drejer-, Snedker-, Kobbersmed-, Jernsmed-Værksteder og Gud veed, hvor mange fleere; kort, enhver Ting, som enten hører til Indbyggernes Nødvendigheder eller Verkets, har her sin særegne Fabrike.

Krudt-Møllerne vare ej i Gang, da vi saae dem. De ere i Tallet 6, byggede af Træe og beklædte med tynde Bredder, for ej at modstaae for stærk Krudtets Kraft, naar det Tilfælde indtreffer, som i Almindelighed skeer engang hvert Aar, at en Mølle drives i Luften. Naar de ere satte i Gang, lukkes de, og ingen tør opholde sig i Nærheden; men Krudtmesteren, som viiste os omkring – hans Navn er Brandt –, kan i sit Huus, som ej er meget langt borte, høre, om Møllerne have deres rigtige Gang eller ej; thi paa hver af Møllerne er anbragt en Metal-Klokke, som drives til Slag for hver Gang, Hiulet gaar om i Møllen, og da Lyden af hver blandt disse Klokker er forskiellig, kan hans vante Øre let bemerke, hvilken af Møllerne der enten staaer eller gaaer for sagte eller for fast. Naar saaledes alle Møllerne gaae paa een Gang, frembringer disse forskiellige Klokkers Lyd en harmonisk Accord, men Tonerne falde let vel stærke, saa fremmede, som i saadan Tid ligge paa Værket, ej kunne sove for den støjende Klingklang.

Disse Møller koste hver for sig 9000 Rd.; det aarlige Produkt af hver er 3000 Centner Krudt, og i 36 Timer kan enhver af dem frembringe 650 ℔. Til et Centner Krudt bruges 80 ℔ Salpeter, 15 ℔ Svovel, 5 ℔ Kul.

Af Salpeteret, som bruges til Krudtet, tilberedes noget paa Værket selv paa samme Maade som i Frederiksborg; men da dette ikke nær er tilstrækkeligt, saa faaes det meeste fra Ostindien. Men dette raffineres her, inden det kan bruges til Krudt. Sex Kiedler ere bestemte til dette Brug, hvor det luttres ved Kogning og siden øses op i store Kobber-Kar i Form af en

omvendt conus, hvor det crystalliserer sig paa Bunden og setter sig i store Klumper paa Siderne. Til at heede disse Kiedler bruges blot Steenkul. – Svovlen hentes fra Marseille, og bruges uden nogen Rensning. En Maskine er indrettet, hvori den paa eengang stødes og sigtes. Kullet, som er den 3die Ingrediens i Krudtet, brændes af Eegetræe i 6 hertil bestemte Gryder, som staae i omvendt Stilling; til det polerede Krudt derimod bruges Kul af noget saa kaldet Dystbrænde, som seer rødagtig ud og faaes i Skoven omkring Værket; det kløves ogsaa fiinere end det andet.

I behørigt Forhold mænges nu denne Blanding af Salpeter, Svovl og Kul og bringes i Sejldugs-Poser, af hvilke enhver tager 11 ℔, over til Krudtmøllerne, i hvilke, hver for sig 24 Stamper drives ved et eeneste Hiul ned i ligesaamange Mortere af Metal. I hver af Morterne stødes den foromtalte 11 ℔ Qvantitet ved Stampernes saa kaldte Skoe til fiint Støv, som er Krudtets første raa Tilstand; under denne Operation er det, at en Mølle stundom springer i Luften, naar nemlig Skoen af Stampen frembringer ved Stødet i Morteren saa megen Varme, at Krudtstøvet antændes. En eeneste Gang i 18 Aar, fortalte Todberg, har det hændet sig, at 3 Møller paa eengang ere sprungne i Luften.

Kulstøvet, som frembringes ved de forskiellige Bestanddeeles Sammenmængning under Stamperne, bringes nu hen til Kornmøllen, hvor det formes til Korn igiennem dobbelte Sigter, der 48 i Tallet drives ved et eeneste Hiul og en saare let Mechanisme. Disse dobbelte Sigter ere saaledes indrettede, at det fugtige Krudtstøv drives ved løbende Pokkenhols-Valser igiennem den øverste Sigte, som er af Pergament; derved antager det nu Form af Korn, som opfanges af den neden under vedhængende Haarsigte, igiennem hvilken det Krudtstøv falder, som ej antog Formen af Korn, og bliver da paa nye stampet og omarbejdet. – Det forstaaer sig, at i det fiinere Støv, som ej antog Korn-Formen, faldt igiennem Haarsigten, optoges det i et under neden anbragt Kar.

Naar nu Krudtet er dannet til Korn, bringes det hen til Tørrehuset, som hedes ved 2 store Kakkelovne i Form af omvendte Gryder, for hvilke hænger et Dække for Forsigtigheds Skyld. Heden maae være 50 Grader efter Reaumurs Thermometer. Tørringen skeer i 600 Lader eller Skuffer, som under Tørringen staae udtrukne; saaledes kan paa eengang tørres 60 Centner, fordeelt i 8 à 9 ℔ paa hver af de 600 Lader eller Skuffer; til denne Tørring fordres 48 Timer, i hvilken Tid Døren ej tør aabnes. – I den eene Ende af Huset er et Værelse for Tørremesteren, hvor der i Væggen, som skiller Værelset fra Tørrestuen, er anbragt et Vindve, inden for hvilket hænger i Tørrestuen selv et Thermometer, saaledes hængt, at Røret vender til Vindvet, saa Tørremesteren kan sidde i sin Stue og see, om Tørrestuen har Heede nok, og legge i Ovnene efter Fornødenhed. Eengang er Tørrehuset sprungen i Luften.

Dette var Krudtets sidste Fuldkommengiørelse; men endnu er en Forædling tilbage, som er egen for det saa kaldte polerede Krudt; og denne frembringes ved Svingningen af en Tønde, som er fæstet til en Valse, og hvori det Krudt, som skal poleres, er lagt.

I Kobberhytten smeddes Plader. 2 Bælge drives her ved Vand; her er og en Klippe-Maskine, der ligeledes drives ved Vand, hvorved Jernstængerne klippes i mindre Stykker. Neumann fortalte mig, at man paa Moss i Norge har en anden endnu bequemmere Indretning til samme Hensigt ved Valser.

Giethuuset eller Støberiet er en skiøn Bygning med 2 Sidefløye. Over dens Portal staaer denne ret smukke Inscription:

Ætna
hæc Friderico
Vulcania tela ministrat,
tela inimicos
debellatura furores.

I den ene Sidefløy er Magazinet, i den anden Jernstøberiet; i Hoved-Bygningen er Metalstøberiet.

I Jernstøberiet er en Smelte-Ovn med Trækhuller, ved hvis Hielp Luen uden Bælgers Hielp spiller hen paa Jernet og smelter det; det smeltede Jern øses med Jernskeeder [ɔ: skeer], som, for ej at brændes, ere overtrukne med Leer, i Formerne. Gamle Kugler, Kanoner og Bomber er det, man bruger til at smelte. Ogsaa Jern-Gitter-Værker, dog kun til Brug for Værket, og Lavetter støber man her. – Man var og her, da vi kom, i Begreb med at giøre en Leerform, hvori en Kirkeklokke skulde støbes i det hosliggende Metalstøberie. – Man støbte og her Metal-Søm til Skibes Forhudning. I smaae Kasser ere i Sand dannede Huller, hvori man lader den smeltede Metal løbe; man støber saaledes paa eengang 4 Kasser fulde, og hver Kasse rummer 200 Søm. Inden et Øyeblik er det smeltede i Hullerne gydede Metal styrknet. Metallet smeltes i Digler.

I Hoved-Bygningen er Metalstøberiet; her formes og støbes Kanonerne. De støbes i store i Kanon-Form dannede Leerforme, som, naar de i 3 Uger ere tørrede, beslaaes stærkt med Jern; dybt i Jorden graves nu Huller til at sette disse i, jevnsides ved Smelte-Ovnene, som ere 4 i Tallet, og byggede af et eget Slags her ved Verket præpareret Steen, sammensat af Bornholmsk, Cølnsk Leer og Gruus. Til at heede disse Smelte-Ovne bruges ikke Kul men Træe, da Luen maa være rund. Af Smelte-Ovnene lader man nu det smeltede Metal løbe i Kanon-Formerne; 2 Dages Kiølning behøves, inden de støbte Kanoner kunne tages af Formene. For at giøre Materien i Kanonen meere compakt og hindre, at den ej skal blive porøs, støbes i Enden af den en Tap af 1½ Alens Længde, som kaldes Dødhovedet, hvilken siden saves af ved Save-Maskinen og smeltes om. Til dette Dødhoved er da og Kanonformen indrettet. – Naar Kanonerne nu tages ud af Formen, udgiøre de en heel Masse af Jern; de maae derfore nu bores, og til denne Hensigt bringes de i Borehuset, hvilken Indretning

her holdes hemmelig, Gud veed hvorfor. I Norge kan enhver faae det at see og det gaaer, efter som Neumann fortalte mig, saaledes til, at man ophænger Kanonen i en perpendikulær Stilling, og nu bores der neden fra med en Bore, som drives ved Vand; dette er den perpendikulære Boring, som bruges ved Frideriksværk, og er bedre end den horizontale, som man sommesteds bruger.

Naar Kanonerne ere borede, komme de i Drejer-Værket. Denne Indretning er herlig; man behandler her den svære og faste Masse, som om det var Træe. Ved Drejningen nedfalde Spaaner af Metallen, der seer ud som Høvlspaaner, og ligger tykt under neden; disse Spaaner samles og smeltes atter om.

Tæt ved er en Valsemaskine til at valse Kobber-Plader.

Naar Kanonerne ere komne fra Drejerværket, overgives de til Udfiiling af Ziraterne, ligesom og Mørserne files med megen Lethed; de største Mørsere her støbes ere 150 pundigere; Kanoner støbes fra 1 til 36 pundigere, og hver ℔ af deres Vægt betales, naar de sælges fra Værket, med 48 Sk. Gamle Kanoner, som Verket kiøber for at omstøbe, betaler det med 24 Sk. pr. ℔.

I 2 Maaneder forfærdiges 10 à 12 Kanoner; Metalcompositionen bestaaer af 100 Deele Kobber, 10 Deele Tin og ⅛ Deel Tutenage. Dette sidste føyes blot til for Couleurens Skyld. – Jern-Kanoner støbes her ikke.

Oven over disse Verksteder arbeyde Snedkere og Træedrejere.

Foruden disse Anstalter har Værket Tegl- og Muursteens-Fabrike, hvor Leeret ældes ved Kurve, Bagerie og Bryggerie og Brænderie.

I Material-Stalden staae 14 Heste og 10 Stude til Verkets Drift; hvad som bruges meere, lejes og betales dagviis.

Verket har selv 4 Skibe til at hente sine Fornødenheder med; men foruden disse komme over 40 ladte med Tømmer, Steenkul og gl. Metal-Kanoner.

Her er en Vagt og et Arresthuus; ude paa en aaben Plads saae vi nogle særegne Kanoner, paa hvilke stod: Comes de Ahlefeldt

invenit. Disse have et løst Fænghul, som kan tages af, saa at Fienden i Tilfælde af en Flugt ikke kan bruge dem og de kunne i en Retirade lades bag fra.

Man har her giort et Forsøg paa at bygge Huuse af Jord, og vi saae et saadant Jordhuus; et vist Slags Jord, som ikke er feed, bruges hertil; den stampes til en fast Masse og skieres i Form af Qvadersteene ¾ Al. tyk; denne Masse skal være fastere end Leer, og modstaaer alt Uvejr; men Vanskeligheden med at faae denne Jord har foraarsaget, at det blot er blevet ved denne eene Prøve.

En meget priisværdig Anstalt ved Værket er Skolen; en Lærer lønnes aarlig med 170 Rd. for at give Underviisning i Religion, Skrivning og Regning, og en anden Lærer, som informerer i Tegnekunsten, har i aarlig Løn 250 Rd.; for nærværende Tid er Skolelæreren en vis Horrebow og Tegnemesteren Lieutnant Mutterspach. Alt læres gratis og Lærerne have frie Vaaning og Beqvemmelighed.

Disse herlige Indretninger skylde General-Major Clasen deres Oprindelse. I den nærværende Stand blev det sat 1756, da han tiltraadde det. Før smeddede man Kanonerne. – Efter Todbergs Udsigende balancerer Værket got.

Efter saaledes at have beseet Værket gik vi hiem i vort Logis, fik noget varmt Frokost, som vi havde bestilt og var saa tarvelig, som den kunde være; og efterat have betalt vor Vært, der ligesom han ej syntest at bemærke noget fornemt hos os, heller ej lod sig fornemt betale, en ubetydelig Fordring, forlode vi Kl. 1 Værket, for igiennem Frideriksund i Aften at komme til Jægerspriis; thi vi turde ej paa det uvisse gaae hen til en Odde, hvor man kan nærmere sette over til Jægerspriis, siden der ingen ordentlig Færgested er. Paa at besee Clasens Gaard tænkte vi ikke, og havde heller ikke Tid at tænke derpaa, da vi endnu ønskede i Aften at kunne faae noget af Jægerspriises Herlighed at see og havde 2½ Miil at vandre.

Vor Vej faldt atter forbi Magle-Høy og atter maatte vi derop

for at nyde denne himmelske Udsigt. Længe stode vi her, og længere vilde vi have staaet der. Vi orienterede os saa got vi kunde i den heele Prospekt og jeg fik Neumann til paa et Stykke Papiir at giøre et Udkast over denne herlige Situation; min Hattepul tiente ham til Skriverbord; han berigede sin Journal med dette Udkast og paa foregaaende Side har jeg og ved en ufuldkommen Grundridsning vildet give mine Læsere en nogenlunde Idee om denne Situation og guddommelige Prospekt.

Vi gik da nu videre og passerede atter Kregume, hvor vi drejede af paa høyre Haand ned til Frideriksund langs med Roeskilde-Fiorden. Overalt stode Markerne herlig, og man formoder, at Kornet i Aar vil blive overmaade let til Tab for Landmanden, da deels Freden er sluttet udenlands, saa man der intet behøver, deels Norge nu og næsten kan forsyne sig selv. – Vi kom paa denne Vej ingen Byer igiennem, man havde adskillige paa Siderne. Da vi vare midtvejs, kom en Vogn rullende efter os. Vi besluttede at søge at faae Sæde paa denne for at komme des hastigere til Iægerspriis. Det lykkedes, og den kiørende Mand, Hans Iensen, Skytte og Skovrider paa Iægerspriis selv, tog os villig op. Nu rullede vi af, havende Isefiordens Arm paa høyre Side og paa venstre Landjorden med adskillige Gravhøye, eftersom Regiments-Qvarteermester Wolk, der mødte os her og boer i Nærheden, fortalte os; denne Mand indbød os og til at tage Frokost hos ham i Morgen, naar vi kom forbi paa Vejen til Slangerup. Inden føye Tid vare vi nu i Fridericsund, hvor vi stode et Øyeblik af hos en Kiøbmand, med hvem vor Veturino havde noget at bestille. Frideriksund er kun en lille og langt fra smuk Bye; imidlertid skal den dog have god Handel paa Norge, og har taget Fordeelen fra Slangerup, der ved denne Lejlighed er falden fra en anseelig Høyde, som den fordum stod paa, til den laveste Uselhed.

Færgestedet er en lille ¼ Miil fra Byen; her gaaer man over til Iægerspriis. Med megen Bekostning ere fra begge Sider byggede lange Broer ud i Fiorden, saa vidt som der er Grunde, og

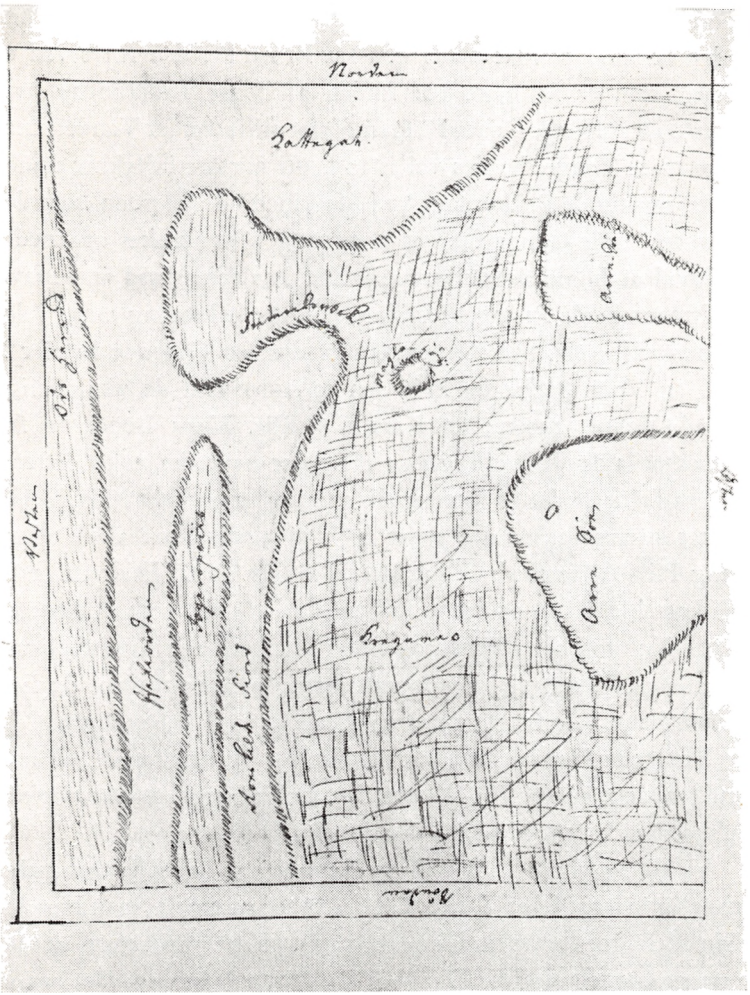

Engelstofts rids i dagbogen af Maglehøjs omgivelser. Omkring kortet læses: Vesten – Norden – Østen – Sønden. Kortets navne er Ods Herred – Isefiorden – Jægerspriis – Roeskilde-Fiord – Kattegat – Frideriksværk – Magle-Høy – Kregume – Arre Søe.

Færgeløbet selv er ikke bredere end man kan kaste over med en Steen, men saa dybt, at Orlogskibe kunde passere der igiennem. Færgen er en stor bred dyb fladbundet Maskine, som kan tage

mod 6 Vogne med deres Heste paa eengang, og man kiører uden at staae af lukt ned i den fra Broen af; den føres ved et Toug, som er fastgjort ved Enden af begge Broerne og hvis største Deel hænger, naar Færgen ligger stille, under Vandet; derfore maae Touget holdes vel istand, thi gik det i Stykker under Vejs, saa kunde Pokker tage ved Maskinen ud i Fiorden, som det er gaaet nogle Gange før, saa at engang 3 Mennesker druknede. – Imod at holde denne Færge istand har een Mand ved Navn Erdtmann heele Passagens Indkomster, der beløbe sig aarlig i det mindste til 1000 Rd. Overfarten er dyr; en Gaaende betaler 2 Sk., en Vogn 8 Sk., og hvis den er større end de almindelige Bonde-Vogne, meere; en Kareth 1 Rdr. Kuns Bønderne fra Iægerspriis og de nærliggende Herreder have det noget lettere.

Fra Færgestedet til Jægerspriis's Gaard er en halv Miil; Vejen er ret interessant, da den gaaer deels igiennem Skov, deels ad en lang Piile-Allee med Udsigt over Fiorden op til Frideriksværk. Vi kom hid Kl. 6 og bleve indlogerede hos En, som praktiserer Læge-Kunsten her i Egnen og heder Hempel, den fortreffeligste af alle de Verte, vi have logeret hos paa heele Vejen, da han baade beværtede os got og converserte os heel behageligen.

Vor gode Hans Jensen var saa honnet og usiellandsk, at han intet vilde modtage for at have ført os hid, og vi maatte derfore afskeedige ham med blot Tak og et Par Sopkener.

Vi gik strax op til Slottet, og Kamme-Raad Eschildsens Fuldmægtig ledsagede os. Dette Slot er meget gammelt; man kiender ikke dets første Oprindelse, men saa meget veed man, at det engang har tilhørt Eric Menveds Dronning Ingeborg. Det hedde tilforn Abrahamstrup. Paa lidet Tilbygning nær er det i den gamle Form. – Over Døren staaer:

Actor. II. v. XXI.
„Et futurum est, qvisqvis invocaverit nomen
Domini, servabitur"
A° 1722 C

Jægerspris færgested set fra Frederikssund-siden. Gouache af F. Neuhausen 1805. Teatermuseet.

Gemakkerne selv ere ret smukke, men ingenlunde prægtige, og hvad Malerierne angaaer, da maae man ej være meget kræsen eller nylig have seet Fredensborgs og Frederiksborgs Mesterstykker, naar man skal beundre dem, som her findes. I Spise-Gemakket hænger det Stykke af Abildgaard, som siden er stukket i Kobber og forestiller Arveprindsen at vække fama for at giøre hende opmærksom paa de Mindesteene som han har oprejst for Landets store Mænd; ved Siden staaer Fædre-Landets Genius, med særdeles brogede og umaneerlig store Vinger. Det skiønneste Stykke her findes, er et i Prinsessens Gemak, som forestiller Numa Pompilius, som den foregivne Gudinde i Skoven dicterer Love.

Langt meere end Slottet værd den Rejsendes Opmærksomhed er Haven, hvis herlige Anlæg giør Arveprinsens Minde uforglemmeligt. Her er det, at han har ladet sette Mindes-Støtter

for Danmarks og Norges fortiente Mænd, omstrøede hist og her i de skyggefulde Gange og Stier, saa Vandreren overraskes nu med en nu med en anden stor Mands Navn og Minde. Man synes med en vis undseelig Beskiedenhed at træde ind i saa store Mænds Selskab, og det er, som følte man sig ved deres Anskuelse begejstret til at giøre noget stort. Man kunde kalde dette Sted Patriotismens Planteskole. – Indtrykket forstærkes ved den ædle Simplicitet, der pryder Støtterne, og giør baade Guldbergs Opfindelse og Wiedewelts Udførelse saa megen Ære. Skade er det imidlertid, at dette Arbejde ej er blevet fortsat, thi de 50 Mindestøtter udtømme dog vel ej Antallet af Danmarks fortiente Mænd. – Mændenes Navne, saaledes som vi fandt dem paa Mindestøtterne, ere følgende:

1) Niels Juul
2) H. C. Schimmelmann. Under Navnet et Verdens Kort, og under Kortet en caduceus med 2 Overflødigheds-Horn.
3) Joh. Hartv. Christ. Bernstorff. Under Navnet et halv sammenrullet Kort, hvorpaa sees Kiel med omliggende Egn.
4) Tyge Brahe. Navnet staaer paa en Klode, som hviler paa et fiirkantet Fodstykke.
5) Absalon. Bag Navnet er udgraven en Bispestav, omvunden af en Laurbærkrands. Paa Fodstykket, som er af Granit, ligger et gammelt Sværd, omsvøbt af en hviid Marmors Papiirs-Rolle.
6) Hans Schack
7) Hans Nansen
8) Christ. Gabel
9) Hans Svane

Om Navnene en Eegekrands.

10) Christen Sehestedt. Under Navnet et Landkort, hvor paa Øen Rügen.
11) I Baggrunden af den lange Gang lige for Slottet staaer en høy trekantet Støtte, paa hvis forreste Side: Martin Luther med Overskrift: Dan. 12,3. Paa den anden Side: Bugenhagen; paa den tredie: Ansgarius. Paa Støttens Spidse hviler

Jægerspris slots nordfløj; den høje bygning er det gamle Abrahamstrup. – Tegning udført af Søren Læssøe Lange, 1796. Nationalmuseet.

en lille trekantet Pyramide med en Stierne i Toppen; Paa Fodstykket, som er i Form af et Klippestykke, staaer Matth. 16.18.

12) Hans Thausen. Ved Fodstykket ligger en aaben Bog, paa hvis eene opslagne Bog [skal være: Side] staaer: det Nye Testamente. Vor Vejviser fortalte os, at Hans Thausen havde giort det Nye Testamente.

13) Hans Egede og Giertrud Rask hans Hustru. – Neden under er et Kort over Grønland. Det heele Monument bæres af 2 svære Marmor-Cylindere, som hver for sig hvile paa fiirkantede Fodstykker af Granit.

14) Petrus Palladius paa en giennemskaaren Marmor-Cylinder.

15) Frid. Dannesk. Samsøe paa en Marmor-Cylinder. En Passer og en Gradestok staar udgraven i den underliggende Marmor-Qvadrat. Fra det nederste Fodstykke rager en Gallion frem.

16) Paa et Monument i Form af en nedfalden Muur staaer: Hans og Peder Colbiørnsen. Ved Foden: Anna Colbiørnsen.

17) Et af de smukkeste Mindes-Mærker er Gerners Støtte. Under

Navnet hænge nogle trinde Ax i en Krands, midt paa Støtten en Mørser paa Lavet, baaren af en Delphin. Paa Foden staaer noget, som ligner et Compas.

18) Saxo Grammaticus.

19) Arild Hvitfeldt.

20) Jesper Brochmann; en lav Støtte, i hvis Midte sees en Medaillon med en brændende Lampe.

21) Niels Lembak. Ved Støttens Fod en Hakke og en Spade. Den hviler paa et Fodstykke af konstige Gravsteen.

22) Daniel Ranzau; paa en høy Støtte.

23) Owe Giedde. En oval Cylinder. Under Navnet hænger en Grundtegning af Tranqvebar.

24) Niels Ebbesen af Nørreriis. Oven over Navnet en Friheds-Hue og 2 Dolke.

25) Iver Lykke; under Navnet en Bundt Stokke og 2 Øxeblade sammenbundne.

26) Holger Rosenkrands. En Cylinder med en afstumpet conus paa Spidsen.

27) Johan Friis, Christian Friis til Borrebye, Niels Kaas: Christ. Friis til Krogerup.

28) Hannibal Sehsted; en kort Pyramide paa et høyt og bredt Fodstykke.

29) Peder Resen: Hans Gram: Eric Pontoppidan: Jacob Langebek: Gerhard Schønning.

30) Iver Hvitfeld; paa en Colonne forestillende Forstavnen af et Skib; oven paa Colonnen staaer Vragstykker af et krudtsprængt Skib.

31) Ulrich Frid. Gyldenløve. Ved Foden af Monumentet en Kanon.

32) Arngrim Jonæ og Arnas Magnæus.

33) Digternes Minde: A. Ch. Arreboe: Andr. Bording: Thom. Kingo: C. Bruun Tullin: Joh. Ewald.

34) Paa en riflet Cylinder: Hans Løvenhielm: H. Wilh. Mehrheim: Schwan Wedel.

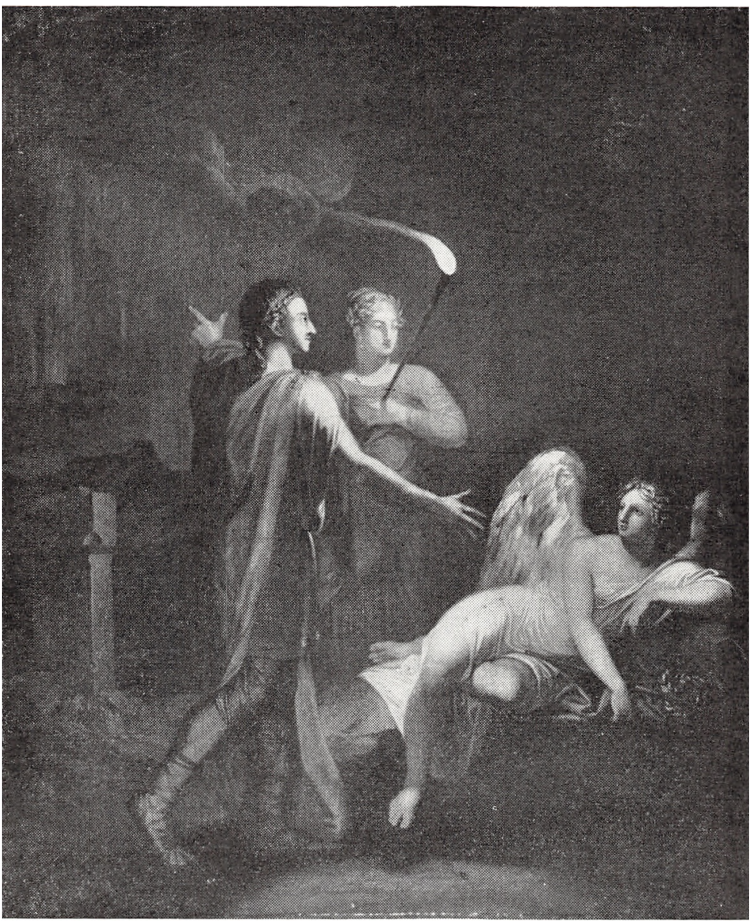

Bistået af arveprins Frederik vækker Danmark Fama af sin søvn. Allegorisk maleri af Nic. Abildgaard. Frederiksborg Museet. – Arveprinsen peger med sin venstre hånd ud mod et landskab med mindestene, en hentydning til den af ham selv anlagte park ved Jægerspris. Han anråber den vågnende berømmelsens genius. Overfor arveprinsen står Danmark i en blond kvindes skikkelse.

35) Henric Holk: Cort Sivertsen Adler: Paul Løvenørn.
36) Thormodus Torfæus.
37) Ole Worm.

38) Hans Rostgaard og Kirsten Pedersdatter, hans Hustrue. Under Navnet en Eegekrands, omfattet af 2 Hænder.

39) Snorro Sturleson.

40) Mogens Giøe.

41) Ludwig Holberg; hans Navn staar i en Medaillon.

42) Peder Tordenskiold. Ved Monumentets høye Basis en Kugle.

43) Paa en meget prægtig høy Støtte staaer en aaben Hielm; Indskriften er denne:

Ferdinando
optimæ matris fratri
mensibus anni M.D.C.C.L.X.X.X.VIII æstivis
Nos revisenti
D
Fridericus.

Under Indskriften en Oval Plade med en Deel Lande paa, formodentlig hans Ejendomme. – Hvi han er kommen til at staae blandt Danmarks fortiente Mænd, maae Gud vide; maaske fordi han hialp det af med overflødige Penge. – Familieskabet har nok sat ham her, som og Indskriften selv viser. En saadan Sottise burde ikke være begaaet. – Lige over for hans Støtte staaer en Bænke, paa hvilken de høye Herskaber undertiden allernaadigst drak Thee, formodentlig for ret at opvække sig til høye og ædle Følelser ved Beskuelsen af saadan stor og fortreffelig Mand.

44) Ove Bilde: Hans Gaas: Peder Svave.

45) Thyge Krabbe.

46) Peder Griffenfeldt. Ved Foden af Støtten sees en Grotte, i hvis Baggrund staaer en hældende Steen med Bogstavet A. Hvad vil det sige?

47) Magnus Heinesen. Under Navnet staaer et Skibs-Roer, omslynget af et Toug; oven paa den fiirkantede Støtte staaer en Cylinder.

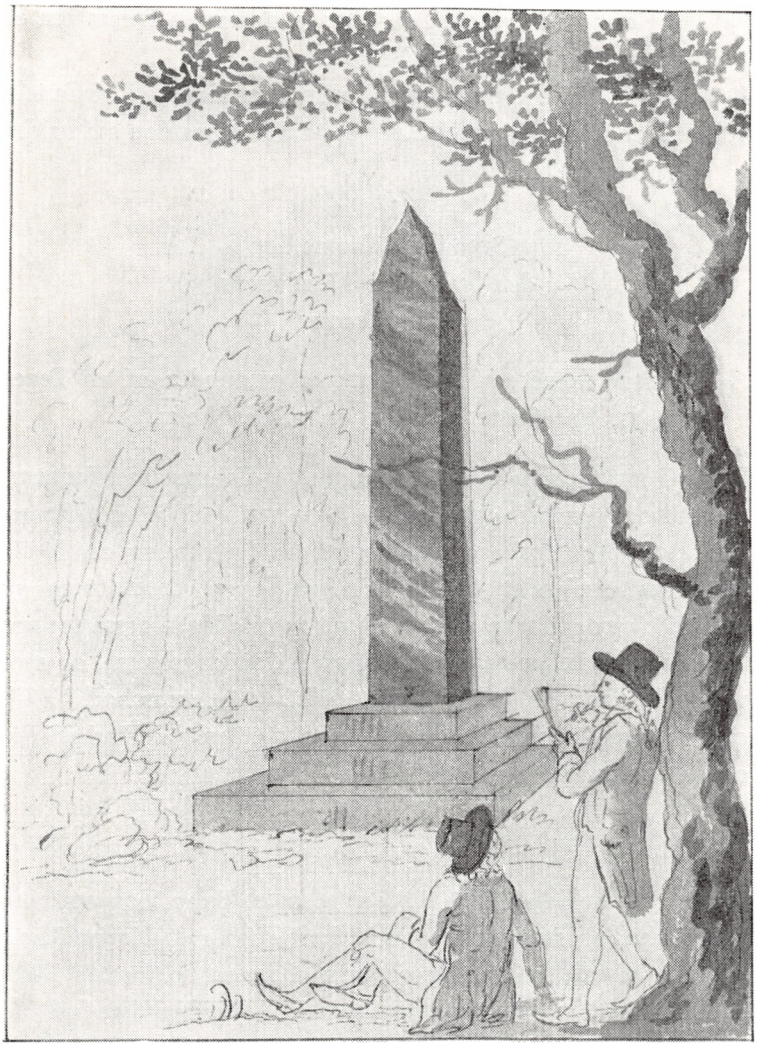

Mindestøtten for Daniel Rantzau i Jægerspris slotshave studeres af to unge mennesker. Tegning af Søren Læssøe Lange 1799. Frederiksborg Museet.

48) Paa en Pyramide staaer en fiirkantet Marmor-Plade med Indskrift: Herluf Trolle og Birgitte Giøe hans Hustrue. Under Navnet et Overflødigheds Horn, hvoraf udvælde

Juveler og Medailler. Over Pladen staaer paa Pyramiden et Flag paa sin Stang og et Vimpel.

49) Ulrich Christ. Gyldenløve. Paa Spidsen af Støtten et Castel.

50) Paa en herlig Marmor-Støtte mod Søen, paa den saa kaldte Skydebane staaer:

Benedict
Svend Estrithsøns Søn
den broderlige Kierligheds
ædle Mønster

Under Navnet en Striidshammer omvunden af en Eegekrands. Paa Støttens Spidse en aaben Hielm.

Det var næsten mørkt inden vi bleve færdige med at giennemgaae eller rettere sagt giennemløbe disse herlige Minder. Aftenen var skiøn: Nattergalen slog: Blomsterne duftede, og den heele Natur var smilende og blid. Vi frydede os ved Naturen og vandrede glade tilbage til vort Herberge, til Glæde ogsaa for vor Vejleder, der længe havde fundet os alt for langsomme, og som vi havde fundet alt for besværlig med hans Snaksomhed. Vi fik os nu et got Aftensmaaltid hos Hempel med en god Flaske Viin, og puttede os til Sengs.

D. 9de Junij.

Der var endnu adskilligt tilbage for os at besee i og omkring Slotshaven; og saasnart vi derfore havde faaet en Koppe Thee, gik vi med vor snaksomme og, som han med en fornem Mine fortalte os, af en Baron paa slegfred Vej fødte, Vejviser først ud til Juliane-Høy, et Stykke nordvest fra Haven, hvor fordum de saa kaldte Kiempe-Begravelser vare. Det er en deilig cirkelrund Høy, omgiven af et Stakit-Verk; Udsigten fra det øverste af Høyen er skiøn, og breder sig ud over Isefiorden og Ods-Herred. Inde i Høyen er en dyb Grotte, opsat med saa uhyre Steene, at man studser ved at tænke paa, at Menneskehænder have opsat

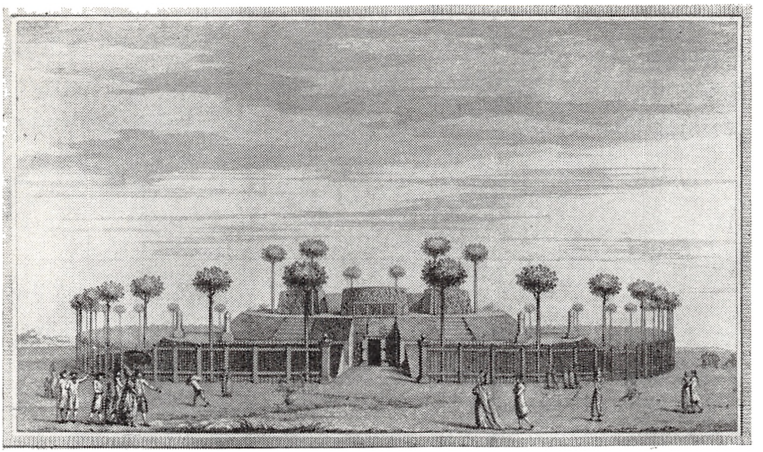

Julianehøj, som den 1776 var reguleret af arveprins Frederik. Tegnet og stukket i kobber af J. F. Clemens ca. 1780.

dem der. Alting viser, at dette har været et af Oldtidens Gravsteder. Over Indgangen til Grotten staaer paa en Marmor-Plade:

Juliane-Høy
Til
den beste Moders Minde
helliges
dette ældgamle Mindesmærke
fundet
i Aaret 1776
af
Arveprins Friderich.

Paa en Terrasse omkring Midten af Høyen staaer følgende 7 Støtter:
1) Skiold. 2) Frode den Fredegode. 3) Dan Mykillate. 4) Harald Haarfager. 5) Gorm den Gamle. 6) Harald Hyldetand. 7 Wettekind – alle paa Marmor-Cylindere med en conus i Spidsen.

Oven paa Høyen er en med Hækker indhegnet Cirkel, i hvis Midte et Bord og Bænke rundt omkring. Bag Indhegningen ligger paa et Fodstykke en stor Steen, som synes at være af Marmor eller et Slags Qvarts, hvorpaa staaer følgende Runer:

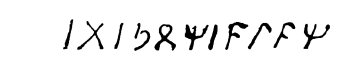

Høyen blev fordum kaldet Kong Mons's Høy.

Inde i selve Haven findes i en Høy en anden Grotte, ikke saa dyb som denne, men desto mørkere og lavere; man skimter ikke Dagens Lys derinde, og man maae gaae kroget derind. Denne kaldes Jettestuen, og har ligeledes været en gammel Begravelse. I Aaret 1744 fandtes her 4 Beenrader, som sees af følgende Indskrift paa en Tavle, der staaer oven paa Høyen:

Qvod qvatuor mortalium ossibus servandis
ante octo minimum secula
sepulchrum condidit
et immensæ molis lapidibus obtexit majorum
utut paganorum hominum pietas,
illud 1744, mense Julio
nonnisi pia manu reclusit
et memoriali isthoc Saxo insigniri jussit
Princeps Augustissimus
Fredericus
aviti imperii avitæqve virtutis
ex asse hæres,
suorum spes, decus, deliciæ

I den saa kaldte Phasanhave ere 3 dejlige Lysthuuse, blandt hvilke eet især er saare mærkværdigt; det dannes af et eeneste Træe, som formedelst den ved et Naturspil saare frappante Liighed af dets Stamme med en qvindelig Krop, kaldes Jomfruen, og udbreder sine tætte Greene rundt omkring i en Peripherie af o. 45 Al. Det er en Bøg. Et mindre staaer ikke langt derfra, men det er ingen Jomfrue; det tredie er dannet af fleere Træer.

Blandt Støtterne staaer etsteds i Haven en ældgammel Bøg, hvor en utallig Mængde Navne ere indskaarne, fyrstelige, adelige og menneskelige imellem hinanden.

Klokken var omtrent 11, da vi bleve færdige med at oversee Jægerspriis's Herligheder. Hiemme var imidlertid et Maaltid redet for os, som Hempel krydrede paa det bedste med Fortællinger. – Da Talen faldt om Frederiksværk spurgte han os, om vi ej havde været ude ved Flyvesandet paa Siellands nordlige Pynt 1 Miil fra Frideriks-Værk. Vi angrede næsten, at vi ikke havde været der, da han fortalte os om Sct. Helenæ Kilde, hvis Vand Dr. Lange i sit Skrift om Vandene i Sielland saa meget har roest, og om Rudera af et Slot, kaldet Asersboe. Til Helenæ Kilde, sagde han, blive endnu giorte aarlige Valfarter paa Sct. Hans' Dag, og nogle paastaae da at kunne lugte Helenæ Liig, thi Overtroen forstærker ogsaa Sandserne. Naar de valfarende have drukket af Kilden, legge de sig oven paa Helenæ Grav, og vente Helbredelsen. Slaaer Kuuren ej an eengang, saa har man Lov at komme igien. Vandet i Kilden er ellers mineralsk, dog uden at smage deraf: Hempel havde selv erfaret det, da dets Brug havde presset en heftig Sveed ud af ham og befordret en drivende Aabning.

Efter en billig Betaling af 2 Rd. forlode vi Kl. 12 denne underholdende Mand. Vejret saae vel ikke got ud, men allerede næsten den heele Uge vante til Himlens frugtesløse Trusler, havde vi got Haab om, at de mørke Skyer skulle drive over; men vi bedroge os; thi vi havde neppe naaet Skoven, førend en temmelig heftig Regn overfaldt os. Længe søgte vi Lye under Skoven snart under eet snart under et andet Træe; men nu begyndte Træerne ogsaa at regne, og vi maatte flye. Vor Agt var at tye ind til Skovfogden, hvorhen vi desuden alligevel vilde have gaaet for ved hans Hielp at faae Frideriks Kilde og Schweitzer-Huuset at see; men vi toge fejl af Vejen og kom ned til Færgemanden. For at undgaae den nedskyllende Regn, som snart vilde trække igiennem vor tynde Paaklædning, gik vi ind

til ham; han sov, da vi kom – men hans Datter vækkede ham, og han kom ind til os. Der var ingen Venlighed i hans Mine, og da vi bade om Undskyldning, fordi vi tyede ind til ham, forsikkrede han os med megen Høflighed, at – det vilde vedvare med Regnen den heele Dag. – Det var just ikke trøsteligt, men vi havde dog en Slags Formodning om, at denne høflige Mand vilde, ifald Regnen vedblev, tilbyde os sit Huus, og denne Formodning beroligede os. Vi talte imidlertid med ham om vore Exkursioner, og han spurgte os, om vi havde seet i Winnerød Kirke Mindet over Sal. General-Major Clasen? Da vi svarede nej, tog han frem en Copie af samme, som han selv nylig havde taget ved et Besøg sammesteds. Vi fik Tilladelse at udskrive den; og her er det:

Øverst paa Marmor-Kisten er anbragt en brændende Lampe, hvorved under denne Indskrift:

Fratri

Og ved Siden af Kisten forestilles Tidens Gud i legemlig Størrelse i Alebaster, siddende og med en Pensel i Haanden tegnende paa Kisten følgende Ord:

Suo Marte
et munificentia
patriam armavit
ornavit

I den venstre Haand holder Tidens Gud det Classenske Testamente, en Rulle, som overrækkes af en ved ham siddende Huld-Gudinde. Paa Rullen staaer: „Clasens Testamente af 20de Jan. 1789 og Codicil af 23. Marz 1792." Huld-Gudinden holder i den anden Haand en Rulle, hvorpaa staaer: d. 22. August 1764, ligesom Tidens Gud triner paa en Jern-Kanonkugle, som har Aarstallet 1768 paategnet. Paa den eene Side af Tidens Gud hænger heele Frideriksværks Tegning, og under neden

ligger en Mørser. Ved den anden Side en Kanon, som har dato d. 29. May 1769. og tillige denne Indskrift:

tandem bona causa triumphat

Heele Monumentet staaer i en hvelvet Grotte paa venstre Haand naar man kommer ind igiennem Vaabenhuuset i Kirken.

Endnu blev det ved at regne, og Hr. Erdtmann bad os, da vi giorde Mine til at gaae, at – vi dog maatte tage os i Agt for Regnen. Vi forlode altsaa denne hospitale Mand i et Guds Vejr, og maatte lade os nøje med at have faaet Beskrivelsen over Clasens Monument hos ham. – Nu maatte vi det hastigste mueligt rende op igiennem Skoven til Skovfogdens Huus; vi kom der endelig, men temmelig vaade. Manden sov Middagssøvn; Konen sad og vuggede og spandt paa eengang. Venlig bad hun os velkommen, og tilbød os endog, at om det blev ved at regne, og vi vilde tage til Takke, kunde vi blive der om Natten. Herover vare vi ret glade, thi det saae ej ud til at blive Opholds-Vejr denne Dag, og blev ikke heller; det blev endog værre. Vi toge nu vore Journaler op, og skreve den heele Eftermiddag; jeg læste til Afvexling et Stykke i Wieland. De gode Folk giorde det gode imod os, som de kunde. Konen satte et Fad tyk Mælk for os med Sukker og Brød paa; hertil frisk Brød og Smør; da vi vare færdige med vort Maaltid, som smagte os ret got, satte Husets Folk, som bestod af Mand og Kone, Konens Moder, som var kommen i Besøg, en Karl og en Pige, sig til Bords, og vi vare glade Tilskuere af den hiertens Appetit og Tilfredshed, hvormed denne Bonde-Familie, Katten og Hunden inclusive, styrkede sig oven paa Dagens Arbejde. – Hvad som af vort Kram satte dem mest i Forundring var vort Rejsekort; et saadant havde de endnu aldrig seet, og da vi nævnede dem alle de omliggende Steder og Huse og Høye, og forsikkrede dem om, at vi havde været paa disse Steder, fristedes de næsten til at holde enten os eller Kaartmagerne for Hexemestre. Da vi blandt andet paa Jægerspriis nævnede dem Troldrækken, og

spurgte dem om, hvad det vilde sige, fortalte de os, at det var en Række af store Steene, lagte i en vis Orden, som man troede, havde været Kiempe-begravelser. Overtroen tør ikke flytte dem af Stedet, og et Sagn talte om, at en Mand engang havde taget en af disse Steene bort for at bruge den; men at han strax var falden i en Sygdom, som ej kunde fordrives, inden han lagde Steenen igien paa det Sted, hvor han havde taget den. Det frapperede mig at see, hvor liden Agt Konen viiste for sin Moder; hun sad, og lod hende staae og overalt begegnede hende som et andet Meubel; men jeg troer at det saa for det meeste finder Sted blandt Bønder, som da nok kommer af Opdragelsen. Konen var overalt en meget ung og temmelig letsindigt Fruentimmer, som og af og til fik af Manden, som var en sat og reel Caracter, en og anden lille Correx.

I den eene Stue, Huset havde, og som var temmelig reen og net paa bondeviis, stode 3 Senge; i den eene laae nu Neumann og jeg, i den anden Manden og Karlen, i den tredie Konen og hendes Moder.

D. 10. Junij.

Vi kom op saa omtrent Kl. 6. Først nu holdte det op med at regne, efterat det havde regnet i eet, siden i Gaar Middags. Jeg havde sovet som en Steen, men Neumanns Søvn var meget blevet styrret ved Barneskrig. – Vi vilde da nu gaae til Slangerup for det første; men inden vi forlode Jægerspriis's Egne havde vi endnu tilbage at see Frideriks-Kilden og Sveitzer-Huuset. Vi toge derfore vor Vert med os for at vise os disse. Frideriks-Kilden, som ligger tæt ved Skovfogdens Huus, er der intet mærkværdigt ved; dens Vand er klart og got. Det Stakit, hvormed den har været indhegnet, er borte, og Hytten over Kilden er meget forfalden. – Sveitzer-Huset, som ligger længere oppe i Skoven, har Arveprindsen ladet bygge for faa Aar siden i Form af Bygnings-Maaden i Sveitz; det carakteristiske ved dets Bygnings-Maade er, at Taget staaer saa langt ud fra Væggen, at

man kan gaae tørt under det ved Væggene ligesom under et Slags Buegang uden Colonner. I Huset ere der 3 Værelser med en skiøn Udsigt; i det største Værelse ere Væggene malede i Form af Qvadersteene. I Kiøkkenet fandt vi et malet Bret med følgende Linier af acteur Knudsen, hvori man just ikke opdager megen poetisk Aare.

„Her Friderich ofte hos sin Mages Side
Af Jagtens Heede træt man hvile saae
I stille Veemod nu hans Timer glide
Thi ak! han sin Sophie savne maae."

Huset selv ligger paa en meget høy Bakke, hvorfra man kan see vidt runden om til Frideriks-Værk, Fridericksborg, Slangerup etc. Vi gik nu ned til Færgestedet og tog vor Skovfogd med for at tractere ham lit hos Færgemanden Hr. Erdtmann, som mine Læsere alt kiende fra i Gaar, og som holder Kroe, men herbergerer ikke, som vist nok dog burde paalegges ham. Vi spiste her en flot Frokost bestaaende af daarligt Brød, uselt Smør, en Fleskeskinke saa salt som Ild og saa sej, at den første Biid maatte afskrække enhver, der ej har Vildsviins-Tænder fra at vove videre Dyst med den, og endelig Brændeviin, der, som Neumann sagde, smagte som Eddike blandet med Vand. Imidlertid tog dog vor Skovfogd brav for sig, og da Maaltidet var til Ende, betalte vi velbemeldte Hr. Erdtmann 2 mk. for Frokosten, som ikke var 8 sk. værd, og trykkede vor ærlige Skovfogd, som vægrede sig ved at tage imod dem, nogle Penge i Haanden for Natteleje. Vi toge nu i Følge vor Rejseplan over Færgen for at gaae til Slangerup. Endnu støvregnede og blæste det stærkt. Denne sidste Iagttagelse giorde en mærkelig Forandring i vor Route. Vor Agt havde været at gaae fra Slangerup til Værebroe for der at see Kong Frodes Høy, og fra Bondebyen Jyllinge af at have ladet os sette over til Eschilds-Øe, hvor endnu Rudera findes af et gammelt Capel, oprettet af Parisienser-Munke, som kom did med deres Abbed Vilhelm, og siden

flyttede herfra til Ebelholt-Kloster. Herfra vilde vi atter have sat over til Bogenæs og gaaet ned igiennem Skoven til Lethraborg og Leire, og giennem Roeskilde kommen til Kiøbenhavn; men da det nu blæste saa stærkt, at vi mistvivlede om at kunne komme over Søen, Tiden desuden faldt os noget knapt, siden vi absolut maatte være hiemme i det mindste i Morgen, besluttede vi at rejse i Dag directe fra Slangerup til Kiøbenhavn, og opsætte Resten af Rejsen til en anden Excurs. Under at overlegge dette med hinanden listede vi os frem ad Vejen giennem herlige Marker, der hist og her toppede sig i Høye, som for det meeste ere Gravhøye, hvorpaa især Isefiordens Egne formedelst de mange her i gamle Dage holdte Slag til Lands og Vands ere meget rige. – Vi naaede Kl. 11 Slangerup, den usleste Kiøbstad, jeg endnu har seet. Hobroe, Niibe og Løgstør see dybt ned paa den. Igiennem nogle elendige trange Gyder listede vi os ned til Byfogd Arff, som Neumann havde Adresse til fra Kiøbenhavn, en herlig Mand, hvis Navn skal komme til at staae paa det hvide Bret, om disse Rejsebemærkninger nogensinde skulle give Stof til noget offentligt. Med en hiertelig Venskabelighed tog han imod os, og hans Giestmildhed kunde allerede a priori have overbevist os om, at det umuelig kunde være en Siellandsk Aand, der boede i denne Mand, som vi siden hørte at være en fød Jyde og at have opholdt sig 12 år i Norge; han paanødte os Kaffe, som – skiøndt jeg ellers ikke giør noget af Kaffe, dog smagte mig fortreffelig, viste os om i sin Have, bød os at spise til Middag og paatog sig at skaffe Vogn for os til Kiøbenh. – Før vi spiiste gik vi op for at besee den berømte Høy, Blodhøy, hvor et saa blodigt Feldtslag stod mellem Svend Grathe og hans Rival Knud, at efter Folkesagn Blodet strømmede i Bække ned af Bakken til alle Sider; Høyen er ikke stor, og ingen Steen hviler paa den; men Aarsagen er, at den allerede ofte er overpløyet, og vil følgelig tilsidst blive aldeeles ukiendelig, hvis man ikke støder paa en Begravelse endnu i den. For at finde denne Høy havde vi faaet en Karl med fra vor giestfrie

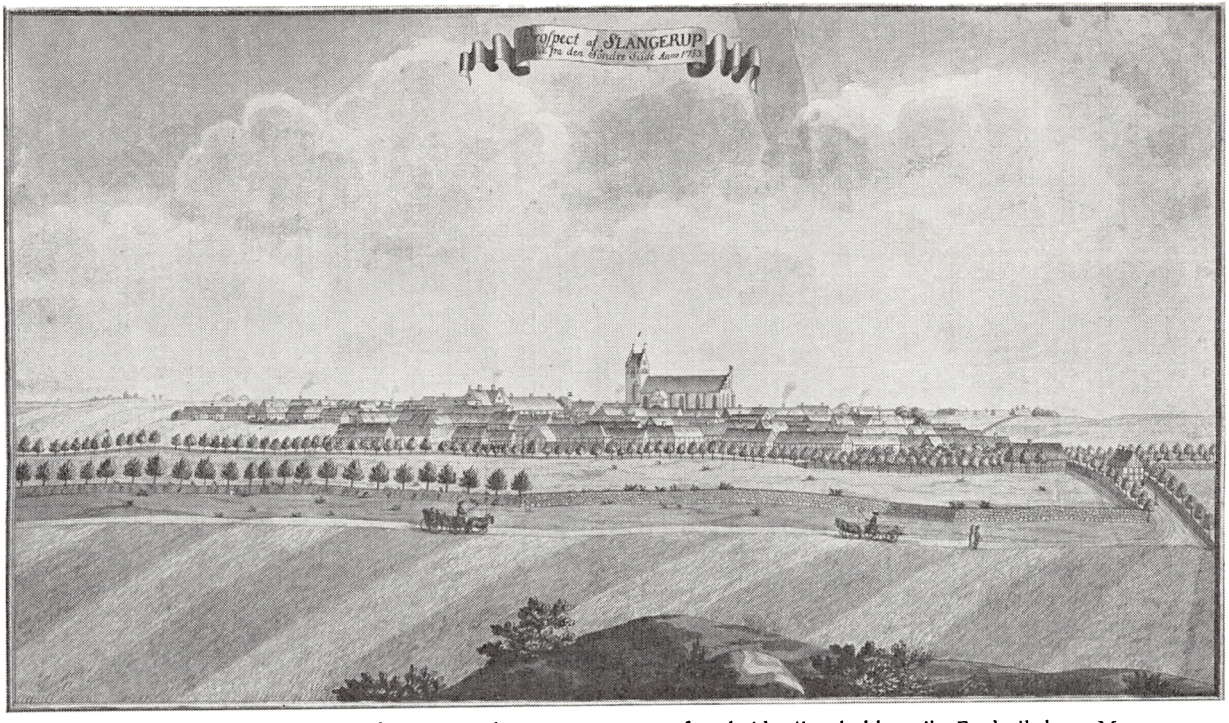

Slangerup, set fra syd. Tegning af Johan Jacob Bruun 1753 som forarbejde til et kobberstik. Frederiksborg Museet.

Vert. Fra Blodhøy seer man længere henne paa Sletten 7 a 8 ligedanne Høye, som formodentlig ogsaa ere blevne til ved dette Slag, og fortiente at undersøges med Oldgrandskerens Øye.

Da vi gik tilbage til Byen, besluttede vi at besee Kirken inden i; til den Ende gik vi hen til Degnen, en Nordmand ved Navn Tauer, som villig viste os om; han var Student og stærk i at præke, eftersom han fortalte os. Vi fortrød ej at have gaaet hen for at besee Kirken, thi den er ret smuk og lys. Paa Alteret fandt vi Biblen i allehaande Sprog. Ved Siderne af Alteret staae et Par Epitaphier i Væggen; det eene var over en Præst fra Begyndelsen af forrige seculum, som havde været Musicus for Christ. IV, førend han blev pastor primarius her i Slangerup. Det andet var af Marmor over hans Eftermand, en Friis, hvis hvelvede Begravelse vi var nede i. Epitaphiet selv er gandske original naiv, og derfore følger det her:

Hic situs sum
qvi nihil sum
Si qvid, dum vivebam, fui
fui id aliorum opinione
magis qvam mea
Ero aliqvid
qvando cum Deo immortalis ero
Petrus Friisius P. filius
qvondam hujus loci pastor primarius indignus
Natus Svenoburgi die XXIX mensis sept.
anni 1664
cum vixissem
annos 64, menses 2, dies 27
vivere in terra desii
anno 1729, mense Decembri, die 26mo.
ut in coelo
sine annorum, mensium et
dierum mensura vivam.

I Kirken staaer endnu fra ældgamle Tider af et catolsk Alter og i en Krog bag dette Alter et gammelt Martyr-Billede, som Folkene kalde her Store Peer. Døbebekkenet er gammelt med Omskrift: „Dette Becken høer til Nicolaij Kie[r]cke ij Slangerup". Blandt Optegnelsen af denne Kirkes Præster efter Reformationen, som staaer malet bag paa Altertavlen, findes og Th. Kingo; han er fød her 1634. Kirken er vel doteret, den har foruden meget Jordegods 10000 Rd. staaende paa Rente. Den nærværende Præst heder Raben. Eric Ejegod fødtes her, og han byggede paa sin Fødeplet – siger man – Sct. Nicolaj Kloster. Vi forlode nu vor Degn og gik hiem. Gaderne ere saaledes brolagte, at man maae takke Gud, naar man ej brækker Beenene. Da vi kom hiem, var allerede Bordet dækket. Byfogden krydrede vort Maaltid med en underholdende Samtale, hvori hans Vittighed og Aands-Cultur ofte stak frem. Han beklagede sig over, at han savnede alt for meget noget at læse, da Læsning var en Ting, som ingen i denne Egn bekymrede sig noget om, saa ej engang et Læseselskabs Oprettelse var mueligt, underligt nok, at denne Mands faste Gage af Kongen er 18 Rd.! og dog svarer han til Kongen henved 50 Rd. aarlig. – Kl. 4 forlode vi ham. Et lille Stykke uden for Byen traf vi ved Siden af Vejen et gl. Tingsted i en Cirkel af Steene. Egnen rundt om er fuld af smukke Afvexlinger af Skove, Marker, Enge og Søer. Men Vejene vare slette; maaske eje ingen af Vej-Commissærerne Gaarde i denne Egn. Omkring Bagsværd er Egnen fortryllende, og ligesom besaaet med Villa'er, hvis Mængde næsten synes at fortrænge Bøndergaardene, thi alle Folk, der kunne paa nogen Maade, maae nu boe paa Landet om Sommeren. Vejret begyndte nu atter at blive uroligt, og Neumann maatte for at komme hurtigere frem, skiendes med vor Karl. Det hjalp ogsaa, og vi naaede endelig Kiøbenhavn og Walckendorfs Colleg. Kl. 9. – Den heele Rejse kostede os dog ikke meere end 26 Rd. begge.

NOTER OG HENVISNINGER

Det er ikke blevet tilstræbt at give fuldstændige litteratur- og kildehenvisninger til hver eneste af de efterfølgende oplysninger. Hvad angår steder i Frederiksborg Amt henvises særligt til Anders Uhrskovs bibliografi: Frederiksborg Amt i Litteraturen, 1946. De vigtigste arkivalier, som er benyttet og citeret uden kildehenvisning, er inventarprotokollerne for Hirschholm, Fredensborg, Frederiksborg og Jægerspris slotte samt folketællingen 1801, der alle findes på Rigsarkivet. – „Fra Frederiksborg Amt" er forkortet F.F.A.

Jeg takker for den venlige hjælpsomhed, jeg har mødt på Det kgl. Bibliotek, Rigsarkivet og Nationalmuseet. En lang række mennesker skylder jeg tak for hjælp i enkelte spørgsmål, særligt nævner jeg: dr. phil. Anders Bæksted, sekretær, cand. jur. Torben Holck Colding, registrator Bjørn Fabricius, arkivar Jens Holmgaard, Rigsarkivet, kaptajn A. E. Jørgensen, dr. Heinrich Kopp, lektor Olaf Lauridsen, pastor E. C. F. Strengberg, Slangerup, og museumsinspektørerne Egon Eriksen, Tøjhusmuseet, Niels Jessen, Rosenborg, Steffen Linvald, Københavns bymuseum, Poul Vad, Statens Museum for Kunst, samt H. D. Schepelern, Frederiksborg. Professor, dr. phil. & theol. Johannes Pedersen takker jeg for hjælp til at forstå indskriften på og betydningen af „Ærens og Dydens tempel" i Fredensborg slotshave, og museumsdirektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg, for at have gennemlæst og givet værdifulde kommentarer til manuskriptet; endelig takker jeg min kone Bodil Eller for hjælp til den besværlige korrekturlæsning.

Side 12: *33 rdl.*, omtrent som kommunitetsstipendiet, der var på 4 mk. ugentlig (1 rdl. = 6 mk.; 1 mk. = 12 sk.) *80 rdl.*, nemlig portneren på Prinsens palæ, vægterne og arbejdskarlene på Christiansborg, Finanskollegiets Forestillinger 1/1–30/6 1788 med kgl. resol. 13/6 1788, Rigsarkivet.

Side 13: *Kunstkammeret,* entreen gjaldt dog for et selskab på indtil 7 personer. F. Meldahl: Kunstudstillingen ved Det kongelige Akademie, 1906, 37.

Side 17: *nunc* etc.: nu er det den mest strålende årstid.

Side 18: *Neumann,* Jacob (1772–1848), senere biskop i Bergen. Han tog teologisk embedseksamen i 1796, samme år som Engelstoft, og besvarede lige-

som denne en af universitetets prisopgaver 1797. *Blickert,* Lauritz Nielsen (1722–1801), sognepræst i Tvede nord for Randers. *Jungersen,* Andreas (1752–efter 1818) i Brøndum, nordøst for Hobro; provst i Hellum-Hindsted herreder. (Disse to præster havde begge sønner i Randers latinskole, hvor også Engelstoft havde gået). *unge Thorlacius:* professor Skuli Th.s søn Børge Th. (1775–1829), som da var custos på det kgl. bibliotek; han var student fra 1791, teologisk kandidat 1796, universitetets guldmedaille og doktorgrad 1797, i alle tilfælde samme år som Engelstoft. Denne og Thorlacius foretog umiddelbart efter disputatserne en udenlandsrejse sammen.

Juul: kammerjunker Knud Frederik Juel (1766–1847) kom 1797 hjem fra en udenlandsrejse og købte to år efter Holtegård. Om det er ham, der er tale om, vides ikke med sikkerhed. *Landkaart:* Engelstoft har antagelig benyttet Videnskabernes Selskabs kort over den nord-østlige del af Sjælland (1768). En detalje heraf er indsat bag i bogen.

Møhl: måske den senere kammerråd, havnekontrollør Hans Christian Møhl; han var gift med en præstedatter Marie Achton Fabricius fra Lejrskov.

Side 19: *Det yderste Nørrebro,* antagelig bebyggelsen på højre side af det nuværende Nørrebrogade mellem Fælledvejen og Møllegade (Carl Bruun: Kjøbenhavn III, 1901, 783). *Vibens Huus,* kroen Store Vibenshus. Hvis de to studenter stadig havde soldaterne på højre hånd, må de være gået over Nørrebros Runddel og ad Jagtvejen; men Nørre Alle eksisterede (påbegyndt 1744). *Soldater:* Fælleden var siden 1771 militær øvelsesplads. Kun de hvervede soldater lå inde til stadig tjeneste; flertallet, nemlig det nationale mandskab og landrekrutterne, var i almindelighed kun inde 28 dage hvert år til øvelse (O. Vaupel: Den danske Hærs Historie II, 1876, 220 o.fl.st.).

Vejen langs med Søen: Strandvejen begyndte ved Lille Vibenshus (hjørnet af Jagtvej); ved kysten her ud for lå Ny Kalkbrænderi ved den nuværende Kalkbrænderihavn og længere inde mod byen Gamle Kalkbrænderi, for enden af den nuværende Gamle Kalkbrænderivej, begge anlagt i det 18. årh. (1731 og 1777). Engelstoft havde åbenbart ikke den opfattelse, som kommer til udtryk i „København før og nu" V, 1950, 72, hvor der står, at „Røgen derfra kunde langtfra forpeste Luften". *Fra Kiøbenhavn til Helsingør:* Strandvejen skulde som bivej vedligeholdes af lodsejerne og var meget slet; først omkring dette tidspunkt blev der sørget for udbedring af enkelte strækninger. Man anvendte hellere den af den franske ingeniør Marmillod byggede Kongevej til Fredensborg, som udgik fra Store Vibenshus, den nuværende Lyngbyvej, bygget i 1760'erne og 70'erne.

Alghiarotti: dette er en tilsnigelse. Italieneren Francesco Algarotti passerede i juni 1739 Sundet og har beskrevet den danske kyst som smuk, i modsætning til den triste svenske kyst overfor, og som lige så veldyrket som marker i England. Sammenligningen med Italien drejer sig om noget andet: som hersker over Sundet har den danske konge en magt over adgangen til det baltiske hav, som ligner kongen af Sardiniens magt over adgangsvejene, alpepassene,

til Italien (Oeuvres du Comte Algarotti V, Berlin 1772, Voyage de Russie, 32 og 34).

Bagernes Mølle: en benævnelse, som Engelstoft har fra sit kort, for Svanemøllen (sml. „Grundtegning af Den Kongelige Residentz Stad Kiøbenhavn, Tegnet og Stukken af O. N. Flint 1784"). *Kildendal:* et traktørsted sydøst for broen over Rosbæk. *Gl. Vartov* var på dette tidspunkt vist nok en industrivirksomhed, men havde været en lystgård. *Lille Tuborg,* et traktørsted beliggende overfor på den vestre side af Strandvejen. *Tuborg,* en lystgård, tilhørende apotekcr Mühlenstedt, som havde fornyet hovedbygningen. Om disse ejendomme se Eiler Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938; til denne bog henvises angående oplysninger om de omtalte lokaliteter indenfor Gentofte, Lyngby og Søllerød sogne.

Side 20: *Mariendal* var opført o. 1759 af arkitekten Philip de Lange. *Hellebek,* en fejltagelse for Hellerup, et vistnok ikke særlig prangende lyststed (Hellerupgaard byggedes 1802).

Marienlyst eller Treuensand, hvor der på dette tidspunkt var en læderfabrik. Både før og senere tjente ejendommen som lystgård. *Constantia,* et meget kendt traktørsted. – Lystgården bag alleen var Bonne Esperance, der lå mellem Treuensand og Constantia.

Charlottenlund lå omgivet af skov godt ½ km fra Strandvejen; gik man op ad alleen til slottet traf man på halvvejen en rektangulær lysthave; det er rimeligvis den, Engelstoft har set.

Side 21: *allevegne Lystgaarde,* udtrykket lyder naturligvis overdrevet, når man tænker på det byggeri, som fandt sted de følgende årtier. Nær Strandvejen lå kun enkelte lyststeder, og i Ordrup var der ligeledes kun få, se herom i Nystrøms bog. *Hvidøre,* nogle få huse, hvoraf et par var købt af københavnere og indrettede til lyststeder; et af dem var *Sølyst.* Det må bemærkes, at de til lystgårde indrettede ejendomme lå øst for vejen, fjernest fra vandet.

Schimmelmann, Ernst (1747–1831), købte *Sølyst* 1776. Han var året før blevet gift med Emilie Rantzau (1752–80); to år efter hendes død blev han gift med Charlotte Schubart (1757–1816). Monumentet *Emilias Kilde* er tegnet af Abildgaard; indskriften citeres af *Pram* i indledningen til det skrift, som Engelstoft hentyder til: „Emilias Kilde. Et Digt". – Under den nævnte indskrift på støtten står: † 1780.

Rein sey etc.: Vandrer! måtte dit hjerte være rent som denne liflige kilde og din ånd uendelig som naturen her omkring dig.

Side 22: *Bellevue:* Nystrøm fortæller, at stedet først kom i folkegunst 1796, da det blev overtaget af Rasmus Bagge. *Klampenborg* var et traktørsted, *Anneberg,* som allerede da hed „Søbakken", var en privat lystgård, som lå i Tårbæk og som Engelstoft altså først nåede til efter at have set *Eremitagen;* denne bygning havde længe været forfalden, da man 1790 vilde sælge den til ned-

rivning. Hofjægermester Chr. Fr. E. Rantzau købte den imidlertid til beboelse 1794, men fortrød købet, da bygningen virkelig viste sig ubrugelig. Det lykkedes ham da at få kongen til at overtage den igen (21. juni 1797).

Drewsen, Christian (1745–1810) havde arvet papirfabrikken Strandmøllen og der indført den beskrevne Hollænder (en findeler med knive i stedet for med stamper) (C. Nyrop: Strandmøllen, 1878.) 1℔, lispund, 16 pund. *hendes,* hentes. *Messingtraad,* altså et net af messingtråd.

Side 24: *Riis og Bøger,* en bog er 24 ark, et ris 20 bøger.

Skodsborg: to englændere, Nelthropp og *Harris,* der var indkaldte 1785, overtog 1786 ejendommen Retraite i Skodsborg og indrettede her en læderfabrik; 1795 udvidedes virksomheden med en oliemølle. Begge fabrikker var i udmærket gænge; men staten havde investeret mange penge i foretagendet, og netop i 1797 havde man set sig foranlediget til at foretage en undersøgelse, som dog gav et beroligende resultat, og man lånte virksomheden flere penge. (Bruun: Kjøbenhavn III, 1901, 841.) *1 Tønde Guld* er 100000 rdl.

Side 25: *Aggershvile* ligger syd for Vedbæk og hedder nu „Michaelsens Minde". Det tilhørte etatsråd Enevold Berregaard Lugges († 1788) enke Christiane Frederikke, f. Holst; mindestøtten var rejst for hendes søn *Abraham Pelt Lugge,* der døde 1796, 15 år gammel, og ikke for hendes mand.

Side 26: *Eenerom* tilhørte Conrad Alexander Fabritius de Tengnagel (1731–1805), som var gift med en hollænderinde, Debora Kloppenburg (1739–1814). De fleste af havens indretninger findes ikke mere.

Grotte, ved den fandtes (i hvert fald 1790) en hyrde og en hyrdinde med hund og lam (Ramdohr: Reise nach Dänemark, 1792). De var velsagtens forsvundet. *Mercurius ... Jupiter,* foran Enrum findes stadig en Mercur og en Jupiter af marmor. *Carl XII* i Vedbæk, se A. P. Tuxens artikel i F.F.A. 1910, 110.

Side 27: *Stolberg,* Frederik Leopold (1750–1819). *Hier am kühlende* etc.: Her ved den kølende kilde og under ludende skygger hvilede helten efter slagene, Bellona (krigsgudinden) hvilede med ham. Carl (XII) glemte sejren, glem, ven! de små bekymringer og nyd roen i naturens skød. – På denne side af støtten står desuden årstallet MDCCLXXXVI (1786).

Colbiørnsen, Christian (1749–1814), den bekendte embedsmand, blev senere ejer af Enrum 1806–11. Digtet er dog øjensynligt skrevet før 1792, idet Gustav III, hvis dronning var den danske prinsesse Sophie Magdalene (1746–1813), døde dette år. *Søsters Favn,* indskriften har det rette rim: Christians Søsters Arm. – Det vil føre for vidt at gå ind på alle de småunøjagtigheder, som findes i Engelstofts afskrifter, befæster, ikke befordrer, o.s.v.

Side 28: *Frokost i Holte,* Holte må vistnok være en fejlskrift; Engelstoft og Neumann synes jo at have spist frokost i København inden turens begyndelse.

Side 29: *Viinost,* en blanding af vin og mælk, som derved løber sammen.

Koplow, antagelig general Samuel Gottfried Koppelow (1692–1775). *Koplow der rüstige* etc.: Den kraftige kriger Koplow forsagede de blodige laurbær, og træernes skygge kølede den brændende pande. – Tredie linie har Engelstoft ikke kunne læse, så den sidste giver ingen mening (og nød roen; begge forlod ham aldrig).

Side 30: *Den Andeken* etc.: Helliget den bedste moders minde af C. A. F. v. Tengnagel. Anna Maria Køster (1705–75) var gift med Michael Fabritius, som døde 1746, C. A. F. v. Tengnagels far; derefter med dennes kompagnon J. F. Wever (1699–1759); hun blev enke tredie gang 1766 og overdrog 1768 Enrum til sønnen.

Wiedewelt, man ved iøvrigt ikke af, at Wiedewelt skal have udført dette nu forsvundne monument.

Side 31: navnet *Pram* er senere tilføjet. *Rungsteds Sanger* er Johannes Ewald, således kaldet for digtet Rungsteds Lyksaligheder, der er skrevet i Rungsted 1773.

Side 32: *Hic est* etc.: her er hvad du søger.

Hocce amicitiæ etc.: Dette venskabs minde helliget Caspar Vilhelm Wever satte C. A. F. v. T. 1784. Wever var hans kompagnon og antagelig den foran nævnte J. F. Wevers søn. Han døde 1806, 76 år gammel. Monumentet står ret fjernt øst for hovedbygningen; måske vil Engelstoft udtrykke, at det står som point-de-vue for en alle og kan ses fra hovedbygningen, som det kan den dag i dag. De 10 *Pillarer* findes dog ikke mere.

Side 33: *Frydenlunds* ottekantede bygning var bygget for dronning Anna Sophie af J. C. Krieger 1722–26. Ejendommen købtes i 1793 af Carl Adolf *Boheman* (1764–1831), en svensk eventyrer med titel af hofsekretær. Han var søn af en kobbersmed og rådmand fra Jönköping og i sin ungdom i handelslære. (Se Svenskt biografisk Lexikon). Om oprindelsen til hans rigdomme udspredtes der mærkelige rygter. – Engelstofts tekst gør det sikkert, at han har foretaget ombygningen af Frydenlund inden 1797 (Nystrøm, s. 446: i hvert fald mellem 1793 og 1811). Brugen af mahognimøbler var en engelsk mode, som herhjemme kom frem fra 1770erne. – *sans façon,* uden videre.

Side 34: *i engelsk Form,* som landskabelig have, se Chr. Elling: Den romantiske Have, 1942.

Abraham *Kall* (1743–1821), professor i historie fra 1781, var gift med Maria Anna Sophia Rosenstand-Goiske, datter af professor Peder R.-G. Kall havde altså sommerbolig i Holte 1797, måske allerede året før (se s. 26). 1801 erhvervede han matr. nr. 1 d, Holte, en parcel af Holtegård (realregister til skøde- og panteprotokol for Sokkelund herred, Landsarkivet for Sjælland, sml.

Nystrøm 446). Kall havde to sønner, Johan Chr. og Peder Rosenstand, henholdsvis 15 og 13 år gamle.

Side 35: *Søllerød Slot,* Søllerødgård, bygget 1740–42, blev i 1780 købt af kgl. berider Frid. Chr. Schäffer, en dygtig landmand, der nedrev hovedbygningen, men byggede en anden, der først nedreves i dette århundrede. *Søllerød kro* (oprettet 1677). I 1797 benyttedes den åbenbart til sommerophold i det mindste af studenter, i 1820'erne besøgtes den jævnligt af københavnere. Sml. formuleringen i Nystrøm 313 og sammes „Søllerød Sogn", 1911.

Dronninggaard købtes 1781 af storkøbmanden Frédéric de Coninck (1740–1811), der 1781–83 byggede Næsseslottet, hans „Lyst-Vaaning eller Palais", og indrettede haven i samarbejde med sin ven, den flanderske oberst J. H. F. de Drevon, der 1786 forfattede en indgående beskrivelse af den; denne beskrivelse er udgivet af Eiler Nystrøm: Drevons Beskrivelse af Dronninggaard 1786, 1930, hvortil henvises. De fleste af havens monumenter m. m. er nu borte, se dog noten til s. 40.

Side 36: *Indefesso* etc.: For bondens utrættelige arbejde. – Foran obelisken var der en plads til bøndernes dans efter høsten.

Beatus ille etc.: Lykkelig den, der lever på landet langt fra byens larm, han undgår de store borgeres hovmodige dørtærskler.

en Grotte, som stadig findes (i den såkaldte Piilskov). *Marmor-Pladen* lå oprindelig på bassinets bund, så man læste verset gennem det klare vand. Verset er ifgl. Drevon professor Herman Treschows oversættelse af nogle vers af Æneiden. Men det er Engelstoft, der har ret, citatet er Ovids beskrivelse af Narcissus' kilde. – Ifølge Drevon er „gaaer" det rigtige ord.

Side 37: *Eremit-Bolig;* på den stod: Heureux qui seul dans un coin retiré / vit content de soi même et du monde ignoré (Boileau); Lykkelig den som lever fjernt og tilbagetrukket, tilfreds med sig selv og ukendt af verden. Dette anføres til sammenligning med den lige ovenfor citerede latinske indskrift. *Lodbenk,* løjbænk. Ifølge Drevon fandtes et betydeligt mere omfattende „boeskab": seng, køkkentøj, skrivetøj og hvidt papir samt en stor bog, lænket til en læsepult, o.s.v. Denne forskel i udstyr hænger vel sammen med de uordener, som fik de Coninck til at indskrænke den tidligere helt offentlige adgang på den af Engelstoft beskrevne lempelige måde. *En Tavle,* som ikke nævnes af Drevon og altså er opsat efter 1786, og som nu står ved indkørslen til Furesøparken.

Les Adieux etc.: Eremittens (d.v.s. Drevons) afsked med Dronninggaard. / For stedse trukket med i verdens larm / har eremitten mistet den dybe fred, / den ro, disse blide fornøjelser, / det arbejde og den hvile, disse uskyldige glæder, / som Dronninggaard altid er rig på / og som han fandt så trøstende. / Men hvis han måtte ofre resten af sit liv / til at tjene sin fyrste og sit fædreland, / hvis han også i sit livs slutning skal kende / lejrenes hvirvel og hoffernes intriger / hænger hans hjerte dog for stedse ved dette så kære tilflugtssted.

/ Oh Dronninggaard, du alt for fortryllende sted, / du så min lykke fødes på ny; / hos dig fik det trofaste venskabs / så trøstende stemme / mig til at glemme al min ulykke / over alle mine dage, / som du bestrøede med blomster, / dine skove, haver og lunde, / din umådelige søs strålende bredder; / og i din henrivende eremit-bolig / har jeg set min gråds kilder udtørres. / Men når jeg nu skal forlade den: / lad mig altid beholde navnet din eremit; / og når en dag den ubønhørlige død / med sit falske mord har endt min skæbne / ønsker jeg, at man ofrer en hekatombe til din genius / og at man skriver på min grav: / her hviler Dronninggaards ven.

Side 38: *D.O.M.:* deo optimo maximo, til den almægtige gud (!) *Icy reposera* etc.: Her skal han hvile, som langt fra verden / levede på Dronninggaard i dyb fred. / Han kendte hoffets skuffende glans, / en krigers alt for store ærgerrighed, / tåbelige lidenskabers forførende vildfarelse, / det blændende vellevneds hovmod og pragt; / han smagte den ømme kærligheds blidhed, / denne gud lovede ham alt, men skuffede hans hjerte. / Fornuften holdt ham fast ved ægteskabets love, / han troede at skimte lykkens vej; / grusomme blændværk, frygtelige skæbne! / Egennytten såede spiren til ulykken deri. / Det sandere og varigere, trofaste venskab / rækker ham i hans sorg en velgørende hånd / ved denne bæks bredder, i denne skovs skygge [denne linie: Aux bords de ce ruisseau, sous l'ombre de ce bois, er faldet ud i Engelstofts afskrift] / Det opløfter nu sin trøstende stemme; / freden genfødes allerede i hans roligere hjerte, / og lykken, som han så ofte har søgt, / forlader ham ikke mere i dette fortryllende tilflugtssted. En versificeret oversættelse i Rahbeks Minerva 1790, 4, 250, optrykkes hos Nystrøm 477.

Side 40: *skion i Bygning,* således stadig, da bygningen er velbevaret. Omkring denne har anlægget bevaret en del af sin oprindelige karakter. *2 athleter* nævnes ikke af Drevon 1786. *Unissez* etc.: Foren alle toner for at behage enhver smag.

De ces paisibles etc.: I, de elskværdige besiddere af disse fredelige steder, / kom af og til til denne bænk for at søge ly / for jeres faderlige hjerter, – gid den må tegne billedet op / af ham, som modtog lykken af jer.

Side 41: *amicis et qviete* skal være: amicis qvieti, til hvile for venner.

Summ. Eqv. etc.: For den belgiske rytteroberst J. F. H. de Drevon, ved hvis snille og råd denne såre yndige lund blev gjort end yndigere for gratierne, satte ejendommens ejer, F. de Coninck, dette 1783. – Obelisken er udført af Wiedevelt og findes stadig på sin plads.

No warning etc.: Ingen advarsel blev givet af skæbnen, som ikke går høflighedens omveje; et pludseligt ryk fra glæderne på livets højde; et ryk fra alt det, vi elsker, fra alt det, vi er, og ak! en venindes sidste, sidste tavshed. Helliget mindet om fru C. C. de Coninck, død på Dronninggaard 3. juni 1789. – Den omtalte er Catharina Christiane de Coninck, f. Reiersen (1756),

der var gift med Fr. de Conincks broder og kompagnon Jean de Coninck (1744–1807).

Side 42: *Løve;* det var en engelsk dogge. *Marmor Obelisk,* udført af C. F. Stanley; den findes her endnu. *Spir;* det af Drevon omtalte kinesiske lysthus er åbenbart som også Pauelsens tegning viser, ikke det her beskrevne større hus (Nystrøm 479).

Side 44: *caduceus,* Hermes' stav, handelens symbol.

Skov-Plantninger: ifølge skovforordningen 1781 blev skovene i Nordsjælland udskiftet; bønderne skulle til gengæld for den skov, de huggede ud, plante ny skov, hvad vistnok sjældent skete. (O. Sarauw: Frederiksborg Amt beskrevet efter Opfordring fra det Kongelige Landhusholdningsselskab, 1831). Til erstatning for det tabte skovareal erhvervede kronen bl. a. de to trediedele af jordtilliggendet til *Ebberødgaard.* Dette område lagdes til Rude skov (Hørsholm skovdistrikt). Den mindre ejendom, som blev tilbage af Ebberødgaard, købtes 1795 af administrator på Jægerspris, kammerherre Adam Gottlob von *Lowzow* (1750–1816), der 1781–94 var marskal hos arveprinsen.

Side 45: *Haase,* købmand og gæstgiver i Hirschholm Johan Henrik Adolf Haase, gift med Anne Elisabeth, født Møller. *Hintzpeter,* J. B. († 1824, 89 år gl.); Engelstoft har ladet en plads stå åben til navnet. *Coûtume,* meningen er sikkert costume, klædedragt. Anvendelsen af ordet coutume for opførsel, væremåde, vil vistnok være mindre korrekt.

Hirschholm slot var bygget 1733–39 af Christian VIs dronning Sophie Magdalene. Om de *Pengesummer,* det har kostet, ved vi intet, da de afholdtes af dronningens privatmidler, og hendes regnskaber er ikke bevarede.

Side 46: *det eeneste:* Christian VIs Christiansborg var navnkundigt for sin kostbarhed.

Slottets Nedstyrtelse: slottet blev på grund af uopretteligt forfald nedrevet 1810–11. *ingen af Hoffet* havde boet her siden Christian VIIs ophold 1771, tildels måske på grund af, at Caroline Mathilde havde boet her sammen med Struensee.

Hr. Pawels, nordmanden Claus Pavels (1769–1822), en skønånd med et let revolutionært anstrøg, som Engelstoft og Neumann utvivlsomt derfor har sympatiseret med. Pavels var selv utilfreds med den ringe påskønnelse, hans prædikekunst nød i Hørsholm, hvor han var præst 1796–99. Han døde som biskop i Bergen, hvor Neumann blev hans efterfølger.

Side 47: *chinesiske Meubler,* således også ifølge slottets inventarprotokoller, hvorfra de følgende oplysninger er hentet.

Conseils-Gemakket, se planen s. 49 (nr. 4). Det var med „ziirlig Paneel beklædt, med Bildhugger Arbeide forseet, samt hvid laqueret og med ægte

Glands Guld forgyldt". *Chatoulle:* inventaret nævner kun et skab af lindetræ med dragkiste under, belagt med malet glas.

Side 48: *de 4 Verdens Deele* på malede tapeter af lærred. Ludwig *van Schoor* leverede omkring 1700 forbilleder til gobeliner til fabrikker i Antwerpen og Bruxelles. De 7 haute-lisse gobeliner var „med lidet Guld og Sølv her og der indvirket" og indsat i forgyldte lister til at skrue af og på. *Christ. 6,* i fuld corpus i kronings-„habit". Der kendes ikke noget Pilo-portræt af Christian VI. *Speile . . . bortførte,* to spejle blev ganske rigtigt i 1780erne herfra overført til Christiansborg, der brændte 1794.

Crock, maleren Hendrik Krock (1671–1738), af hvis store serie, som han malede til Hirschholm i 1730erne, nu kun et (Jefta og hans datter (e)) er bevaret; det hænger i Frederiksborg slotskirke. De øvrige blev vistnok ligeledes overført til Frederiksborg og brændte 1859. *en Fontaine . . . skiult,* den var af kobber. *Frid. 3,* Engelstoft mener Frederik V. Også inventaret har kroningsdragt. Peder *Als* (1726–76) har malet et stort helfigursportræt af Frederik V som ordensherre (Bregentved), men der kendes ikke noget portræt i kroningsdragt af Als af Frederik V. *fleere Konger,* foruden de nævnte var her portrætter af dronningerne Louise, Sophie Magdalene, Juliane Marie og prinsesserne Louise (af Hildburghausen), Charlotte Amalie og Sophie Hedevig. *personificerede Symboler,* 8 forgyldte træstatuer på postamenter, som var besørget af arkitekt Eigtved.

Side 49: *i) Alexanders Drøm* forestillede Æneas.

Sverrigs Konge; her var også et billede af den svenske dronning Ulrikke Eleonore.

Side 50: *Mathilde,* Christian VIIs dronning Caroline Mathilde. Om hendes og Struensees ophold her se Christian Elling: Hofkronik, 1945. *den Seng:* en „stor nyemodig frandsk Trohn Sæng med verhoben Træehimmel udvendig grøn mahlet og til deels med forgyldte Bildhugger Zirater, samt ovenpaa en Cornu Copii" (overflødighedshorn) etc. etc.; i sengen var 6 „hvide Nanquins Madrasser med Krølhor udstoppet". *den skiønne Lovise,* Frederik VIs søster Louise Augusta (1771–1845). *lille Friderich,* kronprins Frederik (VI). *Hendes Audience-Gemak,* planen s. 49 nr. 8; Engelstoft nævner her øjensynlig ikke værelserne i den rækkefølge, han har set dem. *bortplyndret:* spejlet af fire stykker spejlglas var sendt ind til det kgl. palais i København.

den Mester, tapetvæveren François Leger, død 1744, i Danmark fra 1735. Begge gobeliner er bevarede, førstnævnte („alle Konst Fabriquer") på Rosenborg i brudstykker, det sidste (Christian VI med begge riger og provinser) på Christiansborg. Professor Elling mener, at det tredie må være malet af Hieronimo Miani. *Rangskibe,* d.v.s. linieskibe, beregnet til at udkæmpe egentlige søslag. *Prospecter,* nemlig: Dokken på Christianshavn – Flåden på Nyholm samt Christiansholm og dens bygninger – Dokken i Glückstadt og fæst-

ningen derved – Toldboden med omgivelser – Castellet med en del af dets bygninger, toldboden samt en del af Nyholm. – På Gisselfeld findes et lignende broderi af dokken med en tilsvarende inskription, og på Christiansborg findes to andre lignende broderier; men om de stammer her fra vides ikke.

Side 51: *Ortmann,* Mathias, død 1757, en af de bekendteste møbelsnedkere i Danmark i 18. årh. Han leverede 1746 nogle dekorationer til et værelse (vistnok ikke til dette, planen s. 49 nr. 10, snarere til nr. 8, der siden fik en anden udsmykning af hofsnedker Didrik Schäffer; dele af dekorationen havde også været flyttet til andre værelser). Til denne dekoration hørte bl. a. nogle „saakaldte" tapeter, to store „stykker" i fineret og indlagt arbejde med træ, ben og perlemor samt „udziiret" med en del ægte stene; de forestillede den kinesiske kejser og kejserinde. Efter den øvrige dekoration kaldtes værelset Spejlkabinettet. *Georg 2. af England* var far til Frederik Vs dronning Louise.

alle Slags Beqvemmeligheder: inventaret beskriver følgende sindrige indretning: en „Comode Stoel i det ene Postement [nemlig til en af de fire søjler i kolonnaden] med Pinhængsler til at dreye ud og ind paa, med Messing Becken og Tin Dæksel samt rødt Damaskes Brille". *smaglos Tapetseri,* det var „propre" engelsk gyldenlæder, altså gammeldags tung barok. *Uhr,* stort, i „Fouteral" med spejlglas; det var brøstfældigt og lodderne nedfaldne.

Side 52: *Stolberg,* Christian Günther (1714–65), overhofmester hos dronning Sophie Magdalene. *første talende Monument;* der var enkelte andre, men Engelstoft har sikkert navnlig tænkt på Frihedsstøtten udenfor Københavns Vesterport, der netop i disse måneder var ved at være færdig. Se om Stolbergmonumentet i C. Christensen: Hørsholms Historie, 1879, 193.

Side 54: *Hippopotamus,* flodhest. *Norske Huus* var bygget 1733 af Thurah. Sommeren 1792 flyttedes møblerne herfra op i slottet.

Side 55: *Hier liegt Badine* etc.: Her ligger Badine begravet. / Hun var en lille og smuk moppe; / sjældent ser man en pænere en / og en af bedre gemyt. / Hun var meget taknemmelig, og derhos / lydig, munter, venlig, trofast, / og forstod uden nogetsomhelst hykleri / alligevel meget godt at indsmigre sig. / Hun viste megen hunde-forstand, / så alle fandt hende velopdragen. / At gøre stemmen smuk når hun gøede, / det forstod hun, og at smile. / Den lille moppe levede 15 år, / og 14 var den ved hoffet. / Her blev den plejet særdeles godt / og efter døden lagt her; / thi denne lille hunds trofaste sind / fandt nåde hos dronningen.

Hier liegt nun auch etc.: Her ligger nu også ved siden af Badine / den smukke lille Harlekin. / Den var meget køn og lille og fin / af Harlekin og Moppe-slagsen. / Den blev sendt fra Hildburghausen, / og her såvel som der / fandt man den ganske særlig udmærket. / Men den levede knap 12 år. / Den dansede smukt i sin ungdom, / og af stor og sjælden dyd / kan man

sige den og Badine var. / De kunne altid forliges, / og uden jalousi, med trofast hunde-sind, / nød de dronningens gunst. – *Hildburgshausen,* Frederik Vs søster (og altså Juliane Maries svigerinde) prinsesse Louise (1726–56) var 1749 på Hirschholm blevet gift med hertug Ernst Frederik Carl af Sachsen-Hildburghausen.

Side 56: *Friiserne,* Carsten Friis (1774–1818), senere assessor i landsoverretten i Viborg, og hans bror Christian Friis (1773–1825), senere sin fars efterfølger som sognepræst i Herrested på fyn. Begge var studenter fra 1791. *kun liden,* Hørsholm havde i 1801 500 indbyggere. Christian VI havde haft planer om et smukt byanlæg, måske derfor Engelstofts skuffelse.

kiorte . . . rask: om Frederiksborg-stutteriets betydning for Sjællændernes opfattelse af heste, se Jørgen Paulsen i Hillerødbogen, 1948, 399. *store Kroe,* opført 1723, efter en brand genopført 1908. *Mad. Bache,* den ny kro „Prinsen" var oprettet 1774 af Niels Egeback, der døde 1780. Hans enke Ane Kirstine Hansen videreførte kroen og giftede sig med den 9 år yngre Daniel Bagge.

Side 57: *National-Charakter,* sml. Joachim Junges klage over Nordsjællændernes drikfældighed, Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog, 1798, udgave ved H. Ellekilde for Frbg. Amts hist. Samf. og Foren. „Danmarks Folkeminder", 1915, 89–95.

Haven omkring Fredensborg er oprindelig anlagt af slottets arkitekt Krieger i 1720erne. I 1760erne blev den udvidet af N.-H. Jardin og trods senere ændringer af visse partier er dog meget af det 18. årh.s anlæg endnu bevaret. *Ex-Officianter af Enkedronningens,* nl. Juliane Maries. Hun beboede slottet til sin død 1796; derefter blev udbygningerne i stor udstrækning benyttet som fribolig for tidligere hofbetjente, mens slottet i mange år var ubeboet. *Havn med et høyt Tag,* bygget af Krieger 1726 for enden af „Skipperalleen". Findes stadig, omend ombygget, se Jan Steenbergs artikel om Skipperhuset i F.F.A. 1960.

Nordmands-Dalens figurer er udført af *I. G. Grund* (1733–96) 1764 og flg. år efter små figurer af den norske billedskærer Jørgen Garnaas. Figurerne er ikke af *Blye,* men af sten. De var antagelig *malede hvide* til beskyttelse mod forvitring; men det er dog en påfaldende meningsløshed, at de naturalistiske bønder males hvide som klassiske figurer. Måske er det betegnende for den foragt, figurerne da stod i; Ramdohr siger ligefrem, at „etwas abscheuliches . . . lässt sich gar nicht denken" (Reise nach Dänemark, 1792). *Obelisk,* i Grunds publikation „Afbildning af Nordmands-Dalen", 1773, kaldet „Seiers Støtte".

Side 58: *denne underlige Bygning* var det såkaldte Andebjerg, anlagt efter nedbrydningen af en menageri 1767, på den nu kaldte Rosenø. *2 Delfiner* etc. Dette nu forsvundne monument kaldtes De fire elementer. *Vandspring,* udformet af Wiedewelt 1763. Det skulle illudere som Kastales kilde på Parnasset i sammenhæng med et påtænkt Apollotempel.

Mesterhaand, nemlig Johannes Wiedewelts (1731–1802). Det beskrevne monument er „Vinhøsten", rejst 1765.

Side 59: *columna rostrata,* søjle med skibsstævne *(rostra). Fortissima* etc.: de modigste beslutninger er de sikreste. 1762. Monumentet hentyder til, at man i 1762 rustede i steden for at give efter for zarens trusler. Mordet på zar Peter afværgede som bekendt faren – rustningerne fik altså knap nok lov til at bevise indskriftens rigtighed.

Side 60: *Consors restituit:* ægtefællen genrejste det. *Solens billede,* det er Medusa-hoveder. Monumentet er udført af Wiedewelt. *Marmor-Støtte,* Wiedewelts „Miile-Støtte", 1763. *lang bred Allee,* anlagt af Jardin i 1760erne. De *herlige Monumenter* er af Wiedewelt.

Side 61: *begge Rigers Symboler,* „Danmark" og „Norge" er udført af Wiedewelt og opstillet 1766. *„Finlands"* skal være Færøernes.

Balons-Pladsen: navnet skulle angive en plads til boldspil, men det har den vistnok ikke været brugt til.

Hoc vivus etc.: Dette forberedte han i levende live, og her indtrådte han som guddommelig (nemlig i døden). *Hoc pie coluit* etc.: Frederik V behandlede dette med stor fromhed; derpå bestemte han det således. – Indskriften tilsigter åbenbart at fremhæve, at dette højst mærkelige monument er blevet til efter grundige og fromme overvejelser, som naturligvis tillægges kongen selv. Et vigtigt punkt har været, at kongen skulle omtales som værende af guddommelig natur, ikke som andre dødelige, en tanke, som ved forskellige lejligheder trænger sig frem også herhjemme efter enevældens indførelse (K. Fabricius: Kongeloven, 1920, 65–71, 358). En lignende opfattelse herskede i oldtiden i Rom, hvor kejseren var en gud, og i Ægypten. Et forbillede for udformningen, en åben tempeldør som dødens port, kan Wiedewelt, der har udført monumentet, have haft fra Piranesi: Le Antichità Romane III, 27 (I), hvor der gengives en afbildning på en romersk sarkofag med en sådan fremstilling. Det samme behandles i Montfaucon: L'Antiquité expliquée et représentée en Figures V, 4, pl. 120–124, og s. 144–146, hvor der henvises til Iliaden IX, 312 og Esajas 38,10. Templet er et symbol på dødens rige og må altså opfattes som en enhed, selv om samtidige beskrivelser skelner mellem „Ærens" tempel på monumentets ene og „Dydens" på den anden side.

den store Obelisk af Wiedewelt 1763. *prudentia* etc.: ved klogskab og fasthed.

en Øe, den såkaldte lille ballonplads.

Side 62: *3 Gratier* blev i 1880erne flyttet til Rosenøen, de *2 mindre Støtter* blev flyttet til Eremitagealleen.

Labyrinth, „Hidsepladsen", hvor man jagede forskellige dyr ind, hidsede dem op mod hinanden; fra forhøjningen kunne man så iagttage deres flugt i labyrintens gange.

Merkur i Riese-Storrelse (kæmpestørrelse), af Wiedewelt. Med rørfløjten havde Merkur dysset Argos i søvn. *Diana* af J. F. Hännel er fra det ældre anlæg.

Side 63: Th. Chr. Ernst *Withusen* (1774–1822), student fra Frederiksborg 1792, død som rektor i Slagelse. Hans fader havde været sølvpop hos Juliane Marie. *Slotsforvalteren,* Claus Detlef Hertz var slotsforvalter på Fredensborg 1780–99.

Slottet er bygget af J. C. Krieger 1720–25. Efter forskellige udvidelser i 1750erne (af Eigtved og Thurah) og i 1770erne (af C. F. Harsdorff) havde det fra 1776 den skikkelse, det har endnu.

Fredens Billede er måske indkøbt af Frederik IV i Italien. Statuen forestillede oprindelig freden på en lidt anden måde, nemlig „enigheden", symboliseret ved de *sammenbundne Stokke,* men ved en reparation fik den oliegrenen i hænderne. Søjlen var rejst af Harsdorff; den er nu erstattet af en firkantet sokkel. *Paci* etc.: Frederik IV viede fædrelandet, slottet og hvad der var tilbage af hans liv til freden. *Pacis* etc.: Juliane Marie bringer dette som offer til den algode og almægtige Gud, som har opretholdt og bevaret den endnu varende fred, der er styrket ved kong Christian VIIs styrelse.

Side 64: *Marmor-Lover,* købt i Marseille og udbedrede af Wiedewelt 1764.

Fedtsteens Ovn med marmorfod, jernforgyldte zirater, gipsfigurer og et relief forestillende Hebe; den findes her ikke mere. *To store Spejle* med forgyldte rammer, 3 alen 2 tommer høje, 1 alen 5 tommer brede.

2 nydelige Vaser (*4. september* 1789 var Juliane Maries 60 års fødselsdag), *en dejlig Vase, en Ovnskierm af Straae* (*Ecliptiken* er solens bane på himmelkuglen) og (side 65) *et nydeligt Stykke af Viertel,* Carl (1772–1834), disse genstande blev efter Juliane Maries død som tilhørende hendes bo indsendt til København; det sidstnævnte, maleriet, findes nu på Jægerspris, der jo tilhørte hendes søn arveprins Frederik.

4 Dorstykker, tre kopier efter Boucher og et af Mandelberg, findes her stadig.

Side 65: *Frue Hornemann,* Bolette f. Riegels (1752–92). *Viertel,* se foregående note.

Side 66: *udvalgte Malerier,* de fleste af de malerier, Engelstoft nævner, kan ikke identificeres i inventarfortegnelsen, fordi billederne ikke er opført efter det sted, de hang, men i en særlig protokol; den første maleri-fortegnelse er udarbejdet af N. A. Abildgaard.

Wielands Værker havde Engelstofts særlige interesse, se side 69. Pragtudgaven af Sämmtliche Werke udkom 1794–1802; inden 1797 var udkommet 25 af ialt 36 bind. Juliane Marie var blandt subskribenterne.

Ceres-Fest af Hendrik Krock (1671–1738), der 1723–25 leverede 11 lofts-

billeder til Fredensborg, hvoraf de fleste, bl. a. alle dem, Engelstoft nævner, endnu findes her.

Grossi, Luigi (død 1795) opholdt sig i Danmark 1780–84.

Side 67: *Apollo og de 9 Muser,* Parnasset, var flyttet hertil ved slottet udvidelse i 1750erne. *et Skab* af sort ibenholt med et galleri foroven med forgyldte ornamenter; 3 døre og 1 lille dør, 9 skuffer, inden i skabet 12 små skuffer. Indlagt mosaik af kulørte agather.

skiønne Perspektiver i Betrækket, d.v.s. malede tapeter, indsat i rammer i panelfelterne; der er 10 store samt 3 dørstykker, alle forestillende romerske prospekter, udført af teatermaleren Jacob Fabris (1689–1761, fra 1747 i Danmark). De findes stadig her i den såkaldte Havesal, planen s. 65 nr. 12.

Carl XII, en kopi efter Klöcker Ehrenstrahl.

Lovise Auguste (1771–1843), kronprins Frederik (VI)s søster. Dette maleri tilhørte som de s. 64 nævnte vaser Juliane Maries bo. Man kender ikke noget portræt af Louise Augusta af Viertel.

8 malerier ... af den Trojanske Krig, udført hertil i 1760erne af J. E. Mandelberg (1730–86). De *4 andre* er af *J. E. Rüde* (1744–1815) og forestiller freds-handlinger af konger, der var knyttet til Fredensborg: *a)* efter den store nordiske krig, 1720, *b)* ved dokkens indvielse. *Danneskiold*-Samsøe, Frederik (1703–70), *d)* ved mageskiftetraktaten 1773 med Rusland, hvorved Danmark fik den gottorpske del af Holsten til gengæld for Oldenburg og Delmenhorst. *Kaminerne og Portalerne* af sort og rødflammet marmor skal efter traditionen være en gave fra storhertugen af Toscana til Frederik IV. De er opsat 1722.

den hollandske Familie, forpagter omkring midten af 17. årh. Cornelis Hvid og hustru på *Østrup,* som stedet hed før det fik navnet Fredensborg. Maleriet findes her stadig.

Charlotte Amalia (1706–82), Frederik IVs datter, havde haft værelser lige fra 1730. Kronprins Frederiks overhofmester general Eickstedt boede her 1781–84. *Hertugen* af Augustenborg, Frederik Christian II.

Side 68: *Hertuginden,* prinsesse Louise Augusta. *Christ. Friderich,* den senere konge Christian VIII, arveprins Frederiks dengang 10-årige søn. *Guldberg,* statsmanden Ove Høegh-Guldberg (1731–1808), som 1772–84 var en af landets mest indflydelsesrige personer. *4 forskiellige Vaser* af Wiedewelt på parterret foran slottet er siden blevet flyttet ned i særhaven vest for slottet. (*Hetrurer*=etruskere). a) *Marti* etc.: Helliget Mars, fædrelandets beskytter, fjendernes modstander. b) den græske indskrift: Zeus og Hera. d) *2 ægyptiske Hoveder,* et Isis- og et Osiris-hovede. *Sistrum,* en metalrangle, som ægypterne burgte ved Isis-dyrkelsen.

Ceres, af S. C. Stanley, nu i Marmorhaven.

Cleopatra, en blyfigur, som sammen med en del andre 1758 bragtes til Fredensborg efter at være repareret af billedhuggeren J. F. Hännel (1710–61), der havde hentet dem på Charlottenborg. Den er nu forsvunden. Cleopatra begik efter overleveringen selvmord ved at lade sig hugge af en giftslange.

Side 69: *Bispen,* Sjællands biskop N. E. Balle var den store modstander af al den radikalisme, der florerede i revolutionstiden, fritænkeriet, fornuftreligionsdyrkelse m.m. Netop i 1797 havde han startet en energisk polemik, bl.a. i eget tidsskrift.

Hr. Abel, Martin Abel, indehaver af det gæstgiveri der nu er Hotel Leidersdorff. Anders Uhrskov: Hotel Leidersdorff i Hillerød 1878–1953, 1953, 12. *Wielands Kleinere prosaische Schriften* er en praktisk bog at bringe med på en fodrejse; Neue verbesserte Ausgabe 1785–86 måler i indbunden stand kun 13×9,5 cm.

Side 70: *ikke saa liden,* Hillerød havde 1801 1241 indbyggere.

Bendtsen, Bendt (1763–1830), en fremtrædende skolemand, var rektor i Frederiksborg fra 1790. – Skolekommissionen af 1790 arbejdede ihærdigt i årene 1795–97, men en reform kom først 1805.

Skeedevand, salpetersyre. Se om fabrikken i „Hillerød By", 1925, 100–109 (Victor Hermansen). *Ulstrup,* fabrikejer Nicolai Ulstrup, Hillerød.

Side 72: *calcineres,* brændes til kalk. *Bengalen,* herfra indførte Asiatisk Kompagni salpeter, Hist. Tidsskr. 11. række II, 392 (Kr. Glamann). *Gradestokken,* ved hvis hjælp syrens styrke måltes ved at fortyndelsens vægtfylde aflæstes i „grader".

Side 73: *Præcipitationen,* bundfældningen, udfældningen af det opløste stof.

Side 74: *Fuldmægtig,* slotsforvalteren på Frederiksborg havde ingen fuldmægtig, og det kan ikke siges, hvem af de øvrige ansatte der foretog omvisninger.

Muuren, den såkaldte Terrassebygning. Præsten Erik *Pontoppidans* danske Atlas II, 1764, 306: „Muren er besat med Qvadersteens Pillarer, imellem dem 12 Niches, og i disse 12 Steenbilleder, sex paa hver Side, forestillende nogle Hedenske Divinitæter, som ikke ere værd at opregne, skiønt Arbeidet holdes for kunstigt og er derhos staferet med megen Forgyldning". Statuerne findes her endnu. – Om Frederiksborg se især Francis Beckett: Frederiksborg II, Slottets Historie, 1914.

Italienske Kunstnere, de er lavet i Hamborg i sølvsmedene Mores' værksted og købt hertil af Chr. IV.

12 store Malerier, inventarprotokollen 1794–97 har kun 10. De to omtalte hang på væggen mod graven (vest), hvor Abraham og Melchisedeck, malet af Karel van Mander, endnu hænger. Det andet er af Ciro Ferri, „Saul da han tilbyder David sit Spyd og Harnisk" (nemlig til kampen mod Goliath); dette afleveredes 1824 til det kgl. Kunstkammer.

Side 75: *Andreas Persen,* fejl for Peder Andersen, der 1668–72 var i Italien på kongens (altså ikke Chr. IVs) bekostning. Af Peder Andersens malerier hænger stadig tre her i kirken. *Salvator Rosa,* dette billede overførtes 1793 til det kgl. Kunstkammer.

Ordens-Capel, indrettet 1692; det eksisterede indtil branden 1859. Det var ikke her „riddere fordum sloges", men det benyttedes til en årlig højtidelighed, se Louis Bobé i „De kongelige danske Ridderordener og Medailler" I, 1950, 24. *Gloria* etc.: Fædrelandskærlighed skal være min hæder, Christian VIIs valgsprog. De afdøde ridderes skjolde hang i Rosen, runddelen ved Rosen og i gangen i Audiensfløjens underste etage.

Side 76: *Rosen* var i Christian Vs tid gjort mindre; den har nu sin oprindelige størrelse med 5 søjler. – „Provinsernes" våben sidder i loftet, nemlig de enkelte felter af Christian IVs og Anna Cathrines våbner. *Virtus* etc.: dyden alene adler, den kejserlige gesandt grev Friedrich Seckendorffs valgsprog som Elefantridder.

Lille Kapel: kongens kirkestue eller bedekammer, ødelagt ved branden 1859, men rekonstrueret. *eile* etc.: skynd dig og red dig. Andensteds citeret: Eile und errette deine Seele (din sjæl). *Bord*ene: „En sort Steen Skive, som er inlagt med hviide Steene udi Løvverk i adskillige Figurer"; dette bord står her stadig (se note til s. 78). Det andet: „Et sort Marmor Bord Blad, inlagt med adskillige Couleurer Marmor i Løvverk, Blomster og Urtepotter" kendes ikke mere. *Ruslands store Peter,* Peter den Store var i København 1716. Pontoppidan fortæller (VI, 88), at han også var på Frederiksborg, men det er tvivlsomt, om det er rigtigt (Bussæus' dagsregister nævner det ikke). Det er nok en fremmedføreranekdote, som f. eks. også Thor August Odencrants har hørt, se Thor August Odencrantz: Nordsjælland og København i Sommeren 1806, ved Torben Nielsen, 1956, 22. *Werner* van Valckert. Beckett citerer (s. 161) en udtalelse af Høyen om dette billede. *Chr. IV selv har drejet;* dette er ikke rigtigt. Da de oprindelige sølvornamenter savnedes efter den svenske besættelse 1659–60 opsattes i Frederik IIIs eller Christian Vs tid 24 elfenbensrosetter (Beckett; inventaret 1794–98 har: „Sex og Tredsindstyve Roser af Elphenbeen under Loftet som er drejede"). *Marmor:* søjlerne var af ibenholt med elfenbenskapitæler.

Gallerie ved Siden, må være den lille gang bag kongens og dronningens bedestole „oven i kirken". Her hang 16 portrætter og 4 andre malerier. Den nu genåbnede indgang til *Kongens Forgemak,* Sommerstuens vestlige halvdel, er lige over for kongens bedekammer.

Side 77: *Mynte-Kabinet,* runddelen herved, i Mønttårnet. Herfra fører stadig en slisk til pengestykker ned til Skatkammeret i tårnets kælder.

Galleriet og *Conseils-Salen,* der tidligere var Audienssal, er bevaret ganske som ved indretningen i 1680erne (dog findes det omtalte bord ikke). *Krigshistorie:* den skånske krig 1675–79. *Haas:* Jonas Haas har ganske rigtig stukket flere små helfigursbilleder af konger angivelig efter originale stykker på Frederiksborg, men dog ikke efter Audienssalens malerier.

Kongens Audience-Gemak, Sommerstuens anden halvdel. *Tronen* var overført til Palæet i „Kalleboerne", Prinsens Palæ.

Side 78: *et Alter* i Kongens Kabinet, planen s. 79 nr. 8, er det, der nu står i Bedekammeret. Det er udført af Matthäus Wallbaum i Augsburg og blev købt hertil af Christian IV. Det har således intet haft med Æbelholt at skaffe; men formeningen herom var årsag til, at det 1815 blev overdraget til „kommissionen for oldsagers opbevaring" sammen med det med hvidt indlagte bord, hvorpå det stod og står. Derved blev det reddet fra branden. Engelstoft så bordet i Bedekammeret – på det lå Frederik IIs bibel – og her havde det også sin plads ifølge inventaret 1794–98, ligesom Odencrants så det her 1806. Alteret har åbenbart midlertidigt været flyttet. *Taffel-Uhr:* „Perpendickel Uhr med 1 Kobber Plade hvor paa er skildret Christi Fødsel med Speilglass for; Huuset uden om, med sort Træe og fortil med Ibenholt, indlagt med Skild Pade og Billed Snedker Arbeide, pa Siiderne og fortil forgylt", vist nok det eneste ur, inventaret nævner. I Kongens Kabinet hang bl. a. „1 Knæst. Kong Fridrich den 4de i forgyldt ramme." *Betrækket,* tapetet.

Dronningens Kabinet, stuen i krydshuset.

Sove-Gemakket, stuen eller gangen bag krydshuset. *Juliane Marie* formæledes 1752 med Frederik V på Frederiksborg, hvorefter parret opholdt sig et par måneder på slottet. Frederik IVs *Slaabrok* m. m. var hans arbejds-negligé; disse ting blev november 1859, en måned før branden, afgivet til Rosenborg, hvor de stadig findes.

Audience-Gemak, planen nr. 11; her hang bl. a. „1 stort Skilderie, som forestiller Kong Christian den 6te i Livsstørrelse".

Spise-Gemakket, nr. 12, det eneste rum, der havde beholdt flisegulvet; det var „omdraget med 12 Stk Tapeter, som ere vævet i adskillige Historier, med Guld og Sølv udi". Der har aldrig eksisteret nogen fabrik i Køge, se H. C. Bering Liisberg i Historiske Meddelelser om København VIII, 1921–22, 100–111. Tapeterne er antagelig brændt i 1859.

et Gallerie i nærheden af Spisegemakket; hermed menes den lange korridor, som efter Christian VIs ombygning o. 1740 går gennem næsten hele Prinsessefløjen langs vinduerne til gårdsiden.

Prinsesse Charlotte Amalie, Fr. IV's datter havde værelser i sydenden af Prinsessefløjen. Hun opholdt sig her nogle gange i 1770'erne.

Kron-Prinsens Gemak var det tidligere Fru Mutters Gemak (Englesalen, i Kongefløjens 2. sal), hvorfra der var adgang til Riddersalen. Her hang: „1 stort Mahlerie, Carl den 12te som Prinds og hans Broder, leegende med een Løve, af Kløcker Ehrenstrahl i een hvid Ramme med forgylte Lister". Antagelig brændt 1859. Blandt de øvrige nogle og tyve malerier nævner inventariet *Christ I og Christ IV Dronninger.*

Riddersalen står nu som en rekonstruktion udført efter branden 1859.

Side 79: *Christiansborgske Riddersal:* Christiansborg brændte 1794. *2 Vildmænd* etc. Her stod næsten legemsstore sølvfigurer af Føbus og Luna (solen og månen) med de tre Parcer (skæbnegudinderne) i midten, øverst Jupiters

ørn. Alt blev indsmeltet i 1645. Også Odencrants fik fortalt, at det var apostlene.

Side 80: *Positiv:* Compenius' orgel flyttedes 1692 til Riddersalen for at give plads til Elefant-ordens-kapellet. 1790 flyttedes det til Frederiksberg slotskirke, men står nu atter i slotskirken på Frederiksborg.

Mesterstykker: I 1775 fjernedes Karel v. Manders tapeter og gav plads for de (1794–98: 112) bedste malerier. (Tapeterne var dog åbenbart ophængt igen i 1806, da Odencrants så dem i Riddersalen; senere blev de igen fjernede. De brændte 1859). Om de af Engelstoft nævnte malerier kan anføres følgende.

4, nemlig b, f, l og p, kan ikke identificeres efter beskrivelsen i inventaret.

6 kan med nogenlunde sikkerhed identificeres, men er antagelig gået til ved den brand, som 1859 ødelagde det indre af Konge- og Prinsessefløjen samt Riddersalen, idet de nævnes i alle inventarerne, det sidste 1851–55.

Det er: c („1 lidet Portrait Bryststykke af Rubens"); g („1 stort Historisk Mahlerie forestiller Figurer i Livsstørrelse og een Skibs Bygmester som præsenterer et Model"); i („1 Skilderie, la Cecilie med Cijter og Noder af Salvator Rosa"); m („9 Stk. smaae 8te kandtede Portraits i sorte Rammer med forgylte Lister, alle Kongel. Familie Stykker, Knæstørrelse"); q („1 stort Jagtstykke med en Hjort og 1 Hund derpaa i Livsstørrelse af Rosa"); s („1 Historisk, Holliphernis og Judite").

Det samme gjælder d („1 Portrait Knæstykke Admiral Tromp, 1 ditto Admiral Rytter af Ferdinand Bøhl") og h („1 Portrait Livsstørrelse Carl Stuart af Holbein (sic!)"). I 1793 var fra Frederiksborg blevet udleveret til den kgl. malerisamling et portræt af Ruyter, udført af Ferdinand Bol, samt et af Carl Stuart, udført af Daniel Mijtens (Karl Madsen: Fortegnelse over den kgl. Malerisamlings Billeder af ældre Malere, 1904, nr. 49 og nr. 215). De portrætter af Ruyter og Carl Stuart, som Engelstoft har set, kan være gentagelser af det kgl. Galleris billeder.

De sidste 6 eksisterer endnu. k („1 stort Historisk Mahlerie, forestiller een græsk Brude Viielse, af van Hult" (?)) og n („En Vilt Sviine Hitze af Rosa") overførtes til den kgl. samling ifølge overhofmarskal Hauchs ordre af 22. nov. 1825, r („1 Portrait Knæstykke Græv Griffenfeldt") udleveredes nov. 1858 til Rosenborg. Ordet knæstykke kan dog give anledning til tvivl om identiteten, idet Rosenborgs billede er et bryststykke. Endelig blev de tre sidste, a („1 stort Mahlerie forestiller een Nordsk Vildtforlegger med adskillig Vilt hos sig samt een gl. Mand og een Abekat og 2 store Hunde"), e („1 Portrait Friedrich den 3des Dronning af Carl van Mandern") og o („een Tyr Hitze i Livsstørrelse"), reddet ved branden 1859 på Frederiksborg. Det første findes nu på Statens Museum for Kunst (inv. nr. 1377), det er malet af T. v. d. Hult; det andet er på Rosenborg (E. F. S. Lund: Danske malede Portrætter II, 278), det tredie på Frederiksborg.

Plafonden, loftet. *26 Mestere,* en tradition, som allerede Joh. Adam Berg

fortæller i Kurtze und eigentliche Beschreibung, 1646. Engelstoft begynder i nordenden. *Apotheker-Konsten* er destillering. *Skibsbyggeriet* er navigeringskunsten. *Vaabenmaler-Konsten* er Engelstofts sindrige udlægning af Christian IVs og Anna Cathrines våbner i sidste felt. *Maanedernes Symboler* og de fire årstiders sad over vinduesnicherne med indskrift. Disse felter er ikke rekonstruerede efter branden, men erstattet med andre fremstillinger.

De øvrige Værelser, d.v.s. Slotsherrens Hus (Amtsmandsfløjen) og Kancellibygningen. Som det ses s. 82 regner Engelstoft ikke bygningerne på holmen nærmest byen med til slottet, men til byen. Det er den samme opfattelse, som ligger bag Harsdorffs „snurrige" udtalelse, citeret af Beckett 222. *Gehejmeraad* Heinrich *v. Levetzau* (1734–1820), amtmand over Frederiksborg, Kronborg og Hørsholm amter 1771–1805. *Slotsforvalteren* Andreas Jørgen Goos, ifølge Hof- og Statskalenderen slotsforvalter 1777–1803; han døde 1821, 80 år gammel. *Springbrønden,* den såkaldte Køkkenbrønd i den indre slotsgård. Figuren herfra blev 1659 bortført af svenskerne; den nuværende er en afstøbning af originalen, der står i Drottningholms have ved Stockholm. – Neptunspringvandet, der led samme skæbne, var der intet spor at se af i 1797.

Side 81: *3 mk.* Den omvisende fuldmægtig hævdede 1806 overfor Odencrants, at alle honnette folk gav ham 1 rdl. (foruden de 2 rdl. til slotsforvalteren).

fritstaaende Port, Ringridningsporten, der står her stadig (af Didrik Gercken i 1730'erne, erstattende den tidligere). *yderste Port,* Møntporten (gennemkørslen under Audienssalen). I sandstensrelief ses et par som beskrevet, antagelig Alexander den Store og Roxane.

Side 82: *chinesiske Hus,* en trækbygning for enden af haven, hvor der nu står en mindestøtte for Chr. D. Reventlow. Dette hus eksisterede fra 1743/44 til 1768. Iøvrigt er haven velbevaret i den af Engelstoft beskrevne skikkelse. *Badstuen* lidt vest for haven. Herfra var tinnet solgt 1794, og 1795 overlod man oberst Christian Holten (1733–1802) bygningen til beboelse. 1801 boede han i Hillerød, Kiøbenhavnsgade 81.

sidste Slots-Broe, Engelstoft mener S-broen, se noten til s. 80.

Trunte: Engelstoft har læst galt på kortet og knyttet dette navn (der står i virkeligheden Trunte H[us]) til en lille bebyggelse, der er markeret på kortet her og som hedder Ventegodt, et vangehus og ikke en landsby. Det lå, hvor Harløsevej drejer fra landevejen Hillerød-Frederiksværk. ***Frue Kall,*** se noten til s. 34.

Side 83: *Mehrlose, Mærlose,* nu Meløse.

Eberholdts Kloster: Augustinerklostret på Eskilsø blev 1175 flyttet til Æbelholt; 1560 ophævedes det og blev nedbrudt, materialer herfra blev benyttet ved byggeri på Frederiksborg. De sidste rester af ruinen forsvandt om ved midten af 19. årh. og tomten kom under plov. Først efter udgravninger 1935 ff. er ruinerne atter kommet for dagens lys, se Møller-Christensen i

F. F. A. 1948. *Liigsteen,* en gravsten over rigsråd, ridder Aage Andersen Thott, † 1520, lensmand på Dronningholm. Ifølge Møller Christensen var den synlig endnu i 1840erne. *Pontoppidan* i Danske Atlas II, 315.

Hr. Ussing, Henrik (1743–1820), sognepræst i Lille Lyngby-Ølsted 1790–1808, en begavet, men berygtet præst og skribent. Han var indviklet i talrige processer, flere gange anklaget og dømt, suspenderet, landsforvist m. m. 1808 fik han befaling til at nedlægge sit embede. Se Kirkehist. Saml. 4. R. II, 376.

Side 85: de græske ord betyder: fortrinsvis.

Magle-Høy, godt et par km. syd for Frederiksværk, 70 m høj. Et morsomt vidnesbyrd om Maglehøjudsigtens store berømmelse i datiden er det 213 cm. brede panorama, som er litograferet efter en tegning af J. W. Vos o. 1830.

Frideriksværk krudtværk, kanonstøberi m. m. er oprettet af general J. F. Classen (1725–92) 1756 og følgende år. Værket har navn efter Frederik V. Se om værkerne Egon Eriksen: Frederiks-Værk, 1956, og samme: Krudtværket på Frederiksværk, 1958. *Plantage,* krudtværkets grund og de omgivende bakker blev af Classen beplantede med skov for at dæmpe virkningen af eventuelle eksplosioner.

Guarnison, til vagt på værket var der udkommanderet et detachement soldater – dog næppe invalide. *Scherning,* E. P. Tscherning (1767–1832), krigsministerens far, var inspektør på værket 1794–1830.

Side 86: *Larsen,* måske købmand Henrik Larsen; men iøvrigt havde mangfoldige folk i Frederiksværk logerende. *Todberg,* Lars Krogh Thodberg († 1806), gift med Johanne Marie f. Schiødt († 1834), en datter af den madam Schiødt, der holdt marketenderi på torvet.

Kanal, gravet 1717–1719 for at skaffe Arresøen et afløb. Først en halv snes år senere begyndte man at anvende dens vandkraft industrielt.

Side 88: *Værelser og . . . en Have,* allerede fra Classens tid, da man gik over til at lade en stor del af arbejdernes løn være naturalier, bl. a. netop bolig. *Guldsmed,* ordet er nok løbet Engelstoft i pennen, da han skulle beskrive den mangfoldige virksomhed, eller han kan have tænkt på kunstsmedene.

hvert Aar er en overdrivelse; Peder Falster opregner 1793 10 eksplosioner af krudtmøller siden 1762, Nogle Fortællinger betræffende det Frederiksværkske Etablissement, 1858 (skrevet 1793). *fast,* hurtigt.

3000 Centner; Engelstoft synes at mene, at værket producerede 6 × 3000 centner krudt årligt, men det er utvivlsomt en formidabel overdrivelse. Staten, værkets største kunde, aftog vistnok o. 2000 centner årligt. *Til et Centner:* krudtet bestod almindeligvis af 75 % salpeter, 10 % svovl og 15 % kul; men forholdstallene kunne ændres, når særlige egenskaber ønskedes. Med Engelstofts tal får man meget stærkt krudt.

Salpeteret, på Frederiksværk var der tre salpeterhytter, men de blev ikke

brugt i disse år. Man købte normalt ostindisk salpeter gennem Asiatisk Kompagni.

Side 89: *conus,* kegle. *uden Rensning,* det er ikke rigtigt; det svovl, man købte, blev smeltet, så urenheder kunne fjernes. Men tidligere i 1790erne havde man gjort forsøg med at rense svovlet ved destillation; den metode var opgivet igen. *Eegetræe* giver dårligt trækul, men at det er blevet brugt ses af Falster, 108. Helst brugtes bløde træsorter som hassel, el og lind. *Gryder,* fordi trækul, som er brændt i miler, oftest er forurenet af jord og sten og derfor uanvendeligt i krudtfabrikationen. *Dyst[e]brænde,* af vrietorn.

3 Møller sprang i luften 2. 1. 1762.

Kornmøllen, rettere korne- eller kørnemøllen. *fugtige,* nemlig i teknisk forstand; det stampede krudt indeholder 10–12 % vand. *Pokkenhols,* guajaktræ, en meget hård træsort. *Valser:* nogle løstliggende runde plader, o. 25 cm. i diameter og 8 cm. tykke, gled ved sigtens bevægelser over krudtet og pressede det gennem hullerne i læderbunden (Engelstoft siger pergament).

Side 90: *Eengang . . . sprungen i Luften* forslår ikke. Falster, 85, melder om eksplosioner af tørrehuse 1764, 1765, 1782 og 1784.

polerede Krudt: kun krudt til håndvåben poleredes.

Moss i Norge, hvor der var et jernværk.

Giethuset er bygget 1756 og tilhører nu De forenede Jernstøberier.

Side 91: *Jernstøberiet* i den nordlige sidefløj åbnedes 1769. *Ætna hæc* etc.: Denne smedie bringer Frederik de uimodståelige våben, som skal besejre fjendernes raseri.

Metalstøberiet d.v.s. bronzestøberiet.

Gitter-Værker: gitterværket omkring Frederik Vs statue på Amalienborg plads er forfærdiget på Frederiksværk.

Masse af Jern, Engelstoft mener bronze, han taler jo her om bronzestøberiet og siger iøvrigt siden ganske rigtigt, at man ikke mere her støber jernkanoner. Det er rigtigt, at også jernkanoner støbtes massive, og i Classens tid havde man i nogle år forsøgsvis støbt jernkanoner, men kun haft held med de mindste størrelser.

Side 92: *hemmelig,* måske er der tale om det boreværk, som den franske kanonsmed E. J. Peyrembert havde indrettet 1751 og som Classen overtog på den betingelse, at det fortsat skulle være en hemmelighed. – Det er vistnok højst tvivlsomt, om man på Frederiksværk udelukkende anvendte lodret boring. Falster nævner udtrykkelig (12), at Andreas Sorge 1769 indrettede et perpendikulært boreværk, som 1793 „endnu kunne ses i metalstøberiet", en formulering, der tyder på, at det var noget usædvanligt. På Wincklers stik, som gengives her s. 87, ses i frisen foroven en vandret boring.

Valsemaskine: et egentligt valseværk indrettedes først 1805.

150 pundigere, d.v.s. at mørserne udskød kugler af 150 punds vægt. Sådanne mørsere var støbt 1772 efter tegning af Wilh. v. Huth. Efter det såkaldte Carl af Hessens system, som blev anvendt fra 1766 til lidt ind i det 19. årh., støbtes kanoner fra 1 til 18 ℔ og haubitsere fra 10 til 36 ℔. Disse to sammenfatter Engelstoft under betegnelsen kanoner.

Metalcompositionen: kanonmetal indeholdt ikke over 10–11 % tin. *Tutenage* var en metalblanding, der blev tilsat dels af hensyn til bronzens farve, dels for at lette rensningen, se C. Nyrop: Johan Frederik Classen, 1887, 321.

Comes de Ahlefeldt invenit: grev Ahlefeldt opfandt den. Engelstoft har helt misforstået denne bemærkelsesværdige kanon. Den er daværende overkrigssekretær, generalløjtnant Conrad Ahlefeldts (1707–91) bidrag til datidens almindelige bestræbelse på at fremstille en brugelig bagladekanon; den er fra 1761 og opbevares nu på Tøjhusmuseet i København. Når kanonen skal lades, tager man stødbunden og stykket med fænghullet op. Også på andre måder er kanonen et eksperiment; løbet er foret med jern og den har jernlavet. – Misforståelsen kan måske tildels forklares af, at man kan have fortalt Engelstoft, at alle kanoner på Frederiksværk blev udstyret med en særlig blok til fænghullet; når det var brændt ud, kunne man udskifte blokken og behøvede ikke at kassere kanonen. Men det kunne ikke foretages under en hastig retirade!

Side 93: *Skolen* var oprettet af Classen. *Horrebow,* der boede 1801 en ung skolelærer på værket ved navn Thuvo Sørensen. (En kontorbetjent Falk Tursman Horreboe kan måske en tid have haft med skolen at gøre). *Lieutnant Mutterspach,* Christian Muderspach (1770–1834), senere major og materialforvalter. Han virkede også som ætser, d.v.s. udsmykkede sabelklinger o. l., se H. D. Schepelern i Våbenhistoriske Aarbøger Xb, 1960, 139, 145.

For smeddede man: man var gået bort fra smedejern som kanonmateriale allerede i 16. årh., men E. J. Peyrembert havde i 1750erne gjort nogle mislykkede forsøg på at fremstille smedejernskanoner. Det er sikkert en beretning om disse forsøg, Engelstoft har fået galt i halsen.

Clasens Gaard Arresødal, bygget 1786.

Side 94: *Freden,* foreløbig fred mellem Napoleon og Østrig var sluttet i foråret; om efteråret blev den endelige fred sluttet ved Campo Formio. *Norge* kunne ikke brødføde sig selv; men efter ophævelsen af det danske kornmonopol i Norge 1788 havde man bestandig frygtet, at dette land skulle kunne forsyne sig andensteds fra.

Wolk, antagelig den senere byfoged i Nyborg Bertel Wolk, der døde 1818, 62 år gl. 1801 synes han at være flyttet fra Slangerup. *Vet[t]urino,* italiensk: kudsk. *Frederiksund er . . . lille,* byen havde ved folketællingen 1801 262 indbyggere. *Slangerup,* se s. 112.

Færgestedet, se herom, ganske vist for en lidt senere tid (1802–12) Holger Munk i F. F. A. 1958, 50 ff.

Side 96: *Erdtmann,* Zacharias Ardtmann († 1802), færgemand ved Jægerspris-overfarten fra omkring 1769.

Hempel, Johan Melchior (1729–1802), kirurg og gæstgiver i Jægerspris 1781–1801.

Eschildsen, Hans Henrik (f. o. 1741), kammerråd og inspektør ved Jægerspris gods. Hans *Fuldmægtig* var i 1801 Andreas Lange (f. o. 1758).

den gamle Form, en meget forenklet byggehistorie! Nordfløjen indeholder en senmiddelalderlig bygning, det gamle Abrahamstrup (se billedet side 99). Sydfløjen er bygget af Christian IV, prins Carl forhøjede begge fløjene med et stokværk, og endelig blev østfløjen tilføjet i 1740erne; men siden da er der ikke sket væsentlige ændringer. Prins Carl satte efter ombygningen 1721–2 to tavler, een med indskrift fra Davids 22. salme, v. 26, samt den her nævnte: Apostlenes Gerninger II, 21: Og det skal ske, at enhver som paakalder Herrens Navn, skal frelses.

Side 97: *Abildgaards* billede, som er gengivet side 101, hang over kaminen. Det er stukket af G. Haas 1784.

Prinsessen, arveprinsensens gemalinde, Sophie Frederikke. *Numa Pompilius,* i inventaret for året 1798 opføres i „Hendes Majestæt Dronningens Gemak": „1 stort Skilderie Numa Pompilius med forgyldt Ramme"; her findes det endnu efter inventaret 1844–46. Hvor det er nu vides ikke.

Arveprinsen og *Guldberg.* Arveprins Frederik ejede Jægerspris 1773–97. Kabinetssekretær Ove Høegh-Guldberg var den, der forestod indretningen af mindeparken med Wiedewelts mindestøtter, i alt 54, opsat 1777–89. 1836–41 fornyedes 7 af støtterne af H. E. Freund. Engelstoft har overset støtterne for 1) Johan Rantzow, skønt han er gået lige forbi den, 2) Peder Skram, 3) Thomas Caspersen Bartholin og Thomas Thomasen Bartholin, hans Søn, samt 4) Jens Lassen, Oluf Stenvinkel, Lorens Tuxen, Henrik Gerner. De tre sidste støtter står på stier, de to studenter ikke er kommet ad (Th. Ussing: Mindestøtterne paa Jægerspris, 1924, meddeler et kort, hvorpå man kan følge deres krydsen gennem anlægget. Fra hovedbygningen er de gået mod øst, nord på langs skydebanen, sydpå midt igennem, krydsende deres første vej og mod vest syd for denne. Derpå mod nord og tværs gennem haven mod øst, afsluttende øst for Fasangården). *3)* naturligvis J. H. Ernst Bernstorff.

Side 99: *13) Grønland,* rettere Godthaab Distrikt, hvor Hans Egede landede.

Side 100: *17) Compas:* en tegning af det af Gerner konstruerede pumpeværk til dokken på Holmen. *30)* misvisende beskrivelse: på en lav fod står stavnen af et krudtsprængt skib.

Side 102: *38)* skal være: Frederik Rostgaard. *43)* Prins Ferdinand af Brunsvig (1721–92), broder til enkedronning Juliane Marie, arveprins Frederiks moder. Indskriften lyder i oversættelse: Til ære for Ferdinand, den bedste moders

broder, der besøgte os i sommermånederne år 1778 (Engelstoft har sat et X for meget). Stenen er rejst 1779. Denne bekendte hærfører har næppe ligget den danske stat til økonomisk byrde; den sure tone er Engelstofts sædvanlige overfor alt hofvæsen.

46) A står for Absolutus, frikendt; meningen er: historien frikender den for landsforræderi dømte Griffenfeld. Det er vist stadig den herskende mening, se f. eks. Knud Fabricius i Schultz Danmarkshistorie III, s. 414–5. C. Molbech har altså ret, endog når det gælder en historiker og latiner, når han skriver, at „ikke Mange skulde vide eller falde paa" A'ets betydning (Ungdomsvandringer i mit Fødeland II, 1815, 28).

Side 104: *Skydebane,* i inventaret 1798 opføres under „Fasan Haugen: 1 Skyde Maskine betrukken med Lerred og mahlet med 2de Skyde Skiver".

Juliane-Høy's anlæg er udformet af Johannes Wiedewelt 1776.

Side 106: *stor Steen,* en runesten, fundet i Nedre Telemarken i Norge, og som sammen med flere andre fundne sager blev sendt til Danmark 1782; arveprinsen lod stenen anbringe her. Teksten er: igijonhalaR, d.v.s. Igjas sten. Den er skrevet med ældre runer og stammer fra o. 500. Den 6. rune har kun en lille tværstreg (n), 7. og 8. en forbundet med en tværstreg (ha sammenskrevne), se Sophus Bugge: Norges Indskrifter med de ældre Runer I, 1891–1903, 174 ff.

Qvod qvatuor etc.: Denne grav, som forfædrenes fromhed for mindst otte århundreder siden byggede til opbevaring af fire afdødes ben, den åbnede den allerhøjeste fyrste Frederik med pietetsfuld hånd og bestemte, at den skulde betegnes med denne mindesten, den Frederik som var medarving til det fædrene rige og de fædrene dyder, undersåtternes håb, pryd og glæde.

saa kaldte Phasanhave; selve fasaneriet var nedlagt under Struensee. Det genoprettedes 1829, men nedlagdes igen.

Jomfruen, en hængebøg, som omtales allerede i overjægermester Vincents Hahns tid. Han ejede gården 1673–79 og gav den sit nuværende navn. *af flere træer,* en kreds af lindetræer danner et lysthus.

Side 107: *ældgammel Bøg* med navne; den gik ud og blev fældet 1895.

Flyvesandet, det nuværende Tisvilde hegn. Sandflugten havde vel været holdt nede et halvt hundrede år, men skovplantningen var først begyndt 1793. *Sct. Helenæ Kilde* og *Grav,* nord for Tisvildeleje. Valfarterne hertil ebbede ikke ud før midt i det 19. årh. *Dr. Lange,* apoteker, dr. med. Johan Christian Lange havde i 1756 udgivet bogen: „Lære om de naturlige Vande, som findes ved Kiøbenhavn og til allehaande Nytte af dens Indbyggere meest blive anvendte". Her anlægges et naturvidenskabeligt synspunkt på anvendelsen af kildevandet, som ellers omfattedes af overtro. *Asersboe,* en ladegård, som på grund af sandflugten blev opgivet i 17. årh. Se F. F. A. 1908. *Hempel havde selv erfaret det,* Hempel var læge, kirurg på Jægerspris distrikt!

Skoven, færgelunden.

Færgemanden hed Zakarias Ardtmann. Han havde en 13-årig datter Ane Marie.

Side 108: *Winnerød Kirke* blev nedbrudt og genopbygget 1884, men kapellet med Classens gravmonument fra 1795 af Wiedewelt blev bevaret. Den var indtil 1911 sognekirke for Frederiksværk. *Fratri:* For min broder. Monumentet er rejst af P. H. Classen, J. F. Classens († 1792) broder. *Suo marte* etc.: ved sit mod og sin gavmildhed væbnede og prydede han landet.

Side 109: *Tandem* etc.: den gode sag vinder omsider sejr.

Skovfogden antagelig den Johan Jacob Skoufoged, der 1801 boede i Lundehuset i færgelundens nordkant. Han var da 68 år gammel; men hans kone Gundil Larsdatter var åbenbart ung, for deres to børn var 3 og 2 år. Endnu i 1801 omfattede husstanden en karl og en pige.

Troldrækken findes anført på Videnskabernes Selskabs kort „Trolrækken", to langdysser. Navnet er bevaret i Troldegård vest for Nyhuse, 6 km. nordvest for Jægerspris, se F. F. A. 1936, 6.

Side 110: *Frideriks-Kilden,* i lundens nordlige del. At der har været et anlæg ved kilden med en hytte, som Engelstoft skriver, vides der ellers ikke noget om. Mulige rester er forsvundet, især fordi kilden har været anvendt til Stiftelsen Jægerspris' vandforsyning.

Sveitser-Huset ligger lidt længere mod syd, ikke langt fra færgekroen. Fra august 1794 stammer følgende beskrivelse af det: det „bestaaer af en stor Stue og to mindre Kabinetter, af hvilke det eene især er meget smukt, Væggene ere malede med Blomster og Sommerfugle, hvilket seer nydeligt ud. – Det andet er meere simpelt, men også meget smukt. Desuden er der et lidet Kiøkken hvor der kaages Theevand for Herskabet", Johan Severin Holten, se Fra Arkiv og Museum II, 1903–05, 261 og 268; sml. Eiler Hagerup Tregder: Haandbog for Reisende, 1824, 56.

Side 111: *et malet Bret,* det findes nu på Teatermuseet; en kopi af det hænger i Schweitzerhuset. *acteur Knudsen,* skuespiller Hans Christian Knudsen (1763–1816), som blev protegeret af arveprins Frederik. En tid lang, 1802–11, varetog han færgetjenesten ved Jægerspris, se F. F. A. 1958. *Sophie,* arveprinsens gemalinde, prinsesse Sophie Frederikke af Mecklenborg-Schwerin (1758–94). Arveprinsen døde først 1805.

Kong Frodes Hoy ligger lige nord for broen over Værebro å, efter sagnet kong Frodes begravelse. *Rudera,* ruiner; efter sigende stod der endnu hvælvinger af klosterkirken ind i det 19. årh. *Abbed Vilhelm,* af Augustinerordenen, blev indkaldt fra Paris 1165; han nedlagde klostret på Eskildsø og flyttede det o. 1175 til Æbelholt.

Side 112: *Slangerup,* en købstad med under 350 indbyggere og i tilbagegang. (*Hobroe* etc.: Engelstoft var student fra Randers). *Byfogd Arff,* Lorenz Arff

(1750–1817). Han var søn af rektor Peder Arff i Viborg og blev 1787 byfoged i Slangerup. Hans utilfredshed med forholdene, som han åbenbart udbredte sig om til studenterne, fik ham til 1798 at søge embede i Christianssand, og han blev i Norge til sin død.

Blodhøy nord for Slangerup. Navnet nævnes i Trap 2. udg. (1872) men ikke i de senere udgaver, så navnet er muligvis gået af brug. *Feldtslag;* om slaget 1147 mellem Svend Grathe og Knud Magnussøn stod her eller ved Slangerup ved Ringsted vides ikke.

Side 114: *Tauer,* Morten Taur (1750–1827), nordmand, student fra Helsingør skole 1771. Han blev degn i Slangerup 1783, men han blev trods sin utilfredshed med byens forhold her indtil sin død. (Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie (1937) med biografier af Arff og Taur).

Musikus for Christ. IV, Villads Andersen Aalborg (1593–1637) var sanger ved hoffet 1618–27 og blev 1629 sognepræst i Slangerup. *en Friis,* Peder Pedersen Friis (1684–1729), sognepræst i Slangerup 1704–28. *Hic situs sum* etc.: Her er jeg nedlagt, som er intet; hvis jeg var noget, mens jeg levede, var jeg det mere i andres mening end i min egen. Jeg skal blive noget, når jeg ved den udødelige gud bliver Peter Friis Pedersen, forhen dette steds uværdige sognepræst, født i Svendborg 29. sept. 1664; når jeg har levet 64 år, 2 måneder og 27 dage er jeg holdt op at leve på jorden år 1729, den 26 i december måned, så at jeg i himlen kan leve uden års, måneders og dages mål.

Side 115: *fra ældgamle Tider,* ikke helt korrekt, idet den gamle kirke nedbrødes og en ny byggedes o. 1586–88. *et catholsk Alter;* dets midtfelt er i 1935 indsat i altertavlen som hovedbillede. Før da hang det i tårnet. Det er fra o. 1450–75. *Martyr-Billede,* en kristusfigur, samtidig med altertavlen, o. 180 cm. høj. *Døbebekkenet:* omskriften læser E. galt. Der står: „Dette becken høer til sancte Michels Kierche y Slangerup." Det findes her stadig; det er skænket 1634 af Frederik Urne. *Nicolaij Kiercke,* klosterkirken, der menes at være forfaldet i det 17. årh. *Ths. Kingo* var sognepræst i Slangerup 1668–77. *Raben,* Nikolaj Christensen Raben (1748–1811), sognepræst i Slangerup 1782–1811, provst. *Eric Ejegod;* det anførte sagn kan siges at have den kærne af sandhed i sig, at der i Erik Ejegods tid i Slangerup byggedes en kirke, der var så anselig, at den synes fra først af at skulle tjene som f. eks. klosterkirke. Klosteret oprettedes dog først i Valdemar den Stores tid.

18 Rd., byfogdens væsentligste indtægt hidrørte fra stillingen som vejer, måler og vrager i Frederikssund.

Walckendorfs Colleg.; Engelstoft var blevet alumne på Valkendorfs kollegium 11. 2. 1795; et halvt år efter, den 7. juni, brændte bygningen under den store brand. Først september 1798 var bygningen genrejst, men alumnerne flyttede ind, efterhånden som værelserne blev færdige, således åbenbart Engelstoft allerede før dagbogens tidspunkt.

BERETNING

OM

SAMFUNDETS VIRKSOMHED 1959-60

Samfundets generalforsamling afholdtes tirsdag d. 26. jan. 1960 på hotel Leidersdorff i Hillerød, omfattende regnskabsårene 1957-58 og 1958-59, idet generalforsamlingen for 1957-58 på grund af den overvældende tilslutning ved udflugten d. 12. sept. 1959 til Roskilde og Lejre af pladsmæssige grunde ikke lod sig afholde, hvorefter medlemmerne gav bestyrelsen tilslutning til at fortsætte provisorisk. Viceskoleinspektør H. C. Rosted, Hørsholm, valgtes til dirigent. Formanden aflagde beretning, og kassereren, sparekassefuldmægtig L. Larsen, Hillerød, fremlagde de to års regnskaber. Beretninger og regnskaber godkendtes uden yderligere bemærkninger. Ved bestyrelsesvalget genvalgtes læge A. H. Riise, Hillerød, kommunelærer J. Rosenkilde-Nielsen, Humlebæk, borgmester Sigurd Schytz, Helsingør, samt dr. phil. Jan Steenberg, Hillerød. Ligeledes genvalgtes revisorerne, kontorchef With Jensen, Hillerød, og hovedbogholder H. P. Olsen, Hillerød. Efter generalforsamlingen holdt forfatteren Palle Lauring foredrag om forholdene mellem de skandinaviske folk gennem tiderne. Ved sin store fortrolighed med emnet og sin blændende veltalenhed fængslede Palle Lauring sine tilhørere stærkt, og formanden kunne med god grund takke foredragsholderen for hans udmærkde foredrag.

Den sædvanlige efterårsudflugt fandt sted lørdag d. 17. september 1960. Den gik til Halsnæs. Melby og Torup kirker forevistes på forbilledlig måde af dr. Jan Steenberg. Selskabet drog derefter videre til dyssen i Grønnesse skov, hvor fru konservator Thorvildsen, Nationalmuseet, talte om dyssen og dyssekulturen

og ligeledes redegjorde nærmere for den nærliggende Sølager-dynge. Hendes lunerige skildring af den internationale arkæolog-kommissions forhandlinger om affaldsdyngekulturen og besøg ved Sølager var både fængslende og fornøjelig. På vejen videre frem passerede selskabet forbi Sølager-dyngen. En affaldsdynge, mere eller mindre gemt under jordoverfladen, frembyder intet særligt for øjet, hvorfor man ikke foretog nogen besigtigelse, men nøjedes med at henlede opmærksomheden på stedet. Færden gik dernæst over Lynæs fiskerihavn videre til Knud Rasmussen-museet ved Spodsbjerg, der forevistes af museets kustode.

Aftensmaden indtoges i Lynæs. Ved fru Morten Olsens formidling havde Hundested Turistforening sendt os duplikerede eksemplarer af Halsnæs-sangen, der blev afsunget under måltidet. Formanden gav dernæst en kort redegørelse for Halsnæsfiskeriet før og nu, hvorefter den vellykkede udflugt afsluttedes.

På grund af svigtende helbred har forfatteren Anders Uhrskov desværre nedlagt sit bestyrelseshverv. Anders Uhrskov indvalgtes i samfundets bestyrelse den 23. januar 1914 i stedet for højskoleforstander Begtrup. Gennem et meget langt tidsrum har han virket dels i skriftudvalget, dels senere som almindeligt bestyrelsesmedlem. Som folkelivsforsker, højskolelærer, museumsmand, forfatter og bibliotekmand har Uhrskov viet et langt liv til oplysningsarbejde. Han er desuden forfatter til adskillige afhandlinger og skrifter udsendt af historisk samfund, og samfundet takker ham både for mange års samarbejde og for hans betydningsfulde virke for at fremme forståelsen for og kendskabet til egnens historie, et betydningsfuldt arbejde, hvor hans interesser helt er faldet sammen med samfundets ønsker og formål.

I regnskabsåret 1959–60 bestod bestyrelsen af følgende medlemmer:

Fhv. sognepræst Villads Christensen, København, tidl. Græsted,
forfatteren, redaktør Erland Gribsø, Frederiksværk,

sognefoged Hans Jensen Hansen, Ølstykke,
amtsskolekonsulent L. C. Jensen, Gilleleje (skriftudvalget),
museumsdirektør Knud Klem, Helsingør (formand, skriftudvalget),
sparekassefuldmægtig L. Larsen, Hillerød (kasserer),
gårdejer Morten Olsen, Tømmerup, Dyssekilde,
museumsdirektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg slot (sekretær, skriftudvalget),
læge A. H. Riise, Hillerød,
lektor H. Ring, Helsingør (skriftudvalget),
kommunelærer J. Rosenkilde-Nielsen, Humlebæk,
borgmester Sigurd Schytz, Helsingør,
dr. phil. Jan Steenberg, Hillerød.

Samtlige bestyrelsesmedlemmer tager gerne imod nye indmeldelser.

I regnskabsåret 1959-60 har samfundet modtaget følgende tilskud: staten 1270 kr., Frederiksborg Amtsfond 200 kr., Frederikssund kommune 100 kr., Frederiksværk 100 kr., Helsingør 200 kr., Hillerød 100 kr., Farum 50 kr., Birkerød 100 kr., Frederiksborg slotssogn 100 kr., Hørsholm 50 kr., Strø 10 kr., Gerlev-Draaby 50 kr., Vejby-Tibirke 25 kr., Alsønderup 20 kr., Ølstykke 25 kr., Melby 20 kr., Græsted-Maarum 25 kr., Stenløse-Veksø 25 kr., Fredensborg 25 kr., Kyndby-Krogstrup 25 kr., Nørre Herlev 25 kr., Søborg-Gilleleje 25 kr., Blistrup 25 kr., Ramløse-Annisse 20 kr., Slagslunde-Ganløse 25 kr., Lynge-Uggeløse 25 kr., Skibby 10 kr., Lillerød 50 kr., Ølsted 25 kr., Kregme-Vinderød 50 kr., Slangerup 20 kr., Helsinge-Valby 50 kr., Tikøb 25 kr., Uvelse 10 kr. og Blovstrød 50 kr., Sparekassen for Frederikssund og Omegn 25 kr., Spare- og Laanekassen for Kronborg vestre Birk 50 kr., Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 250 kr., Sparekassen for Helsingør og Omegn 100 kr. og Sparekassen for Frederiksværk og Omegn 100 kr. Desuden har Carl Julius Petersens Hjælpefond bevilget 1.000 kr.

Samfundet bringer alle bidragydere en varm tak for den støtte, der gennem bidragene er blevet dets virksomhed til del.

Opmærksomheden henledes på, at samfundets medlemmer for nedsat pris (10 kr. + porto) kan abonnere på det af „Dansk historisk Fællesforening" udgivne tidsskrift „Fortid og Nutid", der udkommer med ca. 8 ark årligt. Samfundets medlemmer kan ligeledes til favørpris (ved indsendelse af beløbet til postkonto 86264, Fortid og Nutid, Landsarkivet, Viborg), købe følgende af foreningen udgivne skrifter:

E. Kromann: Skriftens Historie i Danmark (4,50 kr., bogladepris 6,00 kr.).

Holger Hjelholt: Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen (6,80 kr., bogladepris 8,50 kr.).

Helge Søgaard: Litteraturvejledninger for kulturhistoriske provinsmuseer (3,00 kr., bogladepris 4,50 kr.).

Endelig henledes opmærksomheden på, at samfundet tilbyder sine medlemmer at erhverve de udkomne hefter af „Danmarks Riges Breve", omhandlende Frederiksborg og Holbæk amter, for ialt 3 kr., incl. porto. Styrelsen håber, at medlemmerne i stort tal benytter sig af dette favorable tilbud. Alle henvendelser herom sker til samfundets sekretær, museumsdirektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg, Hillerød.

Derimod er den tidligere opnåede favørpris på Nationalmuseets årsskrift „Nationalmuseets Arbejdsmark" bortfaldet som følge af en nyordning af salget af Nationalmuseets publikationer.

For at billiggøre udsendelsen af årbogen har samfundets ekspedition de sidste år forsøgt at vedlægge et girokort og ikke benytte opkrævning. Erfaringerne har været så gode, at udsendelsen indtil videre vil ske på denne måde. Vi håber, at medlemmerne vil indbetale kontingentet hurtigt efter modtagelsen til postkonto nr. 63278.

Udmeldelse må – for at være gyldig – være sket skriftligt til sekretæren, museumsdirektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg slot, Hillerød, inden årbogens udgivelse.

OVERSIGT OVER REGNSKABET FOR TIDEN 1/10 1959-30/9 1960

INDTÆGTER	kr.	øre	UDGIFTER	kr.	øre
Kassebeholdning pr. 1/10 1959	7.490	55	Forsikring	12	96
Kontingent og salg af publikationer	6.831	30	Trykning af årbog, honorar m. v.	7.285	35
Bidrag:			Kontorartikler, porto	130	68
staten	1.270	00	Møder og foredrag	700	05
amtet	200	00	Dansk historisk Fællesforening	100	80
kommuner	1.485	00	Medlemsturen 17/9 1960	1.513	26
pengeinstitutioner	525	00			
Carl Julius Petersens Hjælpefond	1.000	00			
Medlemsturen 17/9 1960	921	50			
Renter	260	84	Kassebeholdning	10.241	09
	19.984	19		19.984	19

Samfundets medlemmer kan, så længe oplag haves, købe ældre årgange af årbogen til reduceret pris.

Årbøgerne for årene: 1911, 1912, 1913, 1914, 1921, 1922, 1927, 1929, 1930, 1932, 1934, 1935, 1936, 1941, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1951 2,00 kr.
Årbøgerne for 1952, 1953, 1954 ..... 5,00 kr.
Årbøgerne for 1955, 1956, 1957, 1958, 1960 ..... 8,00 kr.

Joachim Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, ved Hans Ellekilde (1915), 279 s. ..... 6,00 kr.
Fra det gamle Helsingør (1925), 126 s. + XXVIII s., 10 ill. ..... 5,00 kr.
Fr. Weilbach: Fredensborg Slot (1928), 136 s., 77 ill. 6,00 kr.
Arnold Olsen: Nordsjællands Helligkilder (1929), 52 s. med 36 tegninger af Arnold Olsen ..... 1,00 kr.
Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie I. Tiden til 1809 (1931), 416 s., 112 ill. 6,00 kr.

Samme: II. Frederikssunds Historie 1810–70 (1937), 261 s., ill. ..... 4,00 kr.
Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie (1933), 288 s., 44 ill. ..... 3,00 kr.
Erland Gribsø: Frederiksborg Amts Kirkeklokker (særtryk af årbogen for 1934), 63 s. ..... 1,00 kr.
Foredragene fra det 16. danske Hjemstavnsstævne 1.–7. aug. 1938 (årbog II for 1939), 194 s. + XVIII s., 26 ill. ..... 3,00 kr.
C. M. Smidt: Nordsjællands middelalderlige Mindesmærker (1939), 55 s., 22 ill. ..... 1,00 kr.
Anders Uhrskov: Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie. I. Fra Stavnsbaand til vore Dage ..... udsolgt
Samme: II. Handel, Haandværk, Fiskeri (1939), 176 s., 52 ill. ..... 3,00 kr.
Samme: III. Fra Land og By (1940), 237 s. samt register ..... 3,00 kr.
Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt (1943–44; årbog for 1942–43), 392 s., 118 ill. ..... 6,00 kr.
Anders Uhrskov: Frederiksborg Amt i Litteraturen. En Bibliografi (1946), 123 s. ..... 5,00 kr.
Jan Steenberg: Christian IV's Frederiksborg (1950), 190 s., 33 ill. ..... 8,00 kr.
Bodil Høyer: Dagligt Liv paa en nordsjællandsk Bondegaard i Midten af forrige Aarhundrede (1955), 175 s., 17 ill. ..... 7,00 kr.
A. P. Larsen: Naturfredning i Frederiksborg Amt (1958), 155 s., ill. ..... 10,00 kr.
Henning Henningsen: St. Olai kirke, Helsingør, historie og beskrivelse (1959), 212 s., rigt ill. ..... 10,00 kr.

De øvrige af samfundet udgivne skrifter er alle udsolgte. Med undtagelse af årene 1929 og 1939 er der for de år, i hvilket særbøger er udsendt, ikke udgivet nogen almindelig årbog.

REGISTER

Aalborg, Villads Andersen, 141.
Abel, Martin, 69, 130.
Abildgaard, Nicolai, 97, 101, 118, 128, 138.
Abrahamstrup, 96, 99, 138.
Aggershvile, 25, 119.
Ahlefeldt, Conrad, 92, 137.
Algarotti, Francesco, 14, 19, 117f.
Als, Peder, 48, 124.
Andersen, Peder, 75, 130.
Anna Cathrine, dronning, 78, 131, 134.
Anneberg, 22, 118.
Ardtmann, Zacharias, 96, 107–109, 111, 138, 140.
Arff, Lorenz, 112, 140f.
Arresø, 84f, 95, 135.
Arresødal, 137.
Asserbo, 107, 139.
August af Polen, 49.

Badstuen, 81 f., 134.
Bagernes Mølle, 19, 118.
Bagge, Ane Kirstine, f. Hansen, 56, 69, 126.
Bagge, Daniel, 126.
Bagge, Rasmus, 118.
Baggesen, Jens, 9, 32.
Bagsværd, 115.
Balle N. E., 69, 130.
Beckett, Francis, 130f, 134.
Bellevue, 22, 118.
Bendtsen, Bendt, 70, 130.
Berg, Johan Adam, 133.
Benzon(?), 56.
Blickert, Lauritz Nielsen, 18, 117.
Blodhøj, 112, 114, 141.
Bobé, Louis, 131.
Bognæs, 112.
Boheman, Carl Adolf, 33f, 120.
Boileau, 121.
Bol, Ferdinand, 133.
Bonne Espérance, 118.
Boucher, François, 128.
Brandt, krudtmester, 88.
Bregentved, 125.
Bruun, Carl, 117, 119.
Bruun, Johan Jacob, 113.
Bugge, Sophus, 139.
Bussæus, Andreas, 131.
Büsch(?), 28.
Bæksted, Anders, 116.

Caravaggio, 75.
Carl X Gustav, 79.
Carl XII, 26f, 30, 67, 78, 119, 129, 132.
Carls Kilde, 26f, 30, 119.
Carl, prins, 96, 138.
Carl af Hessen, 137.
Carl Stuart, 80, 133.
Caroline Mathilde, dronning, 50f, 123f.
Charlotte Amalie, prinsesse, 65, 67, 78f, 124, 129, 132.
Charlottenborg, 129.
Charlottenlund, 20, 118.
Chrétien, G.-L., 11.

Christensen, C., 125.
Christian I, 77f, 132.
Christian IV, 74–78, 81f, 96, 114, 130–132, 134, 138, 141.
Christian V, 131.
Christian VI, 46–48, 50–52, 67, 76, 78, 123f, 126, 132.
Christian VII, 27, 50, 66f, 75, 123, 128, 131.
Christian Frederik (Christian VIII), 65, 68, 129.
Christiansborg, 13, 48, 50, 123–25, 132.
Christianshavn, 50, 124.
Classen, J. F., 86f, 93, 108f, 135–37, 140.
Classen, P. H., 140.
Clemens, J. F., 105.
Colbiørnsen, Christian, 27f, 119.
Colding, Torben Holck, 116.
Compenius, Esajas, 133.
de Coninck, Catharina Christiane, f. Reiersen, 41, 122.
de Coninck, Frédéric, 35, 39f, 41, 43, 121f.
de Coninck, Jean, 123.
Constantia, 20, 118.

Dahl, E. P. J., 71.
Danneskiold-Samsøe, Frederik, 51, 67, 129.
Danneskiold-Samsøe, Dorothea, f. Wedell, 50.
de Drevon, J. F. H., 35, 39, 41, 43, 121, 123.
Drewsen, Christian, 22, 119.
Dronninggård, 35–44, 121f.

Ebberødgård, 44, 123.
Egeback, Niels, 126.
Eickstedt, H. H., 129.
Eigtved, Niels, 124, 128.
Ellekilde, H., 126.
Eller, Bodil, 116.
Elling, Chr., 120, 124.
Emilias Kilde, 21, 23, 118.
Enrum, 26–33, 85, 119f.
Eremitagen, 22, 118.
Erik Ejegod, 115, 141.
Erik Menved, 96.
Eriksen, Egon, 116, 135.
Ernst Frederik Carl af Sachsen-Hildburghausen, 126.
Eschildsen, Hans Henrik, 96, 138.
Eskilsø, 111, 134, 140.
Esrum sø, 57.
Ewald, Johannes, 120.

Fabricius, Bjørn, 116.
Fabricius, Knud, 127, 139.
Fabricius, Marie Achton, 117.
Fabris, Jacob, 67, 129.
Fabritius, Anna Maria, f. Køster, 30, 120.
Fabritius, Michael, 120.
Fabritius de Tengnagel, Conrad Alexander, 26, 28–30, 119f.
Fabritius de Tengnagel, Debora, f. Kloppenburg, 29–32, 119.
Falster, Peder, 135f.
Ferdinand af Brunsvig, 102, 138.
Ferri, Ciro, 80, 130.
Fouquet, J., 11.
Flint, O. N., 118.
Fredensborg, 12f., 56, 81, 83, 97, 126, 129.
Frederik III, 80, 124, 131.
Frederik IV, 48, 63, 67, 78, 128f, 132.
Frederik V, 48, 54, 61, 66f, 90, 124–27, 132, 135f.
Frederik (VI), 50, 66f, 124, 129.
Frederik, arveprins, 64–68, 97, 101, 106, 111, 123, 128f, 138–40.
Frederik II af Preussen, 49.
Frederik af Hessen-Cassel, konge af Sverige, 49.
Frederik Christian II af Augustenborg, 67, 129.

Frederik, omviser i Enrum, 29.
Frederiksberg slot, 80, 133.
Frederiksborg, 13, 69–82, 83, 88, 97, 111, 124, 126, 130, 133.
Frederiks Kilde, 107, 110, 140.
Frederikssund, 93f, 137, 141.
Frederiksværk, 82f, 85–93, 85f, 108, 111, 135.
Freund, H. E., 138.
Frihedsstøtten, 125.
Friis, Chr. og Carsten, 56, 126.
Friis, Peder Pedersen, 114, 141.
Frydenlund, 33f, 120.
Furesøen, 39f.

Garnaas, Jørgen, 126.
Georg II af England, 51, 125.
Gercken, Didrik, 134.
Gisselfeld, 125.
Glückstadt, 50, 124.
Goos, Andreas Jørgen, 74, 80f, 130, 134.
Griffenfeld, Peder, 80, 133, 139.
Grosch, H. A., 23.
Grossi, Luigi, 66, 129.
Grund, J. G., 57, 59, 126.
Gustav III af Sverige, 27, 64, 119.
Gyldenløve, 80.

Haas, Georg, 138.
Haas, Jonas, 77, 131.
Haase, Anne Elisabeth, f. Møller, 45, 123.
Haase, J. H. A., 45, 123.
Hahn, Vincents, 139.
Harris, 24, 119.
Harsdorff, C. F., 128, 134.
Hauch, A. W., 133.
Hellerup, 20, 118.
Helsingør, 19, 141.
Heckel, A., 59.
Hempel, Johan Melchior, 96, 104, 107, 138f.
Hermansen, Victor, 130.
Hertz, Claus Detlef, 63, 69, 128.
Hildburghausen, 55, 124–26.
Hillerød, 70, 82, 130.
Hintzpeter, J. B., 45, 123.
Hirschholm, 13, 44–56, 83. 123–26.
Hobro, 112, 140.
Holmgaard, Jens, 116.
Holte, 28, 34f, 119.
Holtegård, 117, 120.
Holten, Christian, 82, 134.
Holten, Johan Severin, 140.
Hornemann, Bolette, f. Riegels, 65, 128.
Horreboe, Falk Tursman, 137.
Horrebow(?), 93, 137.
Hostrup, J. C., 13.
Hult, T. v. d., 133.
Huth, Wilh. v., 137.
Hvid, Cornelis, 129.
Hvidøre, 21, 118.
Hännel, J. F., 128f.
Høegh-Guldberg, Ove, 68, 98, 129, 138.
Hørsholm, se Hirschholm.

Ingeborg, dronning, 96.
Isefjord, 85, 94f, 104.

Jardin, N.-H., 126f.
Jensen, Hans, 94, 96.
Jessen, Niels, 116.
Johan Jacob Skovfoged, 140.
Juel, Jens, 23.
Juel (Knud Frederik?), 117.
Juliane Marie, dronning, 57, 60, 63–66, 124, 126, 128f, 132, 138.
Julianehøj, 104f, 139.
Junge, Joachim, 126.
Jungersen, Andreas, 18, 117.
Juul(?), 18, 35, 44, 117.
Jyllinge, 111.
Jægerspris, 13, 85, 93–111, 128, 140.
Jørgensen, A. E., 116.

Kall, Abraham, 7, 26, 34, 120.
Kall, Maria Anna, f. Rosenstand-Goiske, 34, 82, 120.

Kall, 35, 44, 121.
Kattegat, 85, 95.
Kildendal, 19, 118.
Kingo, Thomas, 115, 141.
Klampenborg, 22, 118.
Kløker Ehrenstrahl, David, 78, 129, 132.
Knudsen, Hans Christian, 111, 140.
Kong Frodes Høj, 111, 140.
Kong Mons' Høj, 106.
Kopp, H., 116.
Koppelow, Samuel Gottfried, 29, 120.
Kregme, 85, 94f.
Krieger, J. C., 120, 126, 128.
Krock, Hendrik, 48f, 124, 128.
Kronborg, 83.
Kunstmuseet, 130, 133.
København, 7f, 10, 13, 18–21, 28, 50, 74, 112, 115, 119, 124f, 128.

Lange, Søren Læssøe, 25, 33, 47, 75, 103.
Lange, Andreas, 96, 138.
Lange, Johan Christian, 107, 139.
de Lange, Philip, 118.
Larsdatter, Gundil, 140.
Larsen, 86, 135.
Lauridsen, Olaf, 116.
Ledreborg, 112.
Leger, François, 50, 124.
Lejre, 112.
Levetzau, Heinrich v., 80, 134.
Liisberg, H. C. Bering, 132.
Linvald, Steffen, 116.
Louise, dronning, 124f.
Louise, prinsesse, 124, 126.
Louise Augusta, prinsesse, 50, 67f, 124, 129.
Lowzow, Adam Gottlob v., 44, 123.
Ludvig XIV, 47.
Lugge, Abraham Pelt, 25, 119.
Lugge, Christiane Frederikke, f. Holst, 25, 119.
Lugge, Enevold Berregaard, 119.
Lund, E. F. S., 133.
Lyngby (Lille), 135.
Løgstør, 112.

Madsen, Karl, 133.
Maglehøj, 85, 93, 95, 135.
Mandelberg, Johan, 128f.
Mander, Karel van (II), 133.
Mander, Karel van (III), 130, 133.
Mariendal, 20, 118.
Marienlyst, 20, 118.
Marmillod, Jean, 117.
Meldahl, F., 116.
Meløse, 83, 134.
Meyer, Elias, 20.
Miani, Hieronimo, 124.
„Michaelsens Minde", 119.
Mijtens, Daniel, 133.
Molbech, Chr., 9, 139.
de Montfaucon, Bernard, 127.
Mores, sølvsmede, 130.
Munk, Holger, 137.
Mutterspach, Christian, 93, 137.
Mühlenstedt, 118.
Møhl, 18, 28, 117.
Møller, Poul, 12.
Møller-Christensen, Vilhelm, 134.

Neuhausen, F., 97.
Neumann, Jacob, 8f, 12f, 18f, 44, 60, 84, 90, 92 94, 110–112, 115, 116, 123.
Nelthropp, 119.
Nibe, 112.
Nielsen, Torben, 131.
Nordmandsdalen, 57, 59, 126.
Norges Minde, 12.
Norske Hus, 53f, 125.
Nyrop, C., 119, 137.
Nystrøm, Eiler, 35, 39, 43, 118, 120–23.
Næsseslottet, 121.
Nørrebro, 12, 18, 117.

Odencrantz, Thor August, 131–34.

Odsherred, 85, 95, 104.
Ortmann, Mathias, 51, 125.
Ovid, 36, 121.

Pauelsen, Erik, 39, 43, 123.
Paulsen, Jørgen, 116, 126.
Pavels, Claus, 46, 123.
Pedersen, Johannes, 116.
Pedersen, Lars, 27.
Peter den Store, 76, 131.
Peter III af Rusland, 127.
Peyrembert, E. J., 136f.
Piilskov, 121.
Pilo, C. G., 48, 124.
Piranesi, G.-B., 127.
Pontoppidan, Erik, 14, 74, 80, 83, 130, 135.
Pram, C., 21, 31, 118, 120.
Prinsens Palæ, 131.

Raben, Nicolaj Christensen, 115, 141.
Rahbek, K. L., 122.
Ramdohr, Fr. W. B. v., 119, 126.
Randers, 117, 140.
Rantzau, Chr. Fr. E., 119.
Retraite, 25, 119.
Reventlow, Chr. D., 134.
Rosa, Salvator, 75, 80, 130, 133.
Rosenborg, 133.
Roskilde, 112.
Roskilde fjord, 85, 94f.
Rothe, Tyge, 8.
Rubens, 80, 133.
Rudersdal, 44.
de Ruyter, M. A., 80, 133.
Rungsted, 31, 120.
Rüde, J. E., 129.

Sarauw, O., 123.
Schepelern, H. D., 116, 137.
Schimmelmann, Charlotte, f. Schubart, 118.
Schimmelmann, Emilie, f. Rantzau, 118.
Schimmelmann, Ernst, 21, 118.
Schiødt, Johanne Marie, gift Thodberg, 86, 135.
Schoor, Ludwig van, 48, 124.
Schweitzerhuset, 107, 110, 140.
Schäffer, Frid. Chr., 35, 121.
Schäffer, Didrik, 125.
Sct. Helene Kilde, 107, 139.
Seckendorff, Friedrich, 131.
Skodsborg, 24f.
Skovshoved, 21.
Slangerup, 13, 94, 110–115, 140.
Sophie Frederikke, arveprinsesse, 64, 97, 111, 138, 140.
Sophie Hedevig, prinsesse, 124.
Sophie Magdalene, dronning, 46f, 49, 51f, 55, 123f.
Sophie Magdalene, dronning af Sverige, 27, 119.
Sorge, Andreas, 136.
Stanley, C. F., 62, 123.
Stanley, S. C., 129.
Steenberg, Jan, 126.
Stenbloch, C.(?), 81.
Stolberg, Chr. Günther, 52, 125.
Stolberg, Fr. Leopold, 27, 119.
Storekro, 56, 126.
Strandmøllen, 22, 119.
Strandvejen, 19f, 117f.
Strengberg, E. C. F., 116.
Struensee, Johann Friedrich, 123f, 139.
Sundbo, Arne, 141.
Svanemøllen, 118.
Svend Grathe, 112, 141.
Søbakken, 118.
Søllerød, 12, 35, 121.
Sølyst, 21, 118.
Sørensen, Thuro, 137.

Tårbæk, 118.
Tauer, Morten, 114, 141.
Thodberg, Lars Krogh, 86, 135.
Thorlacius, Børge, 18, 117.
Thott, Aage Andersen, 135.

Thurah, Lauritz, 49, 53, 77, 125, 128.
Tisvilde hegn, 139.
Tregder, Eiler Hagerup, 140.
Treschow, Herman, 121.
Treuensand, 118.
Troldrækken, 109, 140.
Tromp, admiral, 80, 133.
Trunte Hus, 82, 134.
Tscherning, E. P., 85, 135.
Tuborg, 12, 19, 118.
Tuxen, A. P., 119.

Ubberup, 85.
Uhrskov, Anders, 116, 130.
Ullerød, 82f.
Ulrikke Eleonore, dronning af Sverige, 124.
Ulstrup, Nicolai, 70, 130.
Ussing, Henrik, 83, 135.
Ussing, Thorlacius, 138.

Valckert, Werner van, 76, 131.
Vad, Poul, 116.
Valkendorfs Kollegium, 5, 12, 115, 141.
Wallbaum, Mathäus, 132.
Vartov, 19, 118.
Vaupel, O., 117.
Vedbæk, 25–27, 29, 119.
Weilbach, Fr., 65.
Ventegodt, 134.
Wever, Caspar Wilhelm, 32f, 120.
Wever, J. F., 120.
Vibenshus, 19, 117.
Wiedewelt, 30, 62, 68, 98, 120, 122, 126–29, 138, 140.
Wieland, C. M., 66, 69, 109, 128, 130.
Viertel, Carl, 65, 67, 128f.
Vilhelm, abbed, 111, 140.
Winckler, J. G., 87, 136.
Vinnerød kirke, 108, 139.
Virgil, 17.
Withusen, Th. Chr. Ernst, 63, 128.
Wolk, Bertel, 94, 137.
Vos, J. W., 135.
Værebro, 111.

Æbelholt, 83, 112, 134, 140.

Østrup, 67.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Indledning 7
Lauritz Engelstoft: Mine Vandringer i Sielland i Junij 1797 17
Noter og henvisninger 116
Beretning om samfundets virksomhed 1959–60 142
Register 148

BILLEDFORTEGNELSE

Lauritz Engelstoft, o. 1798–1800 11
Strandvejen ved Hellerup, o. 1805 20
Emilias Kilde, 1784 23
Skodsborg, 1800 25
Monument for C. W. Wever ved Enrum, 1801 33
Jernporten til Dronninggård, 1786 35
„Hermitagen" ved Dronninggård, 1786 39
Parti fra Dronninggård, 1786 43
Hirschholm, o. 1800 47
Plan over Hirschholm slots stueetage 49
Plan over Hirschholm slot og slotshave, 1749 53
Nordmandsdalen ved Fredensborg, 1773 59
Plan over Fredensborg slots stueetage 65
Frederiksborg lærde Skole (1631–1801) 71
Frederiksborg slot, 1801 75
Frederiksborg slotskirke, Elefantordens-kapellet, 1749 77
Plan over Frederiksborg slots 1. sal 79
Badstuen ved Frederiksborg, 1811 81
Jacob Neumanns forglemmigej 84
Frederiksværk, 1773 87
Maglehøjs omgivelser 95
Jægerspris færgested, 1805 97
Jægerspris slot, 1796 99
Arveprins Frederik og Danmark vækker Fama 101
Mindestøtte for Daniel Rantzau ved Jægerspris, 1799 103
Julianehøj, 1776 105
Indskriften på runestenen på Julianehøj 106
Slangerup, 1753 113

Billederne side 84, 95 og 106 er gengivelser fra manuskriptet.

Kregume
Ubberup
Store Lyngbye
Merløse
Ølstæd
Grimstrup
Lille Havelse
Skiævinge
Harløse
Boerup
Store Havelse
Ströe Lille
Stroe
Giørløse
Sigerslöv öster
Sigerslöv vester
Qvindrup
Manderup
Græse
Höverup
Iordhöv
SLANGERUP
FRIDERICSSUND
Udestrupbye
Paastrup
Sundbye lille
Draabye
Bonderup
Hagerup
Oppesundbye
Gierlöv
Landerslöv
Overbjerg
Lyngerup
Dalbye
Ordrup
Skuldelöv
Krogstrup
Torp gaard
Maribo holms huus
Bonderup
Skibye
Manderup
Sælsöe kirke
Sælsöe
Synderbye
Giæshöy
Eskilds Øe
Blakke holme
Lade gaard
Færge
Hyldeholme
Herslöv
Vedelöv
Søderup
Valbye
Slegerups huus
Høyeste
Snodstrup
Skiænkelse
Store Rørbek
Rørbek
Udleire
Svedstrup
Steenlille
Steenlöse
Ølstykke
Slagslunde
Steenlille
Sørsum
Knardrup
Vexoe
Hove Söe
Gundsöe magle
Himstrup
Hove
Ørstrup
Kirkerup
Taagerup
Heringlöse
Nyeböllle
Gundsöe Lille
Store Valdbye
Lille Valdbye
Aagerup
Hvestrup
Cathrinebierg
Cathrinebierg
Sengeløse
Lyltrup
Lindholm
Galge huus
Haugemölle
Badstrup
Mørdrup
Gierlund
Hellede huus
Ugelse
Herlöv
Frøerløv
Lade
Ste
Ø
R
E
D
F
L
I
S
B
O
M
A
T
H
G
K
Y
Æ
Å

Asmindered
Nederste
Humble bek
Knutrenborg
Øverste Torp
HERGG
Davekiøb
Sletten
Laugstrup
Grønholt
Lenholt
Nibberød
Veinbred
Nibaae
Nibaae Havn
HERSCHOLM
Carlehoe
Avedrød
Ullerød
Brønholm
Michelborg
Kokkedal
Sophienberg
Gunnerød
Valleröd
Utzerød
Sophienberg huus
Bukke balle gaard
Hirschholm
Rongsted
Ravns holle huus
Flakke vads huus
Fuglevads huus
Smidstrup
Allerød
Blomme
SIÆL SØE
Ilderød
Raminæs
Høllerkiøb
Upperød
Sandbierg
Strandrider huus
Enrom gaard
Vedbek
Lilleø huus
Frydenlund
Kaierød
Aggers hvile
Hesle kiøbs huus
Bidstrup
Stavnsholt
Holte gaard
Holte
Nærum
Søllerød Slot
Skods borg
Dronning Gd
Farum
Farum Gd
FURE
Dyrehaven
Strand mølle
Spring forbie
Eremitage
Annebery
Tørbek
Canin holm
Canin gaard
Dronningegaards Huus
Lyngbye
Lundtofte
SØE
Kirke Værløse
Lille Værløse
Blæsenborg
Kiukild
Sorgenfrie
Lyngbye
Fortunen
Christians holm
Hvidøre
Bagsværd
Ingersborg
OKKE
Bernsdorf
Skovshoved
Maalov
Holme huus
Tyre mose
Vangede
Gientofte
Charlottenlund
Bonne Esperance
Hortespring
Gladsaxe
Buddinge
Ballerup
Herlov
Mørkhøy
Hellerup
Gamle Vartov
Kilden dal
Bagernes mølle
Overup
Skovlund
Magle mose
Harrestrup
Husum
Utterslev
Brønshoy
Kalk brænderie
Vallehye
Rudbye
Herstæd øster
Herstæd vester
Rodovre
Vandløse
Grondal
Falkener Gd
Lade Gd
CASTELLET
KIØBENHAVN
Fride
Dam huus

DENNE ÅRBOG FOR 1961
ER UDGIVET PÅ
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUNDS VEGNE
AF *L. C. JENSEN, KNUD KLEM, H. RING*
OG *JØRGEN PAULSEN*